

PROJEKT MUGA

PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM INFORMACYJNYM
W MOŁDAWII, UKRAINIE, GRUZJI I ARMENII

Badanie środowiska informacyjnego:

ARMENIA

INFO OPS
POLSKA

www.infoops.pl | www.dfrlab.org

Projekt MUGA

Badanie środowiska informacyjnego: ARMENIA

Projekt MUGA jest realizowany przez Fundację INFO OPS Polska i DFRLab (Atlantic Council).

Dyplomacja publiczna 2024-2025. Wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji.

INFO OPS Polska i Digital Forensic Research Lab (DFRLab) razem przeciwko dezinformacji

MUGA: Śledztwa cyfrowe i analiza operacji wpływu na bezpieczeństwo środowiska informacyjnego Mołdawii, Ukrainy, Gruzji i Armenii.

INFO OPS
POLSKA

DFRLab

Atlantic
Council

Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

INFO OPS
POLSKA

Projekt finansowany z budżetu państwa w ramach konkursu Ministra Spraw Zagranicznych RP „Dyplomacja publiczna 2024-2025 – wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji”.

Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Spis treści:

<i>Wstęp</i>	1
1. Środowisko informacyjne – charakterystyka	3
a) Media tradycyjne	4
i. Państwowe	4
ii. Prywatne	4
iii. Powiązane z określonymi grupami (politycznymi, religijnymi, etnicznymi)	19
iv. Zagraniczne	19
b) Media nietradycyjne (bloggerzy, influencerzy, social media, youtube itp.).....	22
i) Istotne konta w mediach społecznościowych.....	23
ii) Inne konta na Telegramie:	26
iii) Diaspora	27
iv) Cykliczne wydarzenia i eventy ogólnopństwowe oraz regionalne	27
c) Organizacje pozarządowe i inne niepaństwowe mające wpływ na opinie (powiązania; podział na swój-obcy)	28
2. Nawyki informacyjne społeczeństwa	40
a) Oglądalność i postrzeganie mediów państwowych.....	45
b) Oglądalność i postrzeganie mediów innych niż państwowe, w tym mediów partyjnych i religijnych	48
c) Popularność źródeł internetowych, w tym niezweryfikowanych.....	54
d) Popularność mediów zagranicznych.....	57
e) Podatność na informacje „bazarowe”, w tym teorie spiskowe.....	60
f) Uznawanie placówek religijnych jako źródła informacji	61
3. Kluczowe zasoby FIMI	64
a) Firmy.....	64
b) NGO	66
c) Liderzy opinii	67
d) Przywódcy religijni.....	68
e) Przywódcy wojskowi oraz współpraca militarna i wojskowe formacje niepaństwowe	72
f) Media tradycyjne	75
g) Media nietradycyjne	76
h) Współpraca akademicka i naukowa	77
4. Wybrane techniki i taktyki manipulacji, językowe mechanizmy perswazji, działania i efekty psychologiczne - identyfikacja i analiza	78
5. Działania propagandowe wymierzone w postrzeganie Zachodu	112
a) Motywowane zewnętrznie	113

b)	Motywowane wewnętrznie.....	113
c)	Przykłady działań	113
6.	<i>Działania propagandowe wymierzone w postrzeganie Polski.....</i>	125
a)	Motywowane zewnętrznie	126
b)	Motywowane wewnętrznie.....	126
c)	Przykłady działań	126
7.	<i>Studium przypadku – analiza narracji wymierzonej w Polskę w oparciu o model DISARM.....</i>	132
8.	<i>Studium przypadku – osłabianie europejskich dążeń Armenii .....</i>	140
9.	<i>Zalecenia / rekomendacje.....</i>	150
a)	Podsumowanie środowiska informacyjnego.....	150
b)	Analiza strategiczna - oddziaływanie sytuacji w regionie na cele strategiczne Polski.....	152
c)	Podsumowanie przekazu rosyjskiego w regionie.....	154
d)	Wdrożenie.....	155
e)	Szkolenia	156
f)	Działania informacyjne i edukacyjne.....	157
g)	Przeciwdziałanie polaryzacji społecznej	158
h)	Dalsze badania	158

Wstęp

W 2018 r., na fali masowych protestów przeciwko narastającemu autorytaryzmowi i wszechobecnej korupcji do władzy doszedł Nikol Paszynian i jego ugrupowanie Kontrakt Obywatelski. Oznaczało to początek demokratycznych reform oraz stopniowego zbliżania Armenii do Zachodu. Wywołało to jednak również reakcję ze strony Rosji, dążącej do utrzymania Armenii w swojej strefie wpływów i niedopuszczenia do jej emancypacji. Rosja wykorzystuje przy tym zagrożenie jakie dla Armenii stanowi Azerbejdżan, a także fakt braku stosunków dyplomatycznych Armenii z Turcją. Sytuacja ta przez lata czyniła z Armenii zakładnika Rosji. Armenia pod rządami Paszyniana podjęła jednak próbę wyrwania się z tego stanu rzeczy, na co Rosja odpowiada coraz bardziej agresywnymi działaniami mającymi na celu destabilizację sytuacji w Armenii.

Po dramatycznych zmianach w Gruzji Armenia pozostała obecnie jedynym w pełni demokratycznym państwem na Kaukazie Południowym, które jest jednocześnie świadome swoich wielowiekowych związków cywilizacyjnych z Europą. Raporty różnych organizacji wskazują, że Armenia stanowi wyspę wolności słowa, otoczoną mniej lub bardziej autorytarnymi reżimami. Wolność w Armenii stwarza także nadzieję na odwrócenie negatywnego kursu ku prorosyjskiemu autorytaryzmowi obranemu przez sąsiednią Gruzję. Z drugiej strony przykład Gruzji pokazuje, że proces demokratyzacji i dążenie do emancypacji spod wpływów rosyjskich nie są nieodwracalne. Na Zachodzie, w szczególności na Unii Europejskiej, spoczywa zatem ogromna odpowiedzialność wsparcia proeuropejskiego i demokratycznego kursu Armenii. Jest to imperatyw moralny i test wiarygodności UE w odniesieniu do deklarowanych przez nią zasad i wartości.

Ormianie są przy tym narodem ogromnie strauumatyzowanym, co sprzyja wrogiemu oddziaływaniu kognitywnemu ze strony Rosji, wykorzystującej emocje Ormian, takie jak w szczególności poczucie krzywdy, gniew i strach, do polaryzowania społeczeństwa, podważania zaufania do demokratycznych instytucji i destabilizowania zarówno sytuacji wewnętrznej jak i niedopuszczania do normalizacji stosunków z sąsiadami. Głównymi

czynnikami determinującymi tę traumę jest ludobójstwo Ormian dokonane przez Imperium Osmańskie w 1915 r., a także zagłada kulturowego dziedzictwa Armenii na terenach włączonych w XX w. do Turcji i Azerbejdżanu. Generuje to psychologiczne przeszkody w staraniach Armenii do normalizacji stosunków z Turcją i Azerbejdżanem, zwłaszcza, że w ostatnich latach doszły świeże rany: przegrana wojna 44-dniowa w 2020 r. oraz utrata Arcachu, połączona z exodusem jego mieszkańców, w 2023 r. Relacje Rosji z Turcją i Azerbejdżanem też nie sprzyjają tym staraniom o normalizację, gdyż Rosja stara się podsycać problemy między tymi krajami a Armenią. Zarówno Rosja jak i obecne władze Armenii, a także proeuropejska opozycja w tym kraju, wiedzą bowiem, że eliminacja zagrożeń zewnętrznych dla integralności terytorialnej i nienaruszalności granic Armenii otworzy jej drogę do emancypacji, a następnie integracji z UE. Rosja za wszelką cenę nie chce do tego dopuścić.

Dramatyczne wydarzenia w historii niepodległej Armenii (po rozpadzie ZSRR) to nie tylko wojna z Azerbejdżanem o Arcach. W 1998 r. pierwszy prezydent Armenii Lewon Ter-Petrosian został zmuszony do rezygnacji, a jego miejsce zajął prorosyjski lider „klanu karabachskiego” Robert Koczarian, który doprowadził do tego, że Armenia pogrążyła się w korupcji i ekonomicznym kryzysie. W 1999 r., ówczesny premier Armenii Wazgen Sargsisjan, został zamordowany w strzelaninie w parlamencie, a wiele śladów wskazuje na to, że w zamachu tym brała udział Rosja. Oskarżenia z tym związane padły też pod adresem Roberta Koczariana. Zamordowany premier miał stać się niewygodny, gdyż planował uderzenie w szarą strefę gospodarczą, a jego śmierć miała też zablokować postępy w procesie pokojowym z Azerbejdżanem prowadzonym pod auspicjami OBWE.

Przykład ten pokazuje, że Rosja jest w stanie sięgnąć po wszelkie środki by utrzymać swoje wpływy w Armenii i zablokować jej zwrot ku Europie. Wiele wskazuje na to, że atak Azerbejdżanu na Arcach w 2020 r. był uzgodniony z Rosją, która chciała w ten sposób doprowadzić do upadku Paszyniana lub skłonić go do większej uległości. Jednakże znaczna część Ormian dostrzegła podwójną grę Rosji i od tego czasu zaczęły narastać nastroje antyrosyjskie oraz prozachodnie. To skłoniło Paszyniana do jeszcze większej asertywności,

a w lipcu 2023 roku przewodniczący armeńskiego parlamentu Alen Simonian w czasie swojej wizyty w Polsce jednoznacznie stwierdził, że celem Armenii jest członkostwo w Unii Europejskiej. W tym samym czasie Armenia zaczęła proces wycofywania się ze zdominowanej przez Rosję Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, ograniczania obecności wojskowej Rosji w Armenii i zwiększania współpracy w zakresie bezpieczeństwa z Francją i USA oraz innymi państwami Zachodu.

To oczywiście spowodowało natężenie aktywności Rosji w zakresie oddziaływania kognitywnego i dezinformacji. Rosja doprowadziła do masowych protestów, które stymulowane były przez rosyjskich propagandystów ormiańskiego pochodzenia takich jak szefowa Russia Today Margarita Simonian. Celem było obarczenie Paszyniana winą za klęskę Armenii w konfrontacji militarnej z Azerbejdżanem i obalenie go w wyniku zamieszek lub przewrotu wojskowego. Cel ten póki co nie został osiągnięty ale Rosja nie przestaje podejmować starania by do tego doprowadzić. Chce również zablokować starania o normalizację z Azerbejdżanem i Turcją, gdyż chce zarządzać tym konfliktem i utrzymywać Armenię w roli zakładnika.

Kluczowym obszarem wrażliwym na oddziaływanie rosyjskie jest środowisko informacyjne, którego analiza jest przedmiotem niniejszego raportu. Przedstawione w raporcie wnioski i rekomendacje mają na celu wsparcie decydentów, organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz partnerów międzynarodowych w budowaniu odporności Armenii na działania hybrydowe Rosji, uderzających w suwerenność Armenii i jej demokrację. Mają też pokazać Unii Europejskiej jak ważne jest jej wsparcie dla Armenii i jej dążeń do wyjścia z orbity wpływów Rosji oraz do integracji z Unią Europejską.

1. Środowisko informacyjne – charakterystyka

W Armenii panuje duża swoboda jeśli chodzi o wolność słowa i rynek mediów (w rankingu Reporterów bez Granic jest na wysokim 43 miejscu wolności mediów), co ma również swoją negatywną stronę tj. większą podatność na dezinformację i podatność na działania kognitywne. Krajobraz medialny jest odzwierciedleniem podziałów politycznych w

społeczeństwie, a zatem obok narracji antyrosyjskiej można spotkać się z narracją prorosyjską i antyzachodnią. Media są jednak dość niezależne i nie są wprost powiązane z poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi. Większość mediów elektronicznych ma oprócz ormiańskiej wersji językowej, również rosyjską. Ponadto na środowisko informacyjne wpływają również (w tym jako źródło dezinformacji) media rosyjskie i azerbejdzańskie, a także w mniejszym stopniu tureckie, irańskie i izraelskie. W przeszłości były wprowadzane pewne blokady mediów azerbejdzańskich niemniej obecnie nie ma ich, natomiast są pewne ograniczenia dotyczące propagandy rosyjskiej (np. dotyczące programów Sołowiowa w RTR Planeta).

a) Media tradycyjne

i. Państwowe

- Telewizja Armenia 1, telewizja publiczna, kilka kanałów, w tym ściśle informacyjny, (również portal internetowy w 4 językach: armeńskim, azerskim, rosyjskim i angielskim) <https://www.1lurer.am/> ; bogaty serwis informacyjny na stronie; obecność w mediach społecznościowych: Facebook, Instagram, Youtube i Telegram; transmisja online na żywo;
- Publiczne Radio, również strona internetowa w 12 językach (armeński, kurdyjski-kurmandzi, jazydzki, farsi, arabski, gruziński, grecki, angielski, rosyjski, asyryjski, azerbejdżański, turecki); <https://hy.armradio.am/>, nadaje również online na żywo; obecność w mediach społecznościowych m.in. X, Facebook (małe interakcje)
- Armenpress – oficjalna agencja prasowa Armenii, informacje w j. armeńskim, angielskim i rosyjskim, również strona internetowa w 10 językach (armeński, rosyjski, angielski, francuski, turecki, hiszpański, farsi i chiński), posiada też podstronę fact-checkingową (ale słabą), <https://armenpress.am/>; obecność w mediach społecznościowych m.in. X (duża aktywność ale małe interakcje);

ii. Prywatne

Telewizja

- TV Shant (również portal w j. armeńskim) <https://www.shantnews.am/>; obecność na Facebooku, Youtube, Instagram, Telegram; Przekaz obiektywny w stylu newsowym. Na stronie internetowej jest bardzo dużo wywiadów z różnymi ekspertami dot. głównie sytuacji na Kaukazie i w samej Armenii.
- Azatutyun (armeńska część Radio Free Europe/Radio Liberty; radio, tv i portal w j. armeńskim, rosyjskim i angielskim); transmisja online (zarówno radio jak i telewizja); obecność w mediach społecznościowych (m.in. 45 tys. obserwujących na X); <https://www.azatutyun.am/>; Przekaz skupiony na Armenii, patriotyczny, raczej sprzyjający działaniom obecnego rządu Paszyniana. Dużo newsów dot. procesu pokojowego między Armenią a Azerbejdżanem. Prozachodni, krytykujący działania Rosji i Iranu. Azatutyun, jako część Radio Free Europe jest finansowany przez Amerykański Kongres poprzez federalną agencję USAGM (United States Agency for Global Media). Budżet w 2023 roku wyniósł 787 tysięcy dolarów, w 2024 roku - około 900 tysięcy dolarów, a na 2025 roku złożono wniosek do Kongresu o finansowanie w wysokości 1,1 mln dolarów. Jest to drugi co do wielkości największy budżet w regionie eurazjatyckim.
- H2 – prywatna telewizja satelitarna nadająca z USA (<https://www.tv.am/am>), nie jest to kanał informacyjny, lecz ogólny i nie ma serwisu informacyjnego na stronie internetowej;
- Armenia TV – prywatna telewizja (nie jest to tv informacyjna ale ma audycje informacyjne i publicystyczne); <https://armeniatv.am/>, należy do Panarmenian Media; głównym udziałowcem jest Artur Janibekyan - armeński biznesmen, robiący biznesy głównie w Rosji, mający związki z Gazprom-Media. Raport “Armenia: Profile of Media Ownership and Potential Foreign Influence Channels (docs.aiddata.org/reports/media-resilience/arm/Armenia-Profile-of-Media-Ownership-and-Potential-Foreign-Influence-Channels.pdf) wskazuje, że telewizja oficjalnie należy do Roberta Hovhannisyana, jednak jest on tylko pośrednikiem, a beneficjentem rzeczywistym ma być Janibekyan.
- Kentron TV - prywatna telewizja (nie jest to telewizja stricte informacyjna ale ma audycje informacyjne i publicystyczne, kiedyś współpracowała z RFE/RL); <https://www.kentron.tv/>; Negatywnie nastawiona do Paszyniana, według raportu AID

DATA, telewizja jest kontrolowana w rzeczywistości przez partię Gogika Tsarukyan z prorosyjskiej i eurosceptycznej partii PAP.

- Yerkir Media (związana z partią Dashnak), duża aktywność na Youtube: <https://www.youtube.com/channel/UCzcoHjOzAcTRbHAgzT7QXMw>; aktywny również kanał na Telegramie (t.me/s/yerkir123) również. Aktywność na Facebooku (facebook.com/YerkirWebsite) praktycznie nie istnieje, często występuje narracja prorosyjska; krytyczna wobec Paszyniana;

- A-TV (prywatna; nie jest to tv informacyjna ale ma audycje informacyjne i publicystyczne); <https://atv.am/>; związana była z PanArmenian Media Holding (web.archive.org/web/20171021111858/http://armtoday.info/default.asp?Lang=Ru&NewsID=58937&SectionID=1&RegionID=0&Date=01&2F23&2F2012&PagePosition=3). Właścicielem jest David Avetisyan i telewizja ta współpracuje z rosyjskim federalnym kanałem TNT, co może mieć uzasadnienie w tym, że z tym kanałem związany jest robiący interesy z Rosją Janibekyan z Armenia TV, która też wchodziła w skład konglomeratu Panarmenian. Informacja z 2019 roku wskazuje, że Panarmenian Media Group zostało rozwiązane - pakiet większościowy ATV należy do Avetisyana, a 49% do Panarm Inc (arminfo.info/full_news.php?id=39033&lang=3). Wskutek tego samego podziału, Janibekyan przejął 100% udziałów w Armenia TV.

- 21TV, <https://www.youtube.com/channel/UCsjpCGaUrG68evSB2lpILg>, Jest to kanał muzyczny. Wg informacji ze SPYUR, dyrektorem jest Armen Sargsyan (spyur.am/en/companies/21-tv-tv-company/3741/). Fundatorami mają być Naira Aghababyan i Ashot Aghababyan (media.am/en/media_block). Ten drugi jest politykiem prorosyjskiej Armeńskiej Partii Republikańskiej (hetq.am/en/article/45873), Aghababyan jest znany głównie z tego, że nie zajmował się polityką i ustawodawstwem, tylko biznesem.

- 5TV, <https://www.5tv.am/>; Związana z Robertem Koczarianem; Wg. informacji udostępnianych na stronie internetowej telewizja powstała na bazie telewizji Ararat TV i należy do spółki Shark LLC. Przekaz telewizji jest opozycyjny, nastawiony na krytykę rządów Paszyniana. Właścicielem jest Armen Tavadyan, związany z byłym prezydentem Kocharyanem. Dyrektorem kanału jest Harutyun Harutyunyan, zastępcą - Armen

Andreasyan a szefem wiadomości - Artak Herikyan. Harutyunian występował na konferencji Sputnika 27 grudnia 2019 roku: photonure.am/photoset/186686 W artykule z tego samego dnia narzeka, że rząd jest uprzedzony w stosunku do kanału 5 (news.am/eng/news/552051.html) . W wywiadzie z 2021 roku Haratyunyan stwierdził, że jego telewizja nie jest wygodna dla rządu Armenii: en.168.am/2021/08/04/42651.html .

- Free News TV, <https://freenews.am/> ; <https://www.facebook.com/freenews.am/>; <https://www.youtube.com/channel/UC6VGQAulthbhJmQEW5blDGg>. Stacja została założona przez Edgara Awagiana, a pracuje w niej Mariam Margaryan, żona przewodniczącego parlamentu Alena Simoniana, z którym Awagian ma dobre relacje. Oznacza to, że telewizja ta ma orientację prorządową i proeuropejską.
- Nor Hayastan TV, <https://www.facebook.com/NorHayastanTV/>, fundatorem telewizji jest Varduhi Yerosyan, dziennikarka związana m.in. z news.am.
- Horizon TV, <https://horizonarmeniantv.com/>, nadająca z Kalifornii, m.in. online w internecie, brak portalu informacyjnego;
- PanArmenian, <https://www.panarmenian.tv/> nadaje z USA, założone przez Panarmenian Media Group. wg. stanu z2019 roku, właścicielem stacji jest David Avetisyan).
- Inne stacje nadające z USA: Amga, <https://amga.tv/>; ARTN, <https://www.artn.tv/en>, USArmenia TV, https://www.youtube.com/@usarmenia_tv;

Radio

- Radio Aurora (oprócz głównego kanału jest kanał informacyjny Aurora News i strona <https://auroranews.am/> a także podcasty wideo na Facebooku); <https://www.radioaurora.am/am/home>; transmisja online na żywo. Dyrektorem jest Michael Janpoladyan. Przekaz wydaje się być generalnie neutralny, ale daje głos także dosłownym przekazom rosyjskim, np. cytatom Pieskowa - bez żadnego komentarza.
- Radio Azututyan (armieńska część Radio Free Europe/Radio Liberty), transmisja na żywo, afiliacja taka, jak telewizja.
- Radio Van, <https://radiovan.fm/>, (rosyjskojęzyczne), obecne w mediach społecznościowych m.in. X ale z małymi zasięgami. Przekaz wydaje się być dość

prozachodni. Często wytyka złe traktowanie dziennikarzy przez Rosję i wytaczanie im procesów o promowanie terroryzmu etc. Dyrektorką od 1998 jest Shushanik Arevshatyan - urodzona w Odessie, która w latach 90-tych pracowała w Rosji i była założycielką Ruskoje Radio Erewań. Dyrektorem programowym jest Gor Grigoryan vel Egor Glumov, który pracuje też w TV Shant.

- Radio Jan (radiojan.am; Instagram: [@radio_jan_90.7_official](https://www.instagram.com/radio_jan_90.7_official/) - 2980 followersów, regularnie postuje; Facebook: [facebook.com/Radio-JAN-332536306808108/](https://www.facebook.com/Radio-JAN-332536306808108/) - 11 000 followersów, regularnie postuje, podobny kontent co na Instagramie - podcasty ze studia), założone w 2012 r. Redaktorką naczelną jest Anush Nikoghosyan.
- Radio 105,5 FM, (1055.am; Facebook: [facebook.com/staywiththebest/](https://www.facebook.com/staywiththebest/) - 1400 followersów, postuje regularnie; Instagram: [@fm105.5yerevan](https://www.instagram.com/fm105.5yerevan/) - 9160 followersów, postuje regularnie). Radio 105,5 FM na swojej stronie wzmiankuje, że jest najstarszym komercyjnym radiem w Armenii, utworzonym w 1994 roku. Nadaje w Erywaniu i okolicach. Jego obecnym dyrektorem jest Gurgen Israyelyan. Jest tożsame z radiem Hay. Właścicielką obu stacji jest Anahit Tarkhonian, żona kandydata na prezydenta w 2013 r. Andriasa Ghukasyana, skonfliktowanego z Serżem Sarkisjanem (orientacja proeuropejska, antyrosyjska).
- Radio 106,5 FM, (Lratvakan - "Impuls" / "News Radio"/ wcześniej "Impuls-Majak"); lratvakan.am; (Facebook: [facebook.com/LratvakanRadio](https://www.facebook.com/LratvakanRadio) - 36 000 followersów, postuje regularnie; Instagram: [@armeniannewsradio](https://www.instagram.com/armeniannewsradio) - 532 followersów, postuje regularnie, krótkie filmiki z wybranymi wywiadami; Telegram: t.me/s/lratvakanam - 292 subskrybentów, postuje regularnie; YouTube: [youtube.com/@LratvakanRadio](https://www.youtube.com/@LratvakanRadio) - 66 100 subskrybentów, 9400 materiałów, postuje regularnie); Fundatorem stacji, założonej w 1997, był Koryun Khumaryan. W kwietniu 2011 roku, Khoryun Khumaryan, reprezentując Radio 106,5 FM podpisał memorandum o porozumieniu z chińskim China Radio International. Na jego antenie występują prorosyjscy eksperci tacy jak Hayk Khalatyan, politolog, redaktor rosyjskojęzycznego Alpha New.
- inne stacje: Radio Yerevan, 1FM, Kiss FM, Pop FM, Radio Jazz 107 FM, Radio Marshall, To.sport FM96,3, Zark FM

Prasa (najważniejsze tytuły)

- **Aravot (aravot.am)** dziennik, a także strona internetowa (w j. armeńskim, rosyjskim i angielskim); opozycyjny wobec Paszyniana i negatywnie nastawiony wobec prozachodniego kursu Armenii; niegdyś uważany za liberalny, ale jest związany z Serżem Sarkisjanem
- **Hraparak (hraparak.am)** gazeta oraz portal, intensywnie krytykuje Paszyniana, bardzo aktywna na Facebooku, z 250 tys. obserwujących ale małymi interakcjami; często występuje narracja antyzachodnia i prorosyjska
- **Haykakan Zhamanak (Armenian Times)** – dziennik (gazeta drukowana), posiada również stronę w j. armeńskim i rosyjskim <https://www.armtimes.com/>; aktywna na Facebooku, z 150 tys. obserwujących ale małymi interakcjami. W stopce strony napisane jest, że HZ zostało otwarte ponownie dzięki staraniom Nikoła Paszyniana, który był redaktorem naczelnym do 1 marca 2008 roku, gdy został uwięziony po protestach związanych z wyborem Sargsyana na prezydenta. Wcześniej Paszynian był dziennikarzem w Oragir, który został zastąpiony przez HZ. Obecną redaktorką naczelną jest Anna Hakobyan - żona Paszyniana.
- **Հայաստանի Ձայնը (Głos Armenii)** – rosyjskojęzyczny dziennik, również strona internetowa w j. armeńskim i rosyjskim, (prorosyjski – narracje typu “wielka wojna ojczyzniana”, “zwycięstwo nad faszyzmem”, “kolorowe rewolucje”, “Biden jest głupi” etc.). Umieszczają też artykuły ze Sputnik Armenia. <https://golosarmenii.am/>, aktywność na Facebooku ale tylko 15 tys. obserwujących; również na vkontakte; Redaktorka naczelną - Flora Nakhshkaryan (media.am/en/media_block). Gazeta jest następczynią gazety “Komunista” (media.am/en/viewpoint/2016/03/19/6142/)
- **Azg (Naród)**, wpływowy tygodnik (dawniej dziennik) opinii, również strona internetowa w j. ormiańskim, <https://azg.am/>; aktywność na X i Facebooku ale niewielka liczba obserwujących; był prześladowany przez Ter-Petrosyana, a później sprzyjał Kocharyanowi. Obecnie w stopce strony znajduje się informacja, że Azg związany jest z fundacją Tekeyana (tekeyancentre.am) - założoną pierwotnie w Libanie - której zadaniem jest dbałość o kulturę ormiańską oraz dbałość o ormiańską diasporę. Jeden z artykułów z

azg.am z 16.11.2022 roku wspomina, że Azg jest przez nich finansowany. Artykuł z media.am (media.am/en/viewpoint/2016/02/19/5875) wspomina, że większość udziałów ma Armen Abrahamyan, brat rosyjskiego biznesmena Ary Abrahamyana).

- **168 Zham (168.am)** tygodnik oraz informacyjna strona internetowa w j. armeńskim, rosyjskim i angielskim; obecność w mediach społecznościowych (X – słaba; Facebook – 188 tys. obserwujących; kilka postów dziennie); orientacja antyzachodnia, bliska Serżowi Sarkisjanowi; wroga Paszynianowi; Redaktorka naczelna - Satik Seyranyan (ypc.am/people/seyranyan-satik/). Pracowała w wielu mediach - w Avarot, Haykakan Zhamanak. Od 2017 roku jest przewodniczącą Związku Dziennikarzy Armenii. W wywiadach oskarżała USA o to, że przykładają rękę do ataków na ormiańskie media. Bardzo dużo materiałów uderzających w Zachód, niemniej są też materiały krytyczne wobec Rosji np. <https://168.am/2024/12/12/2139635.html> („Od rozpoczęcia zakrojonej na szeroką skalę inwazji w 2022 r. wojska rosyjskie zabiły 50 księży i zniszczyły prawie 700 kościołów na Ukrainie – powiedział prezydent Zełenski w wywiadzie dla CBN”)

- **Iravunk (iravunk.com)** tygodnik oraz informacyjno-publicystyczna strona internetowa w j. armeńskim i rosyjskim; prorosyjski, obecny m.in. na Facebooku; Przekaz jest zdecydowanie prorosyjski, a już na pewno w kontekście wojny w Ukrainie. Pokazywane są jedynie porażki Ukraińców i sukcesy Rosjan. Na porządku dziennym jest repostowanie contentu rosyjskich Z-milbloggerów z Telegrama. Całość ma pokazywać Rosję jako państwo zdecydowane, pewnie idące po “swoje” a armię ukraińską i całą Ukrainę jako uzależnioną od łaski i niełaski Zachodu, skazaną na bezwzględny porażkę. Według media.am Iravunk został założony przez CRU - Unię Praw Konstytucyjnych - prorosyjską, eurosceptyczną, konserwatywną partię (en.wikipedia.org/wiki/Constitutional_Rights_Union)

- **Yerevan Magazine (evnmag.com)** miesięcznik i portal (charakter bardziej społeczno-kulturalny niż polityczno-informacyjny);

- **Droshak** Jest wydawany jako miesięcznik. Ostatni numer pochodzi z września 2024 roku (arfd.am/droshak). Medium związane z ARF-D (Armenian Revolutionary Federation - partia socjalistyczna) - jest to jej oficjalna gazeta.

- **Inne: Ankakh, Yeter, Zhoghovurd (opozycyjny wobec Paszyniana), Zartonik**

Najważniejsze portale internetowe

- **Armenia Today (armeniatoday.news)** (Rosyjski, Armeński) Założycielem i kluczowym redaktorem serwisu jest dziennikarz Argishti Kiviryan, brutalnie pobity w 2009 roku. (ypc.am/armenian-media/news-agencies-and-online-media/) Jest on raczej przeciwnikiem Paszyniana ale portal nie jest prorosyjski.
- **PanARMENIAN.Net** (rosyjski, armeński i angielski) należy do Panarmenian Media; na Facebooku 232 tys. obserwujących i dość duża aktywność ale umiarkowane interakcje; brak obecności w innych mediach społecznościowych; CEO i współzałożycielem jest Armen Azaryan (am.linkedin.com/in/azaryan) oraz fotograf Vahan Stepanyan, który założył agencję fotograficzną PAN, brak podejrzanych treści, suche newsy, od mniej-więcej 2020 roku brak długich form pisanych typu artykuły. Strona nie jest zbyt profesjonalnie prowadzona.
- **Hetq Online (hetq.am)** portal w j. armeńskim, rosyjskim i angielskim, zajmuje się dziennikarstwem śledczym i publikuje materiały analityczne (<https://hetq.am/>); aktywny w mediach społecznościowych, m.in. X – 17 tys., Facebook – 248 tys.; Manager: Christine Barseghyan, rednacz: Edik Baghdasaryan - został dotkliwie pobity w 2008 roku, w 2006 roku miał dostawać pogróżki od ludzi Gagika Tsarukyana. Zdecydowanie nie jest prorosyjski. Wydawcą Hetq jest organizacja pozarządowa “Dziennikarze Śledczy”, która należy do Organised Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) oraz do Global Investigative Journalism Network i Association of European Journalists. Organizacja ta zyskała też uznanie ze strony erywańskiego biura USAID oraz Transparency International. W 2019 roku „Hetq” założył szkołę dziennikarstwa śledczego i multimedialnego Hetq Media Factory.
- **Tert.am** (armeński, rosyjski, angielski), jeden z czołowych portali, szeroka tematyka z Armenii i świata; Redaktorem naczelnym jest Arkady Grigoryan, szef wiadomości w kanale ATV, związanym z nieistniejącym już Panarmenian Media Group. Na Tert.am ukazuje się stosunkowo mało newsów - 1-2 dziennie, czasami jeden na 2 dni.

- **News.am** (duży portal informacyjny w j. armeńskim, angielskim i rosyjskim) ; duża aktywność w mediach społecznościowych (869 tys. obserwujących na Facebooku, 3,5 tys. na X, również na Telegramie); Bardzo profesjonalnie prowadzony portal z dużą ilością newsów z różnych źródeł, np. z Politico. Różnorodne tematy i wysoka częstotliwość postowania. Redaktorka naczelna - Armenika Kiviryan w latach 2003-2004 pracowała w rosyjskim REGNUM. (ypc.am/people/kiviryan-armenika)
- **Factor TV (factor.am)** <https://www.facebook.com/factor.am/>; <https://www.youtube.com/channel/UCkI5KAJDh9S-BQFc6QzSUiA> założycielka Arevik Sahakyan; serwis założony przez organizację pozarządową Factor Information Center <https://directory.projectoasis.europa.com/factor/>. Głównym redaktorem jest Vanik Hakobyan. W październiku 2022 roku Factor.am otrzymał oficjalne pismo od rosyjskiego organu nadzoru mediów, Roskomnadzoru, z żądaniem usunięcia publikacji dotyczącej wydarzeń w Buczy, uznanej przez Rosję za dezinformację. Factor.am odmówił usunięcia artykułu, podkreślając niezależność redakcyjną i prawo do informowania o faktach. Factor.am została wymieniona w raporcie "Reporterów bez Granic" z 2024 roku, obok Civilnet.am, hetq.am i Azatutyun.am, jako przykład niezależnych portali, które pełnią funkcję "watchdogów" i są kluczowe dla demokracji w Armenii.
- **1in.am** <https://www.facebook.com/1in.am> ; <https://t.me/arajinTV>; wcześniej związana z "Zhamanak" Armenian-American Political Daily - ormiańsko-amerykańskim dziennikiem politycznym, założonym w 1908 roku przez Shavarshe Misakiana, ormiańskiego intelektualistę i działacza. W 2014 roku doszło do sporu prawnego między Koczarianem, a założycielami portalu 1in.am oraz dziennika „Zhamanak”. Koczarian wniósł pozew przeciwko tym mediom. Oba media były też w konflikcie z wpływowymi ludźmi z ekipy Sarkisjana np. b. dyrektorem NSS Arturem Vanetsyanem. Obecnie redaktorem jest Astghik Sapeyan , wcześniej rzeczniczka byłego już ministra gospodarki Vahana Kerobyana (ekipa Paszyniana), Wskazuje to na orientację antyrosyjską i prorządową. Niemniej w 2014 r. na portalu tym opublikowana została rozmowa z Duginem, <https://www.1in.am/252563.html>

- **ArmLur.am** <https://www.facebook.com/armlur.am/> ; <https://x.com/armlurnews> - armeński portal informacyjny uruchomiony 1 marca 2012 roku, będący częścią grupy medialnej dziennika "Zhoghovurd". Redaktorem naczelnym dziennika jest Knar Manukyan, a portalu Sona Grigoryan. Przedstawia się jako niezależny, niemniej jest krytyczny wobec rządu Paszyniana, a w grudniu 2022 roku Knar Manukyan, została pozbawiona akredytacji w parlamencie po konfrontacji z posłem Arturem Hovhannisianem. Portal sympatyzuje z Bagratem Galstanyanem.
- **Iravaban.net** <https://www.facebook.com/Iravabannet/> ; <https://www.youtube.com/@iravabannet> ; <https://iravaban.net/en/category/videos> - założony w 2012 roku i jest obsługiwany przez Ormiańskie Stowarzyszenie Prawników. <https://armla.am/en/> Iravaban.net w ramach swojej działalności realizuje projekt finansowany przez Unię Europejską, mający na celu promowanie walki z korupcją w Armenii. W 2019 r. portal fact-checkingowy [fip.am](https://www.fip.am) oskarżał Iravaban o manipulacje w krytyce rządu Paszyniana. Natomiast w artykule opublikowanym 2 grudnia 2021 roku na portalu [Media.am](https://www.media.am) przedstawiono wyniki badania przeprowadzonego przez Centrum Badawcze "Region", według których Iravaban należy do najbardziej przejrzystych mediów w Armenii (obok Aravot i Hetq);
- **Lurer.com** <https://www.facebook.com/lurercom> ; Nelly Avetisyan, redaktor naczelna Lurer.com ; powstał w 2012 r. ; International Media Holding LLC - właściciel portalu. Właścicielem International Media Holding jest Arman Vardanyan, który jest równocześnie przewodniczącym Rady Powierniczej erywańskiej filii Rosyjskiego Uniwersytetu Ekonomicznego im. G.V. Plechanowa, a także szefem prorosyjskiego Ogólnonarodowego Ruchu „Jedność”. Orientacja zdecydowanie prorosyjska.
- **Shabat.am** [facebook.com/shabatarm/](https://www.facebook.com/shabatarm/) - 195 tysięcy followersów ; [youtube.com/@ShabatamNews](https://www.youtube.com/@ShabatamNews) - 50 500 subskrybentów, 3400 materiałów ; Instagram: [@shabat.am](https://www.instagram.com/shabat.am) - 5114 obserwatorów, 921 postów, nieregularne postowanie ; [x.com/@am_shabat](https://www.x.com/@am_shabat) - 253 obserwatorów, brak postów od 2021 roku; osoby związane z portalem Mariam Melqumyan (od listopada 2021 jest sekretarzem prasowym Ministerstwa Sprawiedliwości); były Ombudsman Armenii i b. minister sprawiedliwości w rządzie

Paszyniana - Karen Andreasyan; Astghik Vardanyan. Głównie repostuje informacje z innych mediów.

- **Shamshyan.com** facebook.com/shamshyan.news/ - 49 tysięcy followersów ; YouTube: youtube.com/@shamshyan_com - 100 000 followersów, 6300 materiałów, publikuje regularnie ; Telegram: t.me/s/shamshyan_com - 15 400 subskrybentów ; TikTok: tiktok.com/@shamshyan.com - 37 300 subskrybentów ; Instagram: @shamshyan.news - 7086 followersów ; X: x.com/shamshyan.com - 2100 followersów, profil nie działa od 2019 roku. Shamshyan.com, podobnie jak Shabat.am repostuje informacje (głównie leady / streszczenia) z innych mediów, szczególnie dużo z Past.am - w większości są to newsy krytyczne w stosunku do rządu Paszyniana. Zarzuty o “niszczenie Armenii” czy “bycie na czele układu korupcyjnego” są na porządku dziennym.
- **301 News (301.am)** armeński i angielski, (bardzo aktywny na X – 49 tys., obecny również na Facebooku – 6 tys., Youtube I Instagram; nagrywa podcasty); Przekaz skupiony w większości na sytuacji w Górskim Karabachu.
- **MAMUL (mamul.am)**, agencja informacyjna (strona w j. arm, ang., ros., tur.), zawiera liczne informacje z social mediów ale również z mediów tradycyjnych; na X – 4,5 tys.; na Facebooku – 536 tys.; aktywny również w innych mediach społecznościowych; Jest częścią “Social Media Internet Holding (facebook.com/social.media.holding), którego właścicielem jest Sevak Melikyan. Publikuje wiele materiałów ostro atakujących Paszyniana ale również są materiały krytyczne wobec Rosji.
- **Arminfo (arminfo.info)** 3 wersje językowe: armeńska, rosyjska i angielska; obecność na Facebooku i Telegramie; opozycyjny wobec Paszyniana i powiązania wskazujące na prorosyjskość; obecny w mediach społecznościowych ale mała aktywność. Redaktor naczelny - Emmanuil Mkrtychyan, Obecne są wypowiedzi Koczariana a także ekspertów nazywających rząd Paszyniana “reżimem na usługach Zachodu”.
- **Arka.am** 3 wersje językowe: armeńska, rosyjska i angielska; bardzo dobry serwis informacyjny; obecność na Facebooku i Telegramie; Dość zrównoważony przekaz, dużo newsów z Zachodu ale też i z Rosji, głównie dot. sprawy armeńsko-azerbejdżańskiej.

Redaktor naczelny: Konstantin Petrosov, urodzony w Baku, współpracował w latach 90-tych z agencją SNARK.

- **Radar Armenia (radar.am)** 3 wersje językowe: armeńska, rosyjska i angielska; bardzo dobry serwis informacyjny; obecność w mediach społecznościowych; należy do spółki Radar ARM, która została założona przez Serża Varaga Siseryana, Harutyuna Azgldyana oraz Hayka Grigoryana. Serż Varag Siseryan był szefem gabinetu wicepremiera Tigrana Avinyana, obecnie burmistrza Erywania. Afiliacja raczej prorządowa.
- **Aysor.am** portal informacyjny w 3 wersjach językowych: armeńskim, rosyjskim i angielskim; raczej neutralny, ew. prozachodni; głównie tematyka armeńska; Redaktor naczelna: Tamara Avanesova
- **CivilNet (civilnet.am)**, 4 wersje językowe: armeńska, angielska, rosyjska i francuska; aktywny na Facebooku, X, Telegramie, Youtube i Instagramie; Redaktor naczelny: historyk Karen Harutyunyan, jego artykuły mocno krytykują Paszyniana, sugerując, że był gotów oddać Karabach Azerom (nie jest jednak prorosyjski). Obecnym dyrektorem jest związany z armeńską diasporą w USA Abraham "Apo" Boghinian. Strona współpracuje z fundacją Civilitas (civilitasfoundation.org), która ma promować społeczeństwo obywatelskie i wartości demokratyczne. Partnerami magazynu jest wg. informacji na stronie głównej ambasada USA w Armenii, Unia Europejska, MSZ Szwecji, MSZ Norwegii czy Szwajcaria. Prozachodnia afiliacja. Mają też swój fact checking, kooperujący z Metą czy IFCN: civilnet.am/en/civilnetcheck
- **Tsayg.am** 3 wersje językowe: armeńska, rosyjska, angielska, aktywność w mediach społecznościowych; raczej prozachodni; Założony przez Artura Ghandilyana i Artura Yezekiana, który założył też Shant TV (ypc.am/people/yezekyan-artur). Z Tsyag współpracowała deputowana do parlamentu Armenii - Nazeli Baghdasaryan z Civil Contract. Obecnie jest rzeczniczką prasową Paszyniana. Przekaz portalu skupia się głównie na regionie Kaukazu z niewielką domieszką spraw z UE. Raczej przychylny Paszynianowi.
- **JAM News (jam-news.net)** portal wspierany m.in. przez USA I Wielką Brytanię, nadający po ormiańsku, gruzińsku, azersku, angielsku i rosyjsku newsy z całego Kaukazu; profesjonalny i obiektywny;

- **AntiFake.am** youtube: <https://www.youtube.com/@AntiFakeam> (42 tys. subskrybentów); teoretycznie inicjatywa zwalczająca fejki ale w praktyce koncentruje się na krytyce Paszyniana i ekipy rządzącej oraz krytyce prozachodniego kursu Armenii; strona była zarejestrowana na serwerze w Petersburgu, a obecnie brak danych na ten temat (ukryte za cloudfare); choć brak wyraźnych danych wskazujących na powiązania z Rosją to sa analizy wskazujące na to, że jest to false fact-checking; ponadto szerzona była narracja antyszczepionkowa i podważająca wiarygodność pandemii Covid; strona jest też powiazana z “Bractwem Adekvad”, <https://adekvad.am/>, radykalnie antyrządowym, prorosyjskim i oskarżanym o skrajnie prawicowy ekstremizm (narracja antyliberalna, antyzachodnia, np.: Zachód to Soros i demoralizacja/LGBT, a za Paszynianem stoi Soros); Antifake unika tematów powiazanych z Rosją co może być taktyką maskującą ich związki z Rosją (na co wskazywałyby powiazania z Adekvad - szerzej na ten temat: <https://medium.com/dfrlab/armenia-assailed-by-deceptive-fact-checking-groups-part-2-the-coordination-2276bb6e3b2e>); Redaktorem naczelnym jest Astghik Matevosyan, adwokatka pracująca w NGO “Civil Conciuousness”, założonym przez Nareka Samsonyana (facebook.com/samsonyan.narek), który wszedl w konflikt z Paszynianami i został aresztowany, co wywołało oburzenie w środowisku dziennikarskim. To on miał założyć Antifake (orer.eu/2024/04/03/we-draw-the-attention-of-international-organizations-to-the-encroachments-of-the-authorities-on-the-right-to-free-press-free-speech-free-expression-of-opinion-uja). Samsonyan założył też partię polityczną o nazwie “Moja silna społeczność”, która poparła w wyborach 2021 roku prorosyjską inicjatywę Serża Sargsjana “Mam Honor”.
- **Novosti Armeni (newsarmenia.am)** <https://x.com/armnews> (2,5 tys. obserwujących), j. arm. i ros.; ewidentnie prorosyjskie; Redaktorka naczelna - Galina Davidyan. Na jej stronie-wizytówce w Erywańskim Press Clubie (ypc.am/people/davidyan-galina) widnieje link do domeny newsarmenia.ru, łudząco podobnej do newsarmenia.am. Domena ta przekierowuje do armeńskiego Sputnika. To samo widoczne jest w innej wizytówce - areg.am/en/novosti_armenia. W wywiadzie z 2015 roku dla ARKA news wprost przyznaje, że Novosti Armenia powstała w partnerstwie z RIA Nowosti i jest to

rosyjskie soft power, a Armenia według niej będzie jedynym prawdziwym sojusznikiem Rosji w regionie.

- **A1plus.am** <https://x.com/a1plusnews> (10 tys.); portal informacyjny w j. arm., ros., ang.; A1+ uważane jest za dość ważne medium. Za Koczariana w konflikcie z nim. Obecny przekaz A1+ różni się w zależności od języka - newsy po ormiańsku i rosyjsku dot. głównie spraw wewnętrznych i konfliktu armeńsko-azerbejdżańskiego, po angielsku dotyczą głównie spraw europejskich. Praktycznie brak info o Ukrainie. Przekaz raczej neutralny, ale czasem krytyczny wobec Paszyniana.
- **Mediamax.am** <https://x.com/MediamaxNews> (4,8 tys.); strona w j. arm., ros., ang.; krytykuje Rosję i atakuje Paszyniana sugerując że jest prorosyjski; wiele materiałów analitycznych na stronie (autorzy m.in. Siergiej Melkonian i Harut Sassounyan); Redaktor naczelny - Ara Tadevosyan.
- **Epress.am** krytyczny wobec Rosji, raczej lewicowy (wiele o prawach człowieka, również o LGBT); strona w j. arm., ros., ang.; obecność w mediach społecznościowych (ale bez znacznej aktywności); Redaktorem naczelnym jest Yuri Manvelyan, krytykujący Koczariana i Sargisjana oraz otwarty na dialog z Azerbejdżanem i Turcją.
- **24news.am** serwis informacyjny, strona w j. arm., ros., ang.; obecność w mediach społecznościowych (ale bez znacznej aktywności); Redaktor naczelny - Narek Galstyan (miatsir.net/services/24news.am); jest też korespondentem TASS w Armenii, popiera biskupa Galstanyana, czyli jest przeciwko Paszynianowi i powiela narrację prorosyjską i anty-NATO.
- **Panorama.am**, (Facebook <https://www.facebook.com/PanoramaAM/> 30 tys polubien, 44 tys obserwujących), zarejestrowany przez Lala Ter-Ghazaryan, red. nacz. Anaid Woskanjan. Portal został założony przez środowiska bliskie R. Koczarianowi.
- **Nagorno Karabakh Observer (nkobserver.com)** portal poświęcony informacjom związanym z Karabachem; na X <https://x.com/NKobserver> - 20 tys.;
- **Fact Investigation Platform (FIP.am)** (Facebook: facebook.com/fiparmenia - 25 000 followersów, postuje regularnie; YouTube: youtube.com/@FIPFactInvestigationPlatform - 2260 subskrybentów, 600 materiałów, postuje w miarę regularnie; Telegram:

t.me/s/fiparmenia - 1300 subskrybentów, postuje w miarę regularnie; X: x.com/@FIPArmenia - 526 followersów; Instagram: @fiparmenia - 236 followersów, postuje regularnie) - portal zajmujący się ujawnianiem dezinformacji (zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym, nie jest prorosyjski). Jest prowadzony przez organizację Union of Informed Citizens (UIC), działającą na rzecz zwiększenia świadomości obywatelskiej i przejrzystości w sferze publicznej. Bardzo duża wiarygodność i związki z instytucjami takimi jak Democracy Development Foundation, Ambasada USA w Armenii, National Endowment for Democracy, Internews, Ambasada Francji w Armenii. FIP ma jasno opisaną, transparentną metodologię fact-checkingu: fip.am/methodology Wspominają, że prowadzą monitoring mediów prorosyjskich i rosyjskich (wymieniają Sputnik Armenia, Kommiersanta, Regnum i Ria Nowosti). Redaktorką naczelną od maja 2024 roku jest Hasmik Hambardzumyan.

- **Media.am** portal w języku armeńskim i angielskim zajmujący się środowiskiem medialnym w Armenii
- **Aliq Meid (Aliqmedia.am)** (portal newsowo-analityczny oceniany jako obiektywny);
- **Ampop.am** (obejmuje artykuły na temat sytuacji społeczno-ekonomicznych i politycznych, zdrowia, edukacji i praw człowieka),
- **Mediapoint.am** (sprawy związane z Goris i Arcachem, mało newsowy, bardziej społeczny);
- **Inne: Pastinfo.am** (atakuje Paszyniana, raczej prorosyjski; j. ros. I arm.), **Past.am** (atakuje Paszyniana, raczej prorosyjski, j. ros. I arm.), **Rusarminfo** (ostra propaganda rosyjska; portal powstaje w Moskwie i ma wersję j. arm i ros); **Infocom.am**, **Medialab.am** (ostro atakuje Paszyniana), **Oragir.News**, **Irates.am** (mocno prorosyjska narracja), **Irakanum.am**, **LIVEnews.am** (prorosyjski i ostro atakujący Paszyniana), **Yerevan.today**, **Armday.am**, **Newday.am**, **Hayastan.news**, **MediaHub.am**, **Orer.eu** (strona internetowa magazynu Orer wydawanego w Pradze, orientacja proeuropejska), **Infoport.am**, **Ararat News**, **Orbeli.am**, **Asekose.am**, **Politik.am**, **Generalnews.am**, **MediaMall.am**, **NewsPress.am**, **Alphanews.am**, **Free Political Prisoners** (freearmenianprisoners.com); portal poświęcony

uwolnieniu więzionych przez Azerbejdżan polityków Arcachu, w szczególności Rubena Vardanyana, orientacja raczej prorosyjska.

iii. Powiązane z określonymi grupami (politycznymi, religijnymi, etnicznymi)

- Shoghakat TV (shoghakat.am) telewizja należąca do Armenńskiego Kościoła Apostolskiego, nadająca głównie programy religijne,
- Xiret – jazydzki portal internetowy w języku armeńskim i jazydzkim

iv. Zagraniczne

Tematy dot. Armenii pojawiają się często z oczywistych względów w mediach azerbejdżańskich i często mają charakter dezinformacyjny. Należy przy tym podkreślić, że media azerbejdżańskie są poddane ścisłej kontroli reżimu Alijewa, a zatem realizują politykę informacyjną państwa, a ta jest wroga Armenii. Tematyka ormiańska częsta jest też, również z oczywistych względów, w mediach rosyjskich, w tym w szczególności Sputnik Armenia i Russia Today (której szefowa Margarita Simonian ze względu na swoje ormiańskie pochodzenie jest bardzo zaangażowana w dezinformację dot. Armenii). Tematyka zw. z Armenią pojawia się też często w programach Władimira Sołowiowa, który stara się uchodzić za sprzymierzeńca Armenii. Dezinformacja dot. Armenii może pojawiać się również w mediach tureckich, izraelskich oraz irańskich, gdyż te 3 państwa z różnych powodów zainteresowane są sytuacją w Armenii i jej konfliktem z Azerbejdżanem.

- **Rosyjskie**

Większość rosyjskich mediów nie ma programów armeńskojęzycznych jednak ze względu na powszechną znajomość języka rosyjskiego w Armenii nie stanowi to problemu i wpływ tych mediów jest bardzo duży. Są one ponadto łatwo dostępne, choć władze Armenii w ostatnim czasie zaczęły walczyć z dezinformacją płynącą z tych źródeł. W szczególności, w marcu 2024 r. doszło do zablokowania na publicznym multipleksie telewizji RTR – Planeta dwóch programów: „Wieczór z Władimirem Sołowiowem” oraz „Niedzielny wieczór z Władimirem Sołowiowem”. Wcześniej przez pewien czas zablokowane było radio Sputnik Armenia ale blokada została zdjęta na początku 2024 r. Ponadto stosunek do rosyjskich

mediów zmienił się również wraz z narastaniem nastrojów antyrosyjskich, w związku z rolą Rosji w czasie zajęcia Górskiego Karabachu przez Azerbejdżan. W Armenii w szczególności dostępne są następujące media rosyjskie:

- **Russia Today** (telewizja i portal informacyjny, nie jest w języku ormiańskim, portal m.in. po rosyjsku, a telewizja nadaje po angielsku; zablokowany na X i nieobecny na youtube; obecny w rosyjskich mediach społecznościowych i na tik toku oraz telegramie);
- **Sputnik Armenia** (portal w j. rosyjskim i ormiańskim oraz radio wyłącznie w j. rosyjskim; obecny tylko w rosyjskich mediach społecznościowych i na tik toku oraz telegramie)
- **Rosyjskie telewizje: RTR Planeta, Pierwyj Kanal**; a także portal **Lenta.ru** oraz **Radio Echo Moskwy**;

- **Tureckie**

Główne media tureckie mają raczej nieprzychylny stosunek do Ormian. Wyjątkiem są media lewicowe i związane z Kurdami. Dlatego media tureckie często są źródłem negatywnej narracji na temat Ormian oraz dezinformacji. Jednak mają one mały wpływ na odbiorców ormiańskich ze względu na negatywny stosunek Ormian do Turcji oraz to, że media tureckie (poza mediami związanymi ściśle z mniejszością ormiańską) są w języku tureckim i ew. angielskim. Jeżeli chodzi o media ormiańskie w Turcji to są to: tygodnik Agos (<https://www.agos.com.tr/>, lewicowy i postępowy, prozachodni, w którym publikują również lewicowi publicyści tureccy; wydawany w formie papierowej oraz strona internetowa ale bardziej nastawiona na opinie niż informację; strona internetowa w j. ormiańskim, tureckim i angielskim); dziennik Jamanak (<http://www.jamanak.com/>, strona internetowa i gazeta w j. ormiańskim); Nor Marmara (gazeta i strona internetowa <https://www.normarmara.com/> w j. ormiańskim); portal HyeTert <https://hyetert.org/> (9 wersji językowych).

- **Zachodnie**

Są to przede wszystkim globalne media, które jednak nie mają wersji ormiańskojęzycznych (ale często mają rosyjskojęzyczne). Poza tym są to również media ormiańskie wydawane przez diasporę na Zachodzie. Mają one pełną swobodę funkcjonowania co oznacza, że mają też zróżnicowaną orientację polityczną, niemniej koncentrują się głównie na sprawach diaspory i mają ograniczony wpływ na armeńskie środowisko informacyjne. Do ważniejszych mediów informacyjno-opiniotwórczych zaliczane są w szczególności: portal Asbarez (<https://asbarez.com/>) tworzony w Kalifornii w j. ormiańskim i angielskim; Armenian Weekly/Hairenik (j. angielski i ormiański, również radio internetowe w j. ormiańskim, <https://armenianweekly.com/>), Horizon Weekly (w j. armeńskim i francuskim, tworzony w Montrealu, <https://horizonweekly.ca/>); The Armenian Report, <https://www.thearmenianreport.com/>, wydawany w Los Angeles portal anglojęzyczny, raczej skromny informacyjnie, choć profesjonalna szata graficzna; założony przez amerykańską dziennikarkę pochodzenia ormiańskiego Annę Kachikyan; W Niemczech redagowana jest strona Caucas Watch <https://www.caucasuswatch.de/> (tematyka całego Kaukazu, w j. ang i niemieckim)

- **Irańskie**

Główne media irańskie nie mają programów w języku armeńskim (poza programem „Godzina Radia Armeńskiego” w irańskim radiu państwowym) ale narracja w tamtejszych mediach perskojęzycznych odnosząca się do Armenii może przenikać do mediów armeńskich. Ponadto istnieją media mniejszości armeńskiej w Iranie ale należy pamiętać, że jest to kraj niedemokratyczny, w którym nie ma wolności słowa, co również determinuje narrację w mediach ormiańskich w tym kraju. Wydawany jest m.in. dziennik Alik (organ Dashnaktsutyun czyli Armeńskiej Federacji Rewolucyjnej), który wychodzi w formie papierowej oraz pdf online, a ponadto jest związany z nim portal informacyjny (<https://alikonline.ir/>) w j. ormiańskim oraz farski; niewielka aktywność w mediach społecznościowych m.in. Facebooku, Instagramie i Telegramie (ale nie X). Inne media ormiańskie to: tygodnik Arax, dwutygodnik Hooys, magazyn społeczno-kulturalny Louys, kwartalnik społeczno-kulturalny Apaga i perskojęzyczny magazyn Payman, a także magazyny diecezjalne (Artaz w Tebrizie oraz Nor Jugha Taghekatu w Isfahanie).

b) Media nietradycyjne (bloggerzy, influencerzy, social media, youtube itp.)

Politycy armeńscy nie mają zbyt dużych zasięgów na X i nie są zbyt aktywni na Facebooku np. Robert Kocharyan – 1,7 tys., Serzh Sarkisyan w ogóle nie jest obecny. Nikol Pashinyan ma 182 tys. obserwujących na X (po ang.);

W Armenii, ze względu na to, iż znajduje się ona w przestrzeni postsowieckiej, znajomość rosyjskiego jest powszechna¹, a ponadto w Rosji znajduje się duża diaspora ormiańska, pewną popularnością cieszą się rosyjskie odpowiedniki mediów społecznościowych tj. w szczególności telegram, odnoklassniki i vkontakte. Istnieje jednak tendencja spadkowa aktywności Ormian w tych social mediach. Można przyjąć, że o ile Odnoklassniki, VKontakte czy Telegram są popularne, to nie są w ścisłej czołówce Social Media. Anrieta Karapetyan z Uniwersytetu w Erywaniu, w artykule “Popularity of Social Networks Among Armenian Users” (russia-world.ru/jour/article/view/220) wspomina o dominacji Facebooka i Instagrama i niewielkiej obecności Social Mediów rosyjskich. Mowa tutaj o ok. 2,1 mln ormiańskich (zarówno mieszkających w Armenii jak i w diasporze) użytkowników Facebooka i ok. 390 tys. użytkowników VK i takiej samej liczbie użytkowników OK. Raport Digital 2024 Armenia wskazuje, że 74,5% mieszkańców Armenii używa Social Media.

Media.am podaje, że w Armenii jest 1,5 mln użytkowników Facebooka i wskazuje również na dużą popularność rosyjskiego Telegrama (bez podawania liczb). Wg. raportu Similarweb, wśród użytkowników Androida, Telegram jest 10-tą co do popularności aplikacją, przed TikTokiem, Threads, Snapchatem, Whatsappem i Instagramem. Wśród użytkowników iOSa, trend jest inny - Threads, WhatsApp i TikTok są przed Telegramem. Raport wyszukiwań Google wskazuje na spadek zainteresowania Odnoklassnikami i VKontakte i

---

¹ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/languages/>

wzrost zainteresowania Telegramem. Widać też spadek zainteresowania Facebookiem (co może wynikać z nasycenia rynku tą platformą) i niewielkie zainteresowanie TikTokiem.

Z danych ahrefs wynika wyraźna przewaga Facebooka i Instagrama nad OK i VK jeśli chodzi o wyszukiwania, niemniej mają one wciąż silną pozycję (FB- 795k; Instagram – 427k; OK-240k; VK-118k; pinterest-113k; tiktok – 68 k; twitter – 39 k) Również z danych semrush wynika przewaga google.com i youtube nad yandex oraz facebook i instagram nad vk i telegramem.

i) Istotne konta w mediach społecznościowych

Imnemnimi

https://www.youtube.com/playlist?list=PLDXUQCigq_napon2LqYFYnEpdwXRil55r, podcast na youtube w ramach AntyFakeTV; prowadzony przez Vazgena Sagatelyana (<https://www.facebook.com/vazgen.sagatelyan> - 14 tys. obs.) i Nareka Samsonyana – ich częstym gościem jest Edgar Ghazaryan, b. ambasador w Polsce, mocno związany z Serżem Sarkisjanem;

Blog antykorupcyjny <https://www.facebook.com/anticorruptionblog> (33 tys. obs.); związany z Mariną Poghosyan, <https://www.facebook.com/marinapoghosyan13>; (44 tys.)

Groong – Armenia News Network, grupa na Facebooku z 9 tys. członków i z podcastami na youtube; administrowana przez Katię Minas Peltekian; (na Facebooku jest więcej takich ormiańskich grup ale liczba członków nie przekracza raczej 10 tys.);

Para TV (kanał na Youtube związany z bp Galstanyanem);

Anna Hakobyan (dziennikarka i żona Paszyniana), <https://annahakobyan.am/> (wersje jęz. Arm, ang, ros); Instagram: <https://www.instagram.com/annahakobyan.official/> (120 tys.); X - <https://x.com/wifeofArmPM> (6,2 tys.); <https://www.facebook.com/wifeofarmenianPM>; dużo interakcji w socjałach;

Gagik Tsarukyan wpływowy oligarcha i polityk z obozu prorosyjskiego; <https://tsarukyan.am/>; <https://www.facebook.com/GagikTsarukyan> (115 tys.); nieaktywny w X;

Alen Simonyan przewodniczący parlamentu; <https://x.com/alensimonyan> (10 tys. obs.); <https://www.facebook.com/simonyanalen> (93 tys.); konto na TL - <https://t.me/s/AlenSimonyanonline/572970> subskr

Artek Beglaryan prezydent Unii Arcachu, b. ombudsman Arcachu; https://x.com/Artak_Beglaryan (60 tys. obs., duże interakcje); <https://www.facebook.com/ArtakBeglaryan> (43 tys.); <https://t.me/s/ArtakBeglaryan> 3,18 tys subsk

Tigran Balayan ambasador w Belgii, Luksemburgu i przy UE; <https://x.com/tbalayan> (18 tys.); <https://www.facebook.com/tbalayan> (5 tys.); brak konta na TL, niemniej na swoim profilu na Twitterze poleca to konto: <https://t.me/s/sehidlerinfo>

Tigran Avinyan burmistrz Erywania; <https://x.com/AvinyanTigran> (29 tys. obserwujących); <https://www.facebook.com/tigran.avinyan> (108 tys.);

Armen Tatoyan b. ombudsman, <https://x.com/atatoyan>; (23 tys.); <https://www.facebook.com/profile.php?id=100017676420633> (75 tys.);

Vardan Ghukasyan prorosyjski polityk związany z Serżem Sarkisjanem. FB <https://www.facebook.com/VardanGhukasyanVideos/> 28 tys subskr.; Telegram (drugie miejsce pod względem subsk) -223 000 subsk <https://t.me/s/vardangukasyan/16950>

Aram Sargsyan, b. premier i brat b. premiera zamordowanego w parlamencie w 1999 r., czołowa postać opozycji prozachodniej; obserwowany na Facebooku przez 50 tys. osób; <https://www.facebook.com/profile.php?id=100016322520223>;

Ruben Vardanyan, rosyjski oligarcha pochodzenia ormiańskiego, uwięziony w Azerbejdżanie, na sztandarach ruchów prorosyjskich; https://x.com/RubenVardanyan_ (15

tys. – w j. ang.; od czerwca 2024 brak nowych wpisów);
<https://t.me/s/rubenvardanyanofficial/646> 15 tys subskr

Bagrat Galstanyan, <https://x.com/SrbazanBagrat> (po angielsku, 2,5 tys.);
<https://www.facebook.com/archbishopbagrat.galstanyan> (19,6 tys. obserwujących);
arcybiskup Tawusza, obecnie zawieszony w funkcji ze względu na działalność polityczną
ale kościół się od niego nie odcina, choć też oficjalnie nie popiera; sam Bagrat
prawdopodobnie nie jest prorosyjski tylko ma wielkie ambicje ale jest otoczony siłami
prorosyjskimi, które napędzają jego protesty oraz manipulowany przez rosyjskie służby;

Hraczja Arzumanian, antyrosyjski politolog z Arcachu, przez jakiś czas rzecznik rządu
Arcachu, po wejściu Rosjan musiał uciekać, gdyż był przez nich ścigany;
<https://www.facebook.com/hrachya.arzumanian>; 11 tys, obs.

Hovsep Khurshudyan, ważny antyrosyjski i prozachodni analityk,
<https://www.facebook.com/@hovsep.khurshudyan> (22 tys. obs)

Ani Poghosyan, <https://x.com/aniboghoss>; 12 tys. obserwujących

Dr. Anzhela Mnatsakanyan, https://x.com/ANZHELA_YAN (13 tys. obs.)

Olesya Vartanyan, https://x.com/Olesya_vArt, (10 tys. obs.)

Araik Galstyan @araikgalstyanmoscowschool; Bloger, poruszający również kwestie
polityczne, gospodarcze oraz sytuację międzynarodową 163 000 subskr
<https://t.me/s/araikgalstyanmoscowschool>

Баграмян 26 Kanał poświęcony życiu Armenii, prowadzony w j. rosyjskim. 118 000 subskr
<https://t.me/s/bagramyan26>

Kanał zamknięty na Telegramie - †**Армянин**; 102 956 subskrybentów Wydarzenia ze
świata, informacje.

планета Жюпа – blogerka, w j rosyjskim 102 000 subsk <https://t.me/s/planetapopa>

Radar Armenia – w j. ormiańskim <https://t.me/s/radararm> 81 800 subsk

Zakar Keshishian, <https://www.facebook.com/zakar.keshishian.3>; znana osobistość, ormiański kompozytor z Libanu, który w Szuszi założył chór; mocno zaangażowany w sprawy ormiańskie i szanowany;

Aram MP3 Sargsyan, popularny muzyk, Instagram

- https://www.instagram.com/aram_mp3/ (369 tys. obserwujących);
- facebook <https://www.facebook.com/AramMp3Official> (250 tys.);
- <https://www.youtube.com/@AramMp3Official> (191 tys.);
- konto na TL <https://t.me/s/arammp3> 772 subskr;

ii)Inne konta na Telegramie:

Antifake - https://t.me/s/AntiFake_am3,490 subskrybentów (konto powiązane z portalem Antifake)

Kanał Telegram o nazwie **@srbazan_payqar** (święta walka) jest związany z arcybiskupem Bagratem Galstanjanem. Nazwa kanału w języku ormiańskim oznacza "Święta Walka" i jest platformą, na której arcybiskup dzieli się swoimi przemyśleniami oraz informacjami dotyczącymi jego działalności społecznej i religijnej; https://t.me/s/srbazan_payqar/1116

Andranik Hovhannisyan - Wewnętrzne procesy polityczne i geopolityczne na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej. https://t.me/s/andranik_official7652 subskr.; FB - <https://www.facebook.com/andran1k.official>; Studiował na rosyjsko-ormiańskim uniwersytecie.

Narek Samsonyan Telegram - <https://t.me/s/nareksamsonyantelegram876> subskr; VELES - <https://veles.am/>; FB - <https://www.facebook.com/veleshumanrightsngo> 8 tys polubień TL - https://t.me/s/veles_human_rights_ngo 7570 subskr Powiązany z Marina Poghosjan;

iii) Diaspora

Konto **Margarity Simonian** na X, https://x.com/M_Simonyan; choć nie jest poświęcone wyłącznie sprawom ormiańskim, to należy je uwzględnić ze względu na wpływy Simonian w Armenii i jej zasięgi (557 tys. obserwujących);

Garó Paylan, <https://x.com/GaroPaylan> (539 tys.), b. deputowany do tureckiego parlamentu z prokurdyjskiej HDP; Instagram – 49,8 tys subskr <https://www.instagram.com/garopaylan/?hl=en>; Twitter – https://x.com/GaroPaylan?fbclid=IwY2xjawF4avpleHRuA2FlbQIxMAABHfh85CSEwyoy-n1vFrli1Qd1ITcepio9WWburFiWCRsB8kJyMfDO8J-VqA_aem_8UA3m9mb4eipHOquynCRGw 539 tys obserwujących. Brak Telegrama.

Serż Tankian, <https://x.com/serjtankian> (628 tys.); mieszkający w Kalifornii wokalista zespołu System of the Dawn; b. mocno zaangażowany w sprawy ormiańskie; Serż Tankian – brak Telegrama, konta na YT 760 tys subskrybentów <https://www.youtube.com/channel/UCaiQD1j4sHOtRJJXP4vZjlQ>; Facebook <https://www.facebook.com/SerjTankian/> 1,9 mln

Na zachodzie jest wiele znanych osobistości i celebrytów pochodzenia o ogromnych zasięgach w social mediach; okazjonalnie angażują się oni w sprawy ormiańskie np. Kim Kardashian, Alexis Ohanian

iv) Cykliczne wydarzenia i eventy ogólnopństwowe oraz regionalne

- najważniejszym wydarzeniem są obchody ludobójstwa – 24.04
- święta religijne: Boże Narodzenie (6.01) i Wielkanoc – wg kalendarza apostołsko-ormiańskiego (odmienne od prawosławnych i katolickich)
- święta państwowe: Dzień Armii (28.01); Dzień Kobiet (8.03); Święto Pracy (1.05); Dzień Zwycięstwa (9.05; ponadto 8 maja obchodzony był Dzień Wyzwolenia Szuszi ale obecnie miasto to znów jest pod kontrolą Azerbejdżanu); Dzień Republiki (28.05 –

upamiętnia ustanowienie republiki w 1918); Dzień Niepodległości (21.09 – upamiętnia ogłoszenie niepodległości w 1991 r.)

- -święta mniejszości: Yalda (stara zoroastriańska tradycja); jazydzki nowy rok (17.04); Nowruz (świętowany przez jazydów, Kurdów i irańskich turystów);
- festiwale: Golden Apricot (lipiec, filmowy); Hay Festiwal (październik, teatralny);
- rosyjskie wydarzenia kulturalne: 6 czerwca (dzień języka rosyjskiego oraz rocznica urodzin A. Puszkina); 19 października (dzień bractwa licealnego; w październiku często organizowane są też dni rosyjskiej kultury);

c) Organizacje pozarządowe i inne niepaństwowe mające wpływ na opinie (powiązania; podział na swój-obcy)

Spółeczeństwo obywatelskie jest dobrze rozwinięte w Armenii co powoduje, że jest duża liczba różnych think tanków oraz organizacji. Szczególnie w ostatnich latach, po demokratyzacji związanej z dojściem do władzy Nikoła Paszyniana, doszło do rozwoju tych instytucji, choć również wcześniej scenę społeczno-polityczną Armenii cechował pluralizm. Istotne znaczenie dla kształtowania środowiska informacyjnego Armenii mają przy tym również instytucje związane z diasporą ze względu na intensywność kontaktów diaspory z Armenią. Dotyczy to zarówno diaspory Ormian na Zachodzie (w szczególności w Kalifornii oraz we Francji), na Bliskim Wschodzie (Liban, Syria, Turcja) oraz w Rosji. Organizacje społeczne i think tanki zwykle mają raczej orientację proeuropejską i prodemokratyczną, natomiast w przypadku organizacji paramilitarnych, zwłaszcza organizacji weteranów, sytuacja jest bardziej złożona.

Think tanki

- Center for Policy Studies (Քաղաքականությունների և քաղաքականության կենտրոն) – think tank zorientowany prodemokratycznie i proeuropejsko, mający organizacje partnerskie w Europie (w szczególności państwach Europy Środkowej); wśród zainteresowań kwestie

związane z komunikacją strategiczną; szefem jest Armen Grigoryan (zbieżność imienia i nazwiska z Sekretarzem Rady Bezpieczeństwa Armenii przypadkowa);

- APRI (Applied Policy Research Institute) – prezes Lara Setrakian; tematyka bezpieczeństwa i geopolityki

- International Center for Human Development; - mocno skupiony na kwestiach rozwoju społeczno-ekonomicznego, rozwoju gospodarczym i edukacji obywatelskiej; dyrektorem wykonawczym organizacji jest Armen Galstyan

- Caucasus Research Resource Center (CRRC-Armenia), jest częścią sieci think tanków działających w Armenii, Azerbejdżanie i Gruzji, które prowadzą badania społeczne, polityczne i gospodarcze. Think tank koncentruje się na dostarczaniu danych badawczych i analiz na temat regionu Kaukazu. strona FB - <https://www.facebook.com/CRRC.Armenia/>; Dyrektor wykonawczy HRC-Armenia Sona Balasanyan; <https://vimeo.com/291527218>; Lilit Ezekyan, Dyrektor ds. badań Fundacji; <https://www.linkedin.com/in/lilit-yezekyan-23046314/?originalSubdomain=am>

- Armenian Center for National and International Studies (ACNIS); (<https://acnis.am/>); (raczej obcy); opozycyjnie nastawiony do Paszyniana ale nie jest też wyraźnie prorosyjski (brak narracji wyraźnie prorosyjskiej ale również brak krytyki Rosji, podczas gdy zdarza się krytyka UE); widać jednak duży sceptycyzm w odniesieniu do Zachodu; założony przez Raffiego Hovannisiana, b. szefa MSZ za Lewona Ter-Petrosjana. Czołowi eksperci: **Tatul Hakobyan, Manvel Sarkisjan, Kalenchyan Karapet, Lalayan Gevorg, Ghazaryan Armine, Saroyan Saro, Danielyan Stepan.** Aktywność obecna jest znacznie mniejsza niż za czasów Sarkisjana i Koczariana.

- Instytut of Public Policy, skoncentrowany na sprawach społecznych i edukacyjnych; <https://www.facebook.com/IPPolicy>, <https://ipp.am/>; Dyrektor Avetiq Mejlumyan <https://www.facebook.com/avetiq.mejlumyan>; https://www.linkedin.com/in/avetik-mejlumyan-0abb6533/?trk=public_profile_browsemap&originalSubdomain=am; Instytut

prowadzi Akademię NextGen (razem z Fundacją Edukacyjny Restart);
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100094867855615>

- Artsakh Union, <https://artsakhunion.org/>, (po ang., ros. i arm.), kierowana przez Artaka Beglaryana w celu reprezentowania uchodźców z Arcachu;

- Regional Studies Center (RSC), RSC to think tank zajmujący się analizą polityki zagranicznej Armenii, bezpieczeństwa i relacji międzynarodowych. Organizacja współpracuje z międzynarodowymi instytutami badawczymi, aby dostarczać aktualne informacje o regionie; kierowana przez Richarda Giragosiana – <https://www.regional-studies.org/>

- Economic Development and Research Center (EDRC) – EDRC koncentruje się na analizach ekonomicznych i badaniach dotyczących rozwoju gospodarczego Armenii. Think tank dostarcza raporty i rekomendacje dla polityki gospodarczej, które pomagają w kształtowaniu strategii rozwojowych; <https://www.edrc.am/>, kierowany przez Mushegha Tumasyana, który był wiceministrem gospodarki za Serża Sarkisjana; think tank składa się z przeważnie młodych ekspertów z wykształceniem ekonomicznym i wśród partnerów wymienia instytucje z UE, USA oraz ONZ (żadnej z Rosji, Chin itp.);

- Armenian Institute of International and Security Affairs (AIISA), AIISA zajmuje się analizą polityki międzynarodowej, problemami bezpieczeństwa oraz stosunkami dyplomatycznymi Armenii z sąsiadami. Think tank publikuje raporty na temat geopolitycznych wyzwań regionu; <https://aiisa.mysite.am/>; ma na koncie publikacje dotyczące dezinformacji i innych działań hybrydowych Rosji oraz współpracy rosyjsko-azerbejdżańskiej przeciwko interesom Armenii; kluczowi eksperci to Stiopa Safaryan, Zuzanna Barseghyan, Dawid Stepanyan, Ofelia Amirkhanyan, Haik Gabrielian, Ani Yeghiazarian, Julia Tadevosyan, Emma Begijanian

- Center for Culture and Civilization Studies (CCCS) – <https://cccs.am/>, fundacja związana z Uniwersytetem w Erywaniu; w Radzie Powierniczej jest m.in. obecny ambasador Armenii

w Polsce Aleksander Arzumanyan; przewodniczącym jest Bagrat Asatryan; charakter bardziej naukowy, o wysokiej renomie;

- EVN Report – rzetelny portal analityczny (po angielsku i ormiańsku) wydający również miesięcznik/dwumiesięcznik oraz podcasty; kierowany przez Raffi Kassarian, Vahe Keushguerian, Lara Setrakian, Sara Anjargolian, Dr. Nerses Kopalyan, Sheila Paylan,

Najważniejsze uczelnie wyższe

- Państwowy Uniwersytet w Erywaniu – państwowa uczelnia, najważniejsza w Armenii; <https://www.y-su.am/>

- American University of Armenia – uczelnia prywatna, tworzona na wzór podobnych uczelni w innych krajach, <https://aua.am/>

- Armeński Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny, <https://asue.am/>

- Yerevan Brusov State University of Languages and Social Sciences, <https://brusov.am/>, państwowy, nastawiony na kształcenie języków i stosunki międzynarodowe; współpracuje zarówno z instytucjami z Zachodu jak i z Rosji;

- French University in Armenia (UFAR), założenie: 2000, oferuje programy licencjackie i magisterskie we współpracy z Uniwersytetem Lyon 3 we Francji, specjalizując się w biznesie i prawie; <https://ufar.am/>

- European University of Armenia (EUA), założenie: 2001, prywatna uczelnia oferująca programy z zakresu biznesu, informatyki oraz nauk politycznych, współpracująca z uniwersytetami w Europie; <https://www.eua.am/>

Organizacje społeczne, kobiece, ekologiczne, gospodarcze

- Helsinki Citizens' Assembly - Vanadzor Office (Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ); główna organizacja zajmująca się monitorowaniem praw człowieka i prowadzeniem działań na rzecz ich obrony. Organizacja

ma siedzibę w Vanadzorze i skupia się na przypadkach łamania praw człowieka, monitorowaniu sytuacji w aresztach oraz wspieraniu osób represjonowanych; kierowana przez Artura Sakuntsa; hcav.am;

- Transparency International Armenia (Թրանսպարենսի Ինթերնեշնլ հալսկոնուպցիոն կենտրոն), lokalna filia międzynarodowej organizacji antykorupcyjnej, która zajmuje się promowaniem przejrzystości i walką z korupcją w sektorze publicznym i prywatnym. Organizacja realizuje projekty z zakresu badania korupcji i przejrzystości instytucji publicznych; dyrektor wykonawczy Sona Ayvazyan, transparency.am

- Helsinki Committee of Armenia (Հայաստանի Հելսինկյան կոմիտե); organizacja założona w celu ochrony praw człowieka oraz monitorowania przestrzegania zasad praworządności i demokracji w Armenii. Skupia się na monitorowaniu sytuacji politycznej, prawach więźniów oraz prawach mniejszości; przewodniczący Avetik Ishkhanyan; organizacja przez lata współpracuje z instytucjami w Europie o podobnym profilu ale jednocześnie obecnie mocno krytykuje Paszyniana, a jej przewodniczący krytykował w 2022 r. władze na antenie Sputnika, a w listopadzie 2023 Ishkhanyan był oskarżony o wzywanie do przemocy gdy napisał „śmierć zdrajcom” pod adresem Paszyniana i zarzucił mu „antyrosyjską retorykę”; armhels.com

- Open Society Foundations Armenia (Բաց հասարակության հիմնադրամներ - Հայաստան); część fundacji Sorosa, Fundacja wspierająca rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Armenii. Działa na rzecz praw człowieka, edukacji, zdrowia oraz wsparcia inicjatyw demokratycznych. Finansuje wiele lokalnych projektów promujących demokrację i prawa człowieka; Strona internetowa: osf.am

- Union of Informed Citizens (Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն); organizacja skupiająca się na dostarczaniu informacji obywatelom, prowadzeniu kampanii informacyjnych oraz promowaniu przejrzystości rządu. Znana z działań na rzecz zwiększania dostępności do informacji publicznej oraz monitorowania pracy instytucji

rządowych; współpracuje z wieloma zachodnimi organizacjami; szef – Daniel Ioannisian; uic.am

- PanEuropa Armenia, zdecydowanie proeuropejska, <https://www.facebook.com/profile.php?id=61552420564642>; organizacja promująca integrację Armenii z UE i związana z Europejską Partią Armenii Tigrana Khzmalyana;

- The Future Armenia, <https://futurearmenian.com/>, strona po arm., ang., ros., franc.; deklaruje się jako inicjatywa pracująca nad przyszłością Armenii, wśród współzałożycieli jest Ruben Vardanyan, rosyjski oligarcha, przebywający obecnie w więzieniu w Azerbejdżanie oraz objęty sankcjami Ukrainy za współpracę z Kremlem (USA też rozważało ich nałożenie ale ostatecznie do tego nie doszło) i oskarżany o plan przyłączenia Armenii do Rosji; Innymi współzałożycielami są: kanadyjsko-amerykański biznesmen ormiańskiego pochodzenia urodzony w Bejrucie Noubar Afeyan (brak powiązań z Rosją – co raczej przeczyłoby temu że jest to inicjatywa prorosyjska, a nie wszystkie inicjatywy Vardnyana muszą mieć taki charakter, o czym świadczy też jego zaangażowanie w Aurora Awards); Richard Azarnia – francusko-armeński przedsiębiorca oraz Artur Alaverdyan.

- Committee to Protect Freedom of Expression, <https://khosq.am/>, niezależna organizacja monitorująca naruszenia wolności mediów, prowadzi stronę internetową w j. armeńskim, angielskim i rosyjskim; publikuje również kwartalne raporty na temat naruszeń wolności mediów;

- Veles Human Rights NGO, <https://www.facebook.com/veleshumanrightsngo/>; organizacja praw człowieka kierowana przez Marinę Poghosyan

- “Free Citizen” Civil Initiatives Support Center, zdecydowanie swój, orientacja proeuropejska i antyrosyjska, <https://www.freecitizen.am/>,

- Protection of Rights without Borders (Իրավունքների պաշտպանություն առանց սահմանների); organizacja zaangażowana w ochronę praw człowieka, zapewnia wsparcie prawne osobom represjonowanym oraz monitoruje przestrzeganie zasad sprawiedliwości.

Działa na rzecz reform w wymiarze sprawiedliwości i obrony praw mniejszości; kierowana przez Araks Melkonyan (zespół złożony wyłącznie z kobiet); nastawiona głównie na prawa człowieka; prwb.am

- Women's Resource Center Armenia (Հայաստանի Կանանց Ռեսուրսային Կենտրոն); Organizacja zajmująca się prawami kobiet, wsparciem ofiar przemocy domowej i promowaniem równości płci. Centrum oferuje różne programy edukacyjne, wsparcie psychologiczne oraz działa na rzecz zwiększenia partycypacji kobiet w życiu publicznym; Strona internetowa: womenofarmenia.org

- Journalists' Club "Asparez" (Լրագրողների սկուբը Ասպարեզ); protestowała przeciwko ekstradycji obywatela Białorusi W. Balandina podkreślając, że Białoruś to niedemokratyczny reżim i sojusznik reżimu Putina; Organizacja zajmująca się promocją wolności słowa oraz obroną praw dziennikarzy. Działa na rzecz zwiększenia transparentności mediów oraz ochrony praw dziennikarzy w Armenii; Strona internetowa: asparez.am

- CyberHUB, <https://cyberhub.am/>, organizacja zajmująca się cyberbezpieczeństwem organizacji pozarządowych;

- PINK Armenia; organizacja LGBT; <https://pinkarmenia.org/>;

- Armenian Environmental Network (AEN) – Sieć organizacji i aktywistów zajmujących się kwestiami związanymi z ochroną środowiska, w tym zrównoważonym rozwojem, ochroną zasobów wodnych i walką ze zmianami klimatycznymi.

- Ecolur – Organizacja zajmująca się ochroną środowiska, szczególnie w kwestiach dotyczących zanieczyszczenia powietrza, ochrony wód i obszarów wiejskich.

- Armenian Forests NGO – Organizacja koncentruje się na ochronie i odbudowie lasów Armenii oraz edukacji ekologicznej.

- Organizacje gospodarcze i biznesowe m.in.: Union of Manufacturers and Businessmen of Armenia (UMBA); Armenian Business Coalition (ABC; European Business Association Armenia (EBA Armenia); SME Development National Center of Armenia (SME DNC); Armenian Lawyers' Association (ALA)

Partie i organizacje polityczne

Scena polityczna w Armenii jest bardzo zmienna i dotyczy to zwłaszcza antyrosyjskich partii opozycyjnych. Scena polityczna może być przy tym podzielona na partię rządzącą Nikoła Paszyniana – Kontrakt Obywatelski; opozycję prorosyjską skupioną przede wszystkim wokół b. prezydentów Roberta Koczariana i Serża Sarkisjana, wspieranych przez Rosję i jej narzędzia takie jak Margerita Simonian, oraz opozycję proeuropejską, która jednak jest bardzo podzielona (są tam zarówno ugrupowania liberalne jak i konserwatywno-narodowe) i dotąd nie odgrywała większej roli. Wybory samorządowe w 2023 r. pokazały jednak, że może to ulec zmianie. Dodatkowym zjawiskiem jest de facto prorosyjska aktywność abp Tawusza Bagrata Galstanyana, który założył organizację „Tawusz dla Ojczyzny” po przekazaniu przez Paszyniana 4 wiosek Azerbejdżanowi (za ZSRR były one częścią Azerbejdżańskiej SRR).

Opozycja zorientowana na Rosję

- Armeńska Federacja Rewolucyjna (ARF; Dasznak) – jest to partia z tradycjami sięgającymi k. XIX w. i działa też w diasporze (m.in. jest główną partią ormiańską w Libanie) ale w Armenii ma orientację mocno prorosyjską i wspiera Roberta Koczariana; w ramach stworzonego przez Koczariana Sojuszu Ormiańskiego jest główną siłą opozycyjną w parlamencie; relacje między ARF w Armenii i ARF diaspory są bardzo bliskie i formalnie jest to jednak partia i ARF diaspory też szerzy narrację, że Paszynian to zdrajca (co jest narracją ściśle prorosyjską, bo opozycja prozachodnia krytykując Paszyniana nie używa tych argumentów) ale nie jest aż tak prorosyjska i czasem jest też krytyczna wobec ARF w Armenii;

- Partia Republikańska – związana z Serżem Sarkisjanem

- Tawusz dla Ojczyzny, ruch Bagrata Galstanyana, obwiniający Paszyniana za utratę Arcachu i sprzeciwiający się rozmowom z Azerbejdżanem i Turcją; wielu rozczarowanych weteranów go popiera; w 2024 r. organizował liczne demonstracje wzywając Paszyniana do rezygnacji; de facto ruch jest prorosyjski

Opozycja proeuropejska

- Narodowa Partia Rozwoju Armenii – proeuropejska i lewicowo-liberalna, zdobyła w 2023 r. 19% w wyborach do rady miasta Erywania ale od tamtego czasu jej ówczesny kandydat na burmistrza założył własną partię; nie poparła protestów Galstanyana;

- Zjednoczona Platforma Sił Demokratycznych – powstały w 2024 r. sojusz kilku partii proeuropejskich, antyrosyjskich i liberalnych, wsparty również przez niektóre NGOsy; składa się z: Partii Odrodzenia Chrześcijańsko-Demokratycznego; Europejskiej Partii Armenii, Partii na Rzecz Republiki i Partii Hanrapetutyun – partie te łącznie w wyborach w 2021 r. zdobyły tylko 6%, choć w 2023 r. w Erywaniu już 12%; Z grupą tą związana jest Inicjatywa na rzecz Referendum w sprawie członkostwa w UE;

Organizacje religijne i mniejszości

Apostolski Kościół Ormiański odgrywa bardzo ważną rolę ale nie angażuje się instytucjonalnie w politykę. Niemniej wielu duchownych jest mocno zaangażowanych w politykę. Ponadto brat obecnego katolika kieruje AKO w Rosji, co może być instrumentem nacisku by patriarcha tolerował aktywność Galstanyana. Ponieważ kościół ten działa również w diasporze, więc związanych jest z nim wiele organizacji charytatywnych i edukacyjnych działających zarówno w Armenii jak i w diasporze.

W Armenii uznane są 4 mniejszości: jazydzka, kurdyjska, rosyjska i asyryjska – mają one po jednym przedstawicielu w parlamencie. Mniejszość jazydzka liczy ok. 30 tys. (ponad 1%), rosyjska – 14 tys., natomiast pozostałe są bardzo małe. Jazydzi w Armenii nie uważają się za Kurdów.

Narodowa Unia Jazydów w Armenii - <https://khdrhajoyan.com/en/>;
<https://www.facebook.com/YezidiNationalUnion>;

Kurdyjska Rada Narodowa Armenii – liderem jest Kniaz Hasanow, deputowany z ramienia Kontraktu Obywatelskiego;

Organizacje paramilitarne i patriotyczne

Wojna z Azerbejdżanem i stałe zagrożenie dla bezpieczeństwa spowodowały, że w Armenii funkcjonuje szereg organizacji paramilitarnych:

Ochotniczy Związek Yerkrpah, <https://ekm.am/>, założony w czasie I wojny karabachskiej przez Vazgena Sargisjana, charyzmatycznego dowódcę ormiańskiego, a następnie premiera, zamordowanego w zamachu na parlament ormiański w 1999 r. (istnieje podejrzenie, że zorganizował to R. Koczarian oraz rosyjskie służby); obecny przywódca to Sasun Mikayelian; całkowicie lojalna wobec Paszyniana

Związek Weteranów Wojny Wyzwoleńczej o Arcach, negatywny stosunek do Paszyniana (oskarżają go o zdradę i oddanie Karabachu) i normalizacji z Turcją i Azerbejdżanem; <https://www.facebook.com/XPVMHK/>,

Związek Oficerów Rezerwy- założony w kwietniu 2021 r., opozycyjny wobec Paszyniana, popiera biskupa Bagrata Galstaniana;

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100070844574443>,

Armenian General Benevolent Union (AGBU) –działa w diasporze; największa ormiańska organizacja pozarządowa na świecie, która angażuje się w działalność na rzecz Armenii i ormiańskiej diaspory. AGBU promuje ormiańską kulturę, edukację i patriotyzm, szczególnie wśród młodych Ormian; główna siedziba w USA; <https://agbu.org/>

Organizacje i instytucje związane z Rosją

Dom Rosyjski w Armenii; <https://www.facebook.com/RSGOVArmenia> (dwa oddziały - w Erywaniu i Gjumri); działa na podstawie porozumienia międzyrządowego;

Muzeum Przyjaźni Rosyjsko-Ormiańskiej w Abovyan; <https://www.facebook.com/Friendshipmuseumarmrus/>

Uniwersytet Rosyjsko-Ormiański w Erywaniu, <https://rau.am/am>, rektor Edward Sandoyan;

Rosyjsko-Ormiańskie Centrum Pomocy Humanitarnej (RACHR) - powstało na podstawie Porozumienia pomiędzy Rządem Federacji Rosyjskiej a Rządem Republiki Armenii z dnia 19 maja 2015 roku, podpisanego w Moskwie. Dyrektor **RACHR** – AE Butyrskii (Rosja). Współdyrektor **RACHR** – PS Gozalyan (Armenia).

- <https://www.rachr.ru/en/about/>;
- <https://www.facebook.com/rachremercom>

Kompleks edukacyjno-sportowy wybudowany przez GAZPROM-ARMENIA. Otwarcie 2019 r, w tym samym roku otwarto w nim przedszkole, następnie klasy szkół podstawowych. W 2023 r otwarto pierwszą klasę rosyjską; <https://gaus.am/en/about-us/history>

„**Klub Lazarian**”, nazwany na cześć słynnej rodziny ormiańskich filantropów Łazariewa, założycieli Instytutu Języków Orientalnych Lazarian, sam się określa jako “platforma spotkań i wymiany poglądów pomiędzy społeczeństwami Rosji i Armenii”; <https://lazarevsky.club/hy/> https://t.me/s/lazarevsky_club

W 2012 r powstały **Kluby Putina**, niemniej nie ma obecnie informacji o ich aktywności. Poza rokiem 2012 praktycznie brak informacji. Finalnie powstały dwa kluby założone przez Ararata Stepanyan; <https://iwpr.net/global-voices/derision-servile-putin-fan-club-armenia>; <https://www.kavkaz-uzel.org/articles/200187/>

Dom Moskwy w Erewaniu -Domy Moskiewskie powstają w celu promowania współpracy między władzami Moskwy oraz tamtejszymi organizacjami i przedsiębiorstwami z partnerami zagranicznymi.

Zgromadzenie Narodów Eurazji, projekty są realizowane również w Armenii , przykładowo Kuźnia Szczęścia:

- <http://www.eurasia-assembly.org/ru/kuznica-schastya>;
- <http://www.eurasia-assembly.org/ru/news/schaste-narodov-mira-armeniy>,
- Konkurs Lider Dyplomacji Publicznej 2023: <http://www.eurasia-assembly.org/ru/news/startoval-obrazovatelnyy-intensiv-ii-mezhdunarodnogo-konkursa-lider-narodnoy-diplomatii-2023>; Zgromadzenie jest partnerem Związku Ormian w Rosji; <https://sarinfo.org/about/Ideology/goals/>

0. Podmioty gospodarcze mające potencjał wpływu na kształt i dostępność treści w mediach

System polityczno-gospodarczy za czasów Koczariana i Sarkisjana, a w szczególności ogromna korupcja, spowodował rozwój systemu oligarchicznego. Fakt, że w Rosji też panowała oligarchia sprzyjał relacjom międzyoligarchicznym i pojawianiu się oligarchów armeńskich w Rosji. Wielu oligarchów, a także byli prezydenci, którzy w zasadzie też stali się oligarchami, starało się i stara wpływać na scenę polityczną oraz środowisko informacyjne. Dotyczy to w szczególności Roberta Koczariana, Serża Sarkisjana, Rubena Vardaniana (finansującego np. różnych rosyjskich dziennikarzy i propagandystów piszących o Armenii np. w swoim czasie Siemiona Piegowa alias wargonzo) i Gagika Tsarukjana, Samvela Karapetyana (innego rosyjskiego oligarchy, szefa koncernu Tashir Group, wspierającego Koczariana); Sergei Sarkisov (choć brak informacji na temat jego zaangażowania w Armenii to wiadomo iż jest proklemłowski); Karen Karapetyan (pracujący w Gazpromie b. premier Armenii związany z Serżem Sarkisjanem).

Ważnym podmiotem jest też Gazprom Armenia, której dyrektorem generalnym jest Ashot Hakobyan <https://armenia.gazprom.com/press/news/2024/09/234/>, a związany jest z nią też

Vardan Harututyany, w 2020 r. pozywał dziennikarzy śledczych portalu Hetq.am za rzekome zniesławienie. Gazprom Armenia, lokalna filia rosyjskiej państwowej spółki gazowej, jest właścicielem całej infrastruktury dystrybucji gazu w kraju. Jest też instrumentem soft power Rosji realizując takie projekty jak budowa szkół i innych placówek: <https://gaus.am/en/school/general-description>; we wrześniu 2024 r nastąpiło otwarcie kompleksu sportowego Gazprom-u w Armenii - <https://armenia.gazprom.com/press/news/2024/09/231/>; wrzesień 2024 - z osobistej inicjatywy Prezesa Zarządu – Dyrektora Generalnego Gazprom Armenia CJSC Aszota Hakobyana i przy aktywnej pomocy Rosyjskiego Centrum Nauki i Kultury w Erewaniu (przedstawicielstwo Rossotrudnichestvo w Republice Armenii) w ramach polityki kadrowej spółki Gazprom Armenia osiągnięto porozumienie w sprawie bezpłatnych szkoleń dla 10 kandydatów na studia licencjackie na Rosyjskim Państwowym Uniwersytecie Nafty i Gazu im. I.M. Gubkina <https://armenia.gazprom.ru/press/news/2024/09/1639/>; Gazprom Armenia przekazuje również książki i pomoce naukowe dla Domu Rosyjskiego w Erewaniu. https://vk.com/wall-211411848_2488

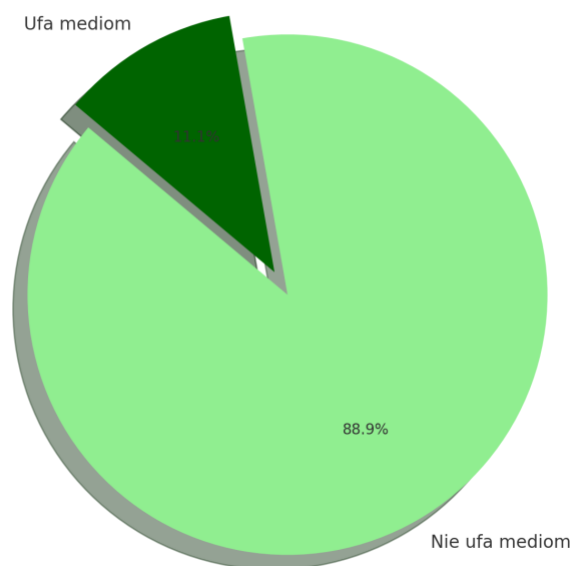
Ponadto kluczowe firmy w Armenii, które mogą wpływać na rynek mediów, to: Viva Armenia (telefonii komórkowa, należy do rosyjskiej grupy MTS); Ameriabank; Grand Candy; SoftConstruct; Zangezur Copper Molybdenum Combine; Yerevan Brandy Company (należy do Francuzów); Galaxy Group of Companies;

2. Nawyki informacyjne społeczeństwa

Wolność słowa oraz mediów w Armenii oceniana jest wysoko przez międzynarodowe organizacje, co jednak niekoniecznie przekłada się na zaufanie społeczne do mediów. Według najnowszego rankingu Reporterów Bez Granic Armenia zajmuje 43 miejsce i jest samotną wyspą wolności mediów w regionie. Również raport Freedom House z 2024 r. dot. wolności w internecie wskazuje, że Armenia jest państwem wolnym, z coraz lepszymi wskaźnikami. Według badań wolność słowa w Armenii odzwierciedlona jest też w

odczuciach społecznych – 75% uważa, że w Armenii jest wolność słowa (pełna lub częściowa), a 72% uważa, że jest wolność mediów (pełna lub częściowa). Przekonanie o wolności nie idzie jednak w parze z przekonaniem o wiarygodności. Według raportu CRRC Caucasus Barometr z 2022 r. aż 72% ankietowanych nie ufa mediom, a zaufanie deklaruje tylko 9% (na uwagę zasługuje przy tym gwałtowny wzrost braku zaufania po 2019 r., czyli wraz z faktyczną demokratyzacją, czemu jednak towarzyszyła klęska w Arcachu w 2020 r., która mocno spolaryzowała społeczeństwo).

Poziom zaufania do mediów w Armenii (2022)

Podobne dane podaje raport fundacji Eberta, który wskazuje, że tylko 12% ufa lub raczej ufa mediom. Ponadto wg raportów Komitetu Obrony Wolności Słowa od 2023 r. wzrasta presja na dziennikarzy, w szczególności poprzez wykorzystywanie procesów sądowych, co może prowadzić do autocenzury. Niemniej badanie Internews pokazało wzrost zaufania do mediów z 49% w 2023 r. do 53% w 2024 r. Zauważalne są przy tym duże rozbieżności między wynikami, co związane jest z różnicami w formie zadawania pytań, niemniej niskie zaufanie do mediów jest wyraźnie zauważalne w wielu badaniach, a wzrost zaufania w badaniu Internews powinien napawać ostrożnym optymizmem. Nie można jednak wykluczyć, że związane jest to z relatywnie rosnącym profesjonalizmem mediów oraz rosnącą świadomością co do oceny Armenii w tym zakresie w międzynarodowych

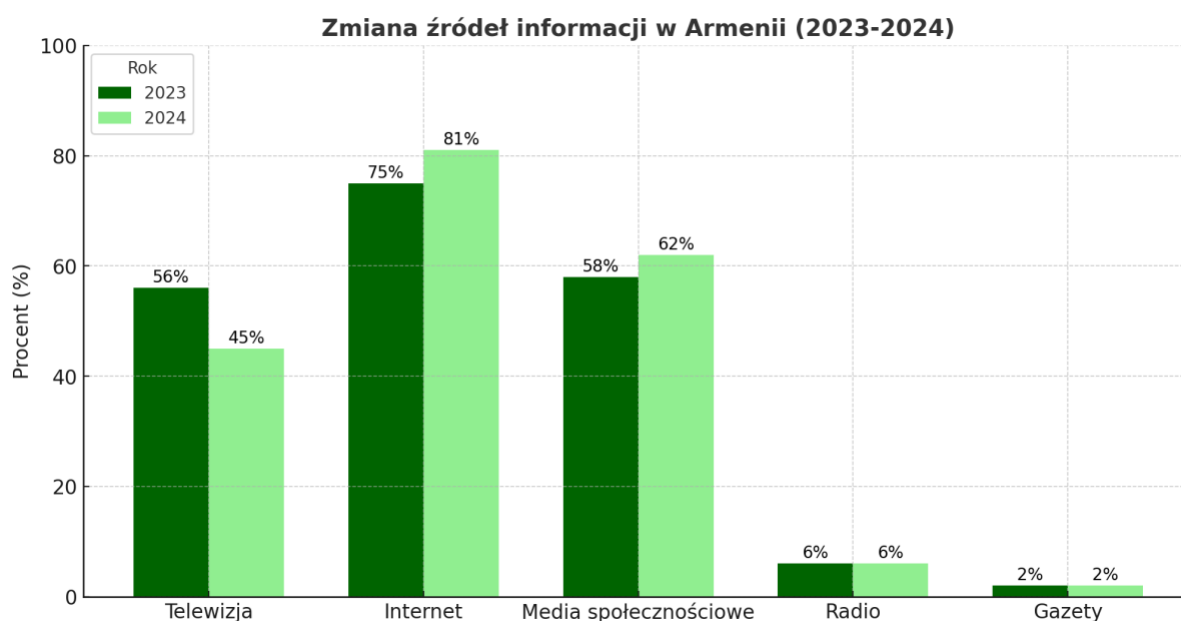
raportach (a także kontrastu z sąsiednimi państwami takimi jak Rosja, Azerbejdżan, Iran, Turcja, czy też nawet w coraz większym stopniu Gruzja).

Niemniej raport Zinc Network z marca 2024 r. (wspierany przez USAID) wskazuje na instytucjonalne słabości mediów w Armenii, co może potencjalnie przekładać się na manipulowanie nimi, w tym w ramach FIMI. Chodzi w szczególności o brak sprzyjającego niezależności mediów modelu ich finansowania, przy jednoczesnej niechęci Ormian do korzystania z mediów płatnych (choć wg Internews odsetek gotowych do tego między 2023 a 2024 r. wzrósł z 17% do 24%), zwłaszcza w internecie. Prowadzi to do zależności mediów od sponsorów, którzy często mają swoją polityczną agendę lub powiązania korupcyjne. Jednym ze źródeł finansowania jest też ormiańska diaspora, która może być przekąźnikiem interesów obcych państw, w szczególności gdy dotyczy to diaspory Ormian w Rosji (liczącej prawie 1 mln osób) i tamtejszych oligarchów ormiańskiego pochodzenia. Media, podobnie jak społeczeństwo armeńskie, cechuje przy tym głęboka polaryzacja. Polaryzacja i wzrost popularności mediów internetowych to główne powody wzrostu dezinformacji po rewolucji 2018 r., a w konsekwencji również spadku zaufania do mediów.

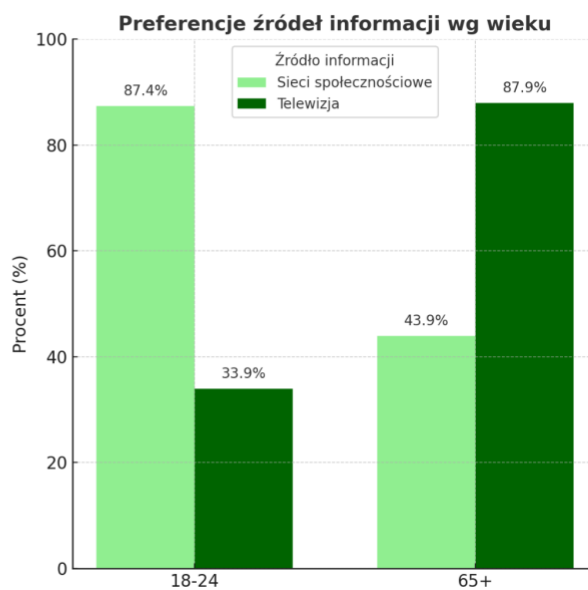
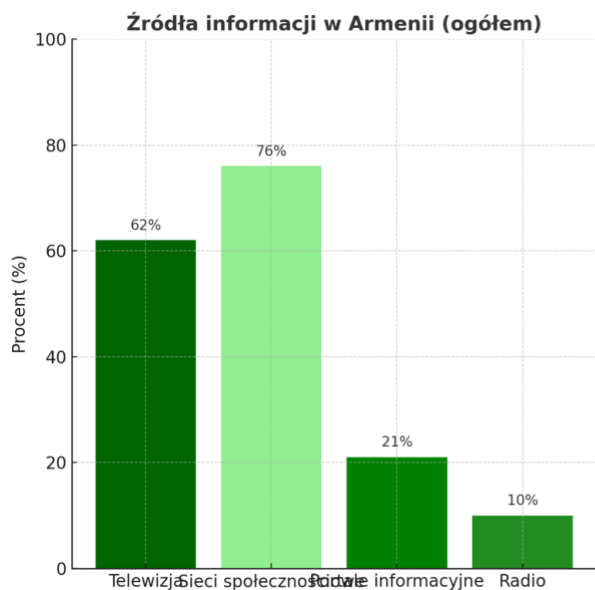
Portal Civilnet, który jest wspierany finansowo przez UE i rządy kilku państw europejskich, wymienia następujące przyczyny braku zaufania do mediów: „rosnące fale dezinformacji i fake newsów; polaryzacja polityczna odzwierciedlona w mediach; stałe zagrożenia bezpieczeństwa, które tworzą podatny grunt dla różnych manipulacji i analiz, które z kolei uczyszają prawdziwe głosy ekspertów; promowanie programów zewnętrznych aktorów poprzez lokalnie kontekstualizowane treści i retorykę; dominacja mediów społecznościowych, w których nie ma norm etycznych ani standardów odpowiedzialności; niski poziom umiejętności medialnych; oraz zjawisko „komory echa”, w którym ludzie, niezależnie od wykształcenia, konsumują informacje i analizy, które potwierdzają ich własne przekonania. Do tego wszystkiego dochodzą luki w edukacji dziennikarskiej w Armenii i poważny brak reporterów terenowych”.

Telewizja pozostaje jednym z dwóch (obok platform internetowych) głównych źródeł informacji, przy czym widać wyraźną tendencję spadku roli telewizji na rzecz internetu, w

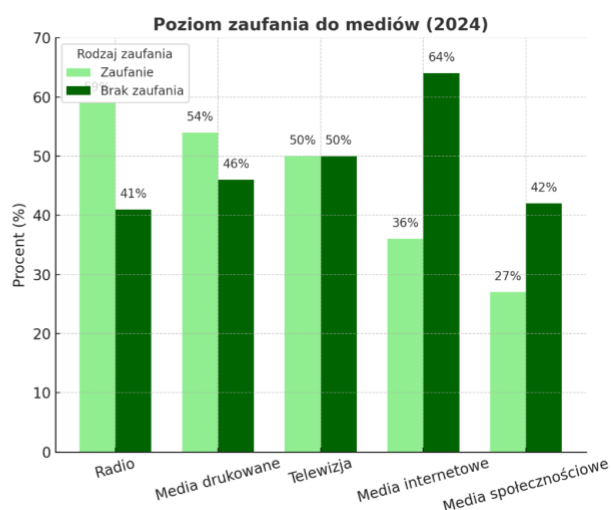
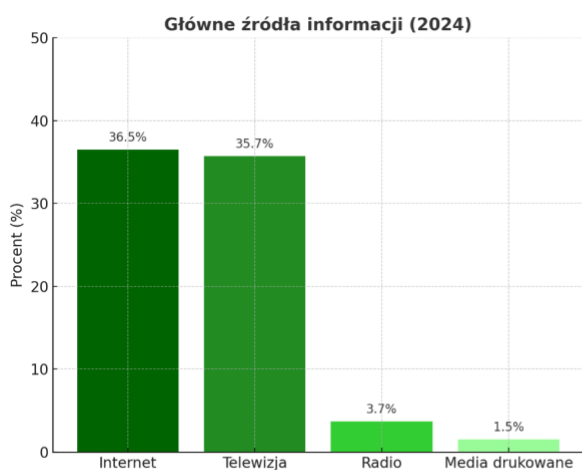
tym w szczególności mediów społecznościowych. Dostęp do telewizji posiada 98% gospodarstw domowych, a jako jedno z dwóch głównych źródeł informacji wskazywało ją w badaniu Internews z 2023 r. 56% ankietowanych, podczas gdy internet – 75%, natomiast radio tylko 6%, a media drukowane (gazety), z których korzystanie w ostatnich latach gwałtownie spadło, tylko 2%. W badaniu z 2024 r. czerpanie informacji z telewizji zadeklarowało już tylko 45%, a z internetu – 81%, w tym z mediów społecznościowe 62% (rok wcześniej 58%).

W badaniu Caucasus Barometer z 2022 r. jako główne źródło informacji telewizję wskazało 46% ankietowanych. Z kolei według badania Colab Medios z 2021 r. telewizję jako źródło informacji wskazało 62%, podczas gdy sieci społecznościowe – 76%, a portale informacyjne – 21%, natomiast radio – 10%. Widać przy tym dużą różnicę między preferencjami ludzi młodych (87,4% w przedziale 18-24 wskazało sieci społecznościowe jako źródło informacji, podczas gdy w przedziale 65+ było to tylko 43,9%, natomiast w przypadku telewizji proporcje były odwrotne i wynosiły odpowiednio 33,9% i 87,9%).

W przeprowadzonych nieco wcześniej tj. w 2019 r. badaniach Advanced Public Research Group (APRG) internet jako główne źródło informacji (sonda jednego wyboru) wskazało 36,5%, podczas gdy telewizję 35,7%, natomiast radio 3,7%, a media drukowane – 1,5%. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że radio i media drukowane cieszyły się w tym badaniu największym zaufaniem (odpowiednio 59% i 54%), podczas gdy w przypadku telewizji było to 50%, mediów internetowych tylko 36%, a mediów społecznościowych zaledwie 27% (przy 42% deklarowanego braku zaufania).

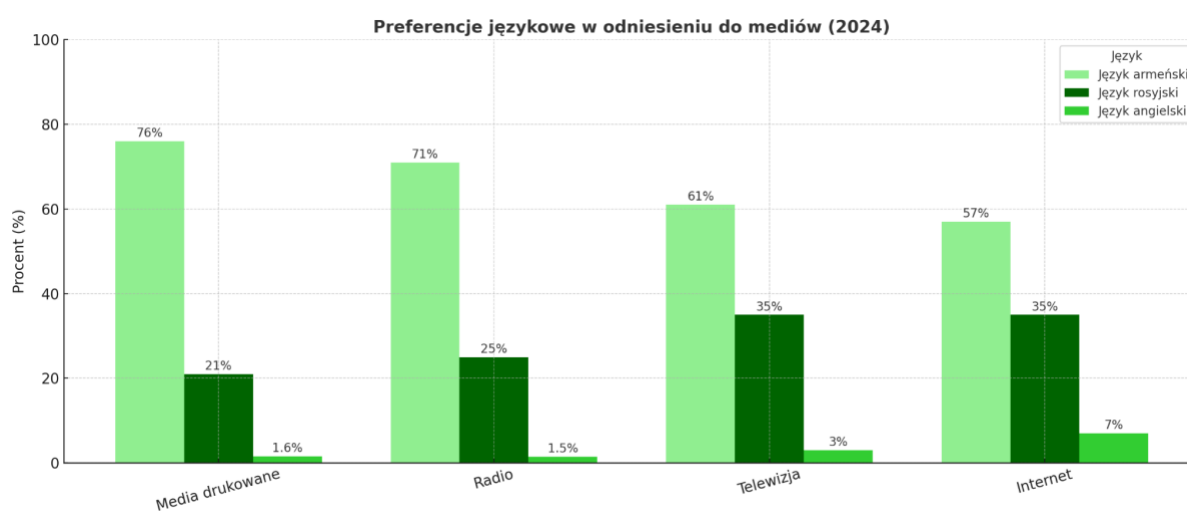

Oznacza to, że nawyki medialne niekoniecznie motywowane są uznaniem wiarygodności, a raczej wynikają z wygody i mody, czemu jednak towarzyszy rosnąca nieufność i skłonność

(niemniej ograniczona) do weryfikowania informacji w innych źródłach i omawiania ich z rodziną oraz znajomymi (przy jednoczesnej nieufności do nieznamymych).

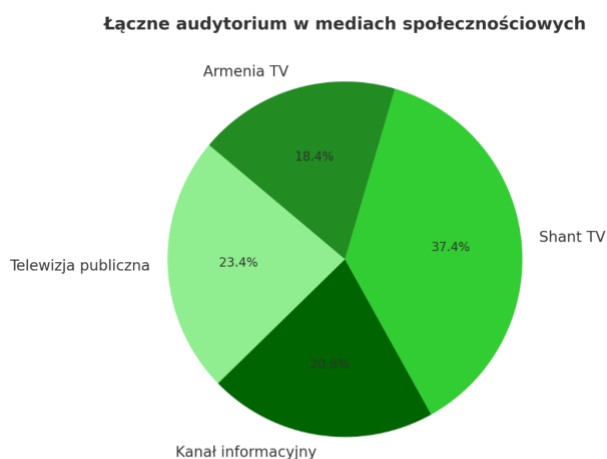
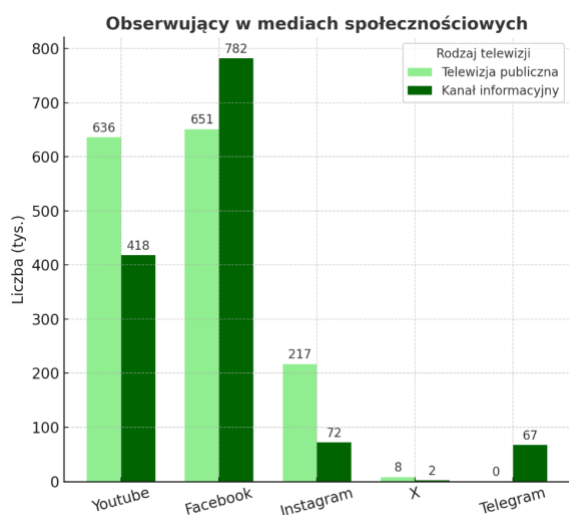
Na uwagę zasługują również preferencje językowe w odniesieniu do poszczególnych rodzajów mediów. Według badania APRG język armeński preferowany jest przez 76% w przypadku mediów drukowanych, 71% w przypadku radia, 61% w przypadku telewizji i tylko 57% w przypadku internetu. W odniesieniu do języka rosyjskiego jest to odpowiednio 21%, 25%, 35% i 35%, a angielskiego: 1,6%, 1,5%, 3% i 7%.

a) Oglądalność i postrzeganie mediów państwowych

Telewizja publiczna nie cieszy się największą oglądalnością i zajmuje dopiero trzecie miejsce po dwóch kanałach komercyjnych: Armenia TV i Shant TV. W badaniu Internews oglądanie jej w 2024 r. deklarowało 45% badanych (wzrost z 37% w 2023 r.) ale dodatkowo 8% deklarowało oglądanie newsowego kanału telewizji publicznej. Natomiast w badaniu APRG z 2019 r. 12,4% wskazało telewizję publiczną jako najbardziej preferowaną (sonda jednego wyboru) i było to również trzecie miejsce za ww. dwoma telewizjami prywatnymi, z których każda była preferowana przez 24,6%. Telewizja publiczna dominuje natomiast w mediach społecznościowych z 636 tys. subskrybentów na Youtube (ustępując nieznacznie Armenia TV), 651 tys. na Facebooku (ustępując tu Shant TV), 217 tys. na Instagramie oraz 8 tys. na X-ie. Dodatkowo kanał informacyjny telewizji publicznej ma 418 tys.

subskrybentów na Youtube, 782 tys. obserwujących na Facebooku, 72 tys. na Instagramie, 67 tys. na Telegramie i 2 tys. na X-ie. Łączne audytorium telewizji publicznej w mediach społecznościowych to 1512 tys., a jej kanału informacyjnego 1341 tys., podczas gdy w przypadku Shant TV jest to 2413 tys., a Armenia TV – 1190 tys. Inne telewizje mają znacznie mniejsze audytoria.

Televizja publiczna cieszy się jednak największym zaufaniem. Wg badania IRI z 2024 r., w którym można było wskazać 2 media obdarzane największym zaufaniem, 20% wskazało telewizję publiczną jako pierwszy wybór, a 8% jako drugi, przy czym aż 41% zadeklarowało brak zaufania do jakiegokolwiek medium lub odmówiło odpowiedzi. Również według badania Caucasus Barometer z 2022 r. telewizja publiczna cieszy się największym zaufaniem – wskazanie 24% ankietowanych (możliwość jednego wyboru). Z kolei w badaniu APRG z 2019 r. telewizja publiczna została wskazana jako obdarzana największym zaufaniem wśród telewizji przez 13,7%, a 6,8% deklarowało największy brak zaufania (również na pierwszym miejscu). Natomiast według Internews (sonda wielokrotnego wyboru) zaufanie do telewizji publicznej wyniosło 42% i było mniejsze od Armenia TV (53%), niemniej wzrosło z 25% (zaufanie do Armenia TV i Shant TV też wzrosło, podczas gdy inne stacje cieszyły się nieporównywalnie mniejszymi wskaźnikami).

Publiczne radio utrzymuje się w czołówce najpopularniejszych stacji obok m.in. Radia Aurora i Radia Van. O ile wg Internews słuchanie tego radia deklaruje największy odsetek

badanych w 2024 r. tj. 17% (wzrost z 8% od 2023 r.; przy czym Radio Aurora ma takie samo audytorium), to ustępuje ono pod względem popularności w mediach społecznościowych Radiu Aurora i Radiu Van. Natomiast agencja Armenpress ma znacznie mniejszą oglądalność w mediach społecznościowych niż kilka innych portali newsowych (220 tys. obserwujących na Facebooku, 21 tys. na Youtube i 5,8 tys. na X). Niemniej w badaniach APRG z 2019 r. jako najbardziej wiarygodne oceniało je 17,7% (pytanie jednokrotnego wyboru) i jedynie Radio Azatutyun miało zbliżony wynik (16,5%). Z kolei w 2024 r. w badaniu Internews (pytanie wielokrotnego wyboru) jako najbardziej wiarygodne radio wskazało je najwięcej respondentów (25%).

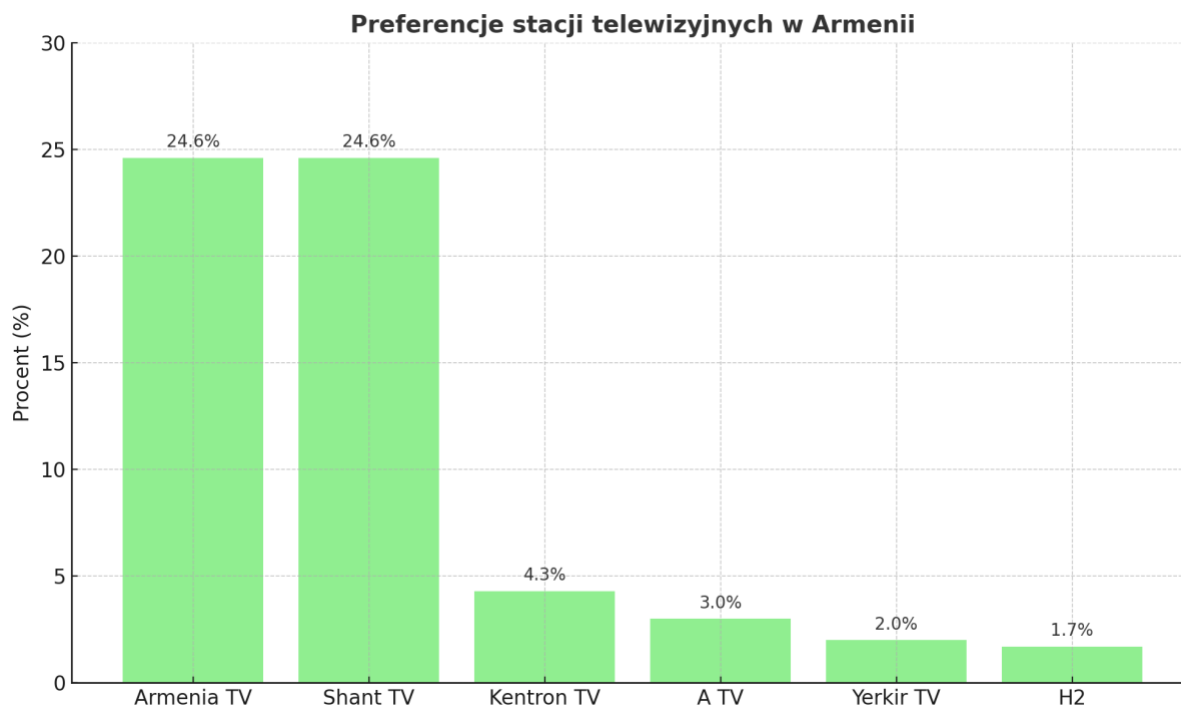
Media publiczne są celem ataków przede wszystkim ze strony antyrządowej opozycji prorosyjskiej. Niemniej w październiku 2024 r. telewizja publiczna, w reakcji na antyrządowy protest biskupa Galstanjana pod jej siedzibą, zaprosiła go na wywiad, jednak Galstanjan odmawiał odpowiadania na pytania i chciał wygłosić orędzie wzywające do obalenia Paszyniana. Takie podejście w sposób oczywisty nie mieści się w ramach misji mediów publicznych demokratycznego państwa i odmowa spełnienia takiego żądania nie podważyła obiektywności armeńskiej telewizji publicznej, natomiast negatywne oceny części społeczeństwa wynikają raczej z głębokiej polaryzacji oraz działań FIMI ze strony Rosji. Warto dodać, że w telewizji publicznej, na kanale głównym i kanale informacyjnym, nadawany jest codziennie 5-minutowy program poświęcony dezinformacji.

Krytyczne opinie o mediach publicznych pojawiają się również w mediach niezależnych takich jak Civilnet. W jednym z artykułów na tej stronie redaktor naczelny Karen Harutyunyan stwierdza, że „mimo zwiększonego pluralizmu po rewolucji 2018 r. [...] telewizja publiczna nigdy nie stała się medium służącym agendzie publicznej, zamiast tego nadal służy aktualnemu rządowi”, dodając, że często występuje tam zjawisko autocenzury. Jako przykład służenia interesom partii rządzącej podaje to, że w 2024 r. po raz pierwszy telewizja publiczna nie wyemitowała noworocznego przesłania katolikos Karekina II, z którym rządząca partia jest skonfliktowana. Harutyunyan sam jest jednak znany z negatywnego stosunku do premiera Paszyniana (jednak nie z pozycji prorosyjskich).

b) Oglądalność i postrzeganie mediów innych niż państwowe, w tym mediów partyjnych i religijnych

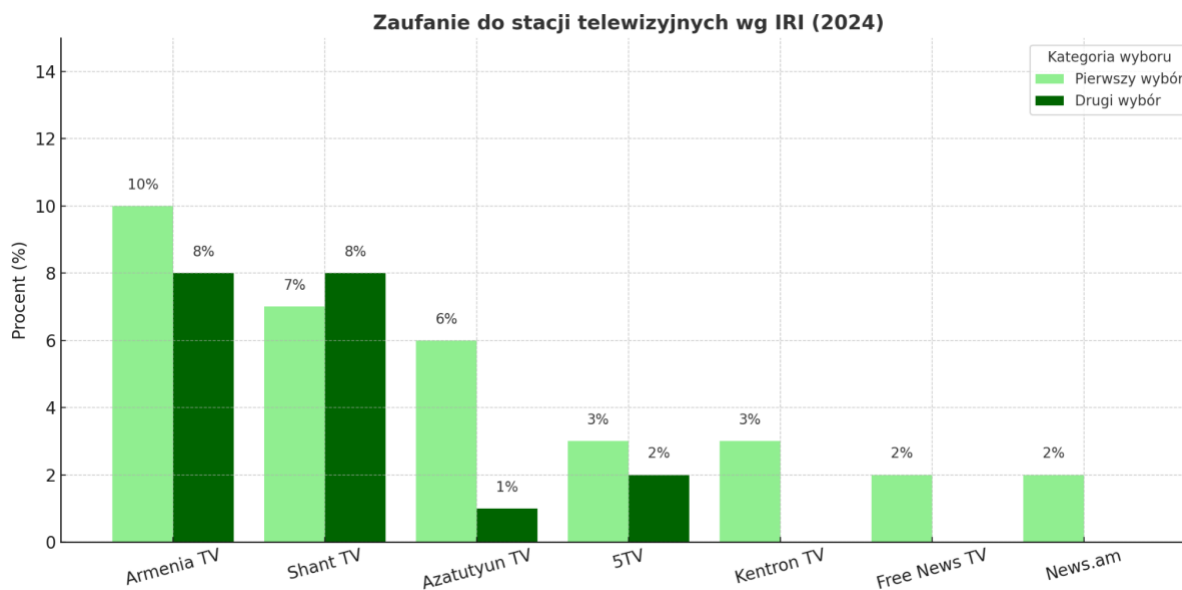
Część mediów prywatnych ma proveniencję prorosyjską, niektóre natomiast uzależnione są od sponsorów. Część ma jednak proveniencję proeuropejską i prodemokratyczną, a niektóre cechuje też duży profesjonalizm. Mimo to ogólna ocena mediów prywatnych wskazuje na szereg ich słabości, które powodują niski stopień zaufania społecznego. Wpływ reżimowych mediów rosyjskich na niektóre media ormiańskie jest też pośredni, niezależny od ich proveniencji, gdyż wobec słabości własnych źródeł informacji oraz faktu, iż znajomość języka rosyjskiego jest w Armenii powszechna (znacznie bardziej niż angielskiego), czerpią one newsy ze źródeł rosyjskich.

Dwoma najbardziej popularnymi telewizjami komercyjnymi są Armenia TV, której oglądanie, wg badania Internews z 2024 r., deklaruje 66% ankietowanych i Shant TV – 50%. Poza tymi stacjami znaczący udział w rynku i obecność w mediach społecznościowych mają również: Azatutyun, Kentron, Yerkir, 5TV, ATV, Free News, Nor Hayastan, H2 i Shoghakat. W badaniach APRG z 2019 r. jako preferowaną stację TV 24,6% wskazało Armenia TV, 24,6% - Shant TV, 4,3% - Kentron TV, 3% - A TV, 2% - Yerkir TV, 1,7% - H2, przy czym w czołówce znalazła się również telewizja publiczna oraz trzy stacje rosyjskie: RTR, ORT, NTV.

Pokazuje to, że obecność Armenia TV i Shant TV w trójce najbardziej popularnych stacji i głównej konkurencji telewizji publicznej jest zjawiskiem trwałym, niezależnym od rosnącej polaryzacji. Inne stacje mają nieporównywalnie mniejszy udział w rynku, choć kilka z nich, tj. Azatutyun, Kentron, ATV, Yerkir, 5TV, H2, 5TV i Nor Hayastan odgrywają również pewną rolę.

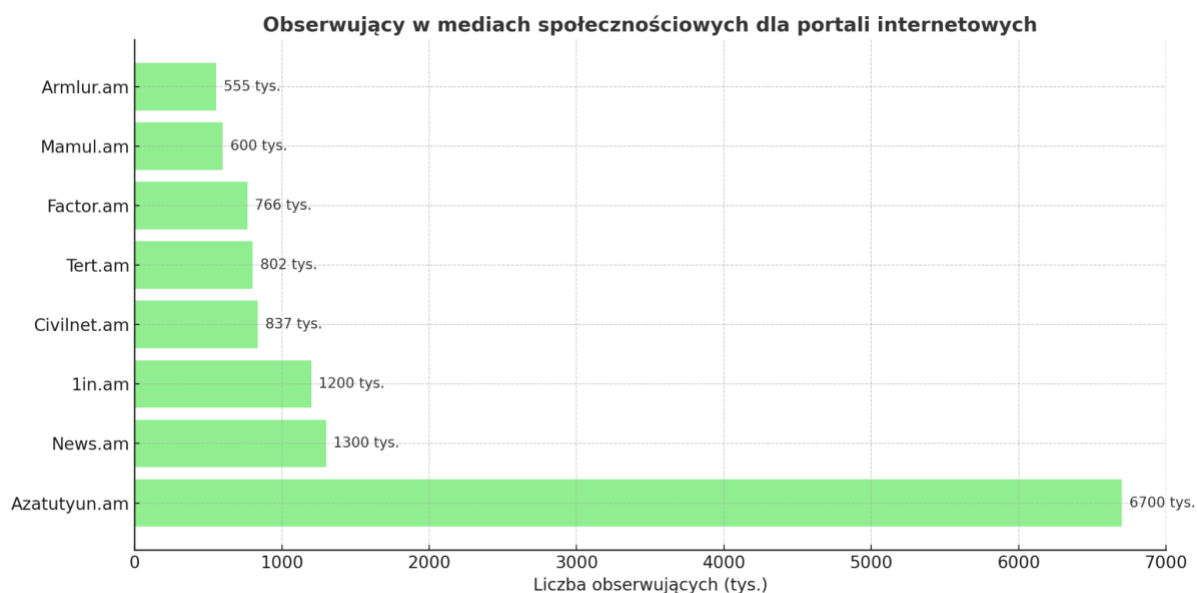
Również pod względem wiarygodności Armenia TV i Shant TV są najwyżej oceniane, przy czym ustępują jednak telewizji publicznej. Według badania IRI Armenia TV (która ma orientację antyrządową i powiązania z Rosją na poziomie właścicielskim, lecz nie forsuje nachalnie rosyjskiej propagandy) cieszy się zaufaniem odpowiednio 10% i 8% respondentów (jako pierwszy i drugi wybór), podczas gdy Shant TV odpowiednio 7% i 8%. Respondenci wskazali również telewizję Azatutyun (obiektywną, z lekkim profilem prozachodnim) – odpowiednio 6% i 1%, a także 5TV (orientacja prorosyjska) – 3% i 2%, Kentron TV (orientacja prorosyjska) – 3%, Free News TV (2%) oraz portal News.am (obiektywny, profesjonalny i bez oczywistych powiązań) – 2%.

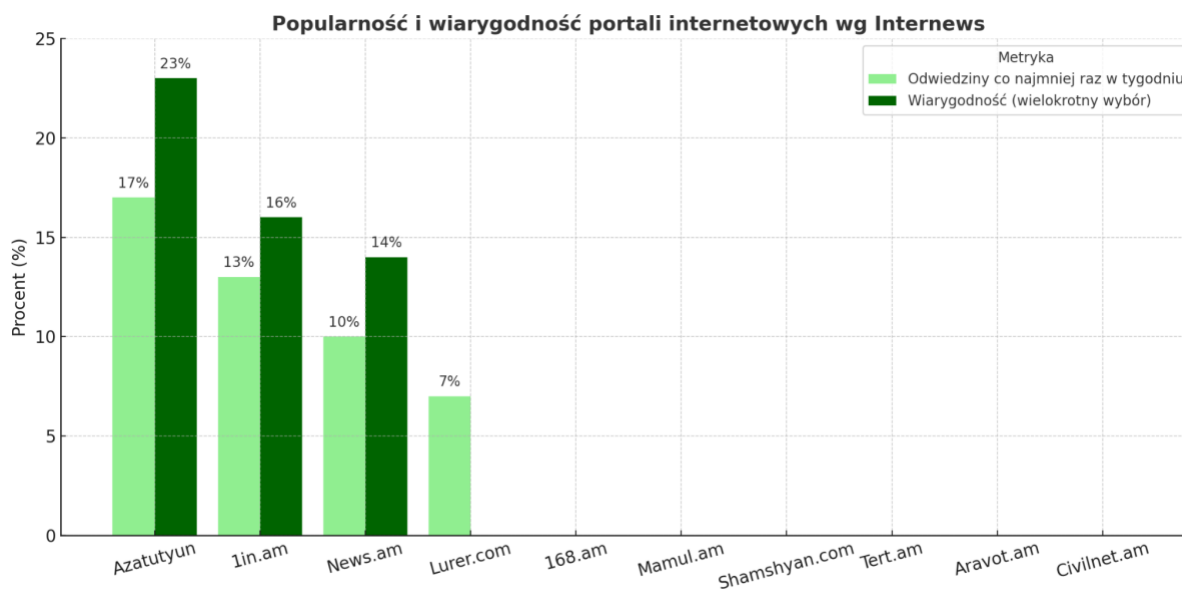
Z kolei według badania Caucasus Barometer z 2022 r. Armenia TV jest drugą (po telewizji publicznej) najczęściej wskazywaną jako najbardziej wiarygodna telewizja (20%), Shant TV zajmuje trzecie miejsce (16%), a na dalszych miejscach znajdowały się nieistniejąca już Armnews (3%), 5 TV (3%) i (prorosyjska) Yerkir Media (2%), natomiast 27% zadeklarowało, że nie ufa żadnej stacji telewizyjnej lub nie ogląda telewizji. W badaniach APRG z 2019 r. największe zaufanie deklarowano wobec Shant TV – 26,6% (przy 2,3% deklarujących największy brak zaufania), podczas gdy Armenia TV była na drugim miejscu (odpowiednio 21,5% oraz 2,8%), a na dalszych miejscach był Kentron TV (odpowiednio 3,9% i 8,6%) oraz Yerkir TV (2,5% i 6,4). Największy brak zaufania deklarowany był wobec powiązanej z Koczarianem 5TV (9,3% wskazało ją jako najmniej godną zaufania). W badaniu Internews z 2024 r. (pytanie wielokrotnego wyboru) zaufanie do Armenia TV zadeklarowało aż 53% respondentów, a do Shant 38%. Inne telewizje (poza publiczną) miały znacznie mniejsze wskazania (5TV – 8%; Kentron TV – 6%).

Jeżeli chodzi o portale internetowe to największą liczbę obserwujących/subskrybentów w mediach społecznościowych mają: Azatutyun.am (jedno z najbardziej niezależnych, prodemokratycznych, profesjonalnych mediów; powiązane z RFE/RL, jednocześnie uzależnione od zewnętrznego finansowania) – łącznie 6,7 mln obserwujących mediach społecznościowych (gł. Facebook, Youtube i Instagram); News.am – 1,3 mln; lin.am – 1,2

mln; Civilnet.am – 837 tys.; Tert.am - 802 tys.; Factor.am – 766 tys.; Mamul.am – 600 tys.; Armlur.am – 555 tys. News.am generuje również największy ruch w sieci (2,84 mln odwiedzin w sierpniu 2024 r. wg raportu Semrush).

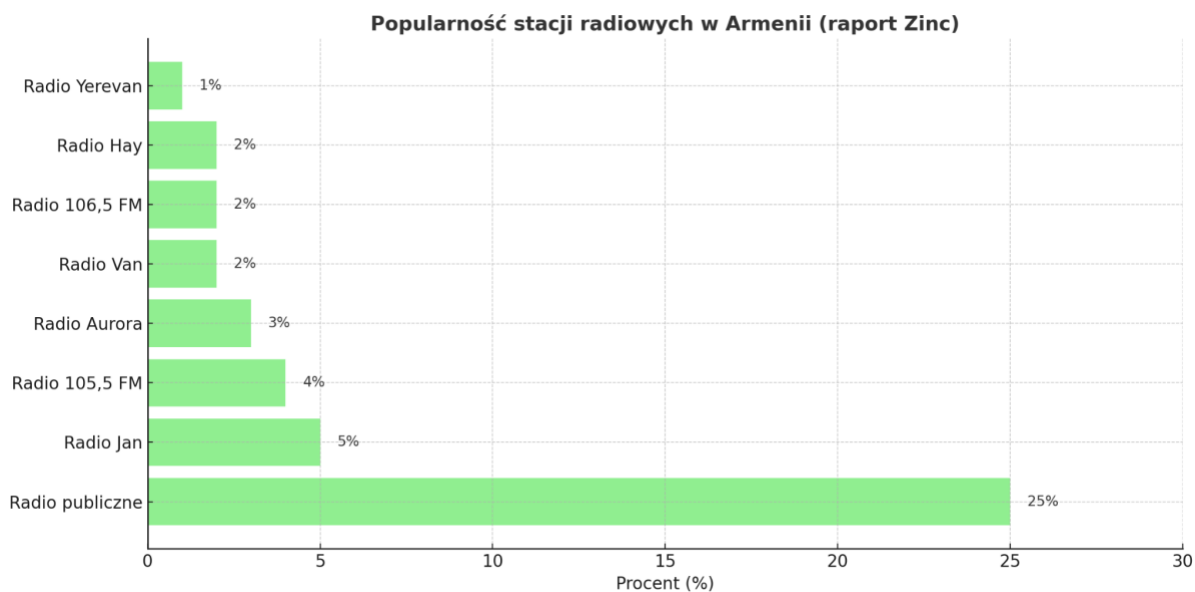
Również w badaniu APRG z 2019 r. Azatutyun.am było wskazywane jako najbardziej preferowany portal informacyjny (18%), podczas gdy na dalszych miejscach były News.am (10,7%), 1in.am (6,1%), 168.am (4,3%), a na dalszych miejscach Tert.am, Aravot.am, Armlur.am, przy czym 30% nie wskazało żadnej preferencji. Badanie to wskazywało też na Azatutyun jako najbardziej wiarygodną stronę, wyprzedzając News.am, 1in.am oraz 168.am. W badaniu Internews odwiedzanie Azatutyun co najmniej raz w tygodniu zadeklarowało 17%, podczas gdy na następnych miejscach było 1in.am (13%), News.am (10%) i Lurer.com (7%), a dalej 168.am, Mamul.am, Shamshyan.com, Tert.am, Aravot.am i Civilnet.am. W badaniu tym jako najbardziej wiarygodny portal (pytanie wielokrotnego wyboru) Azatutyun wskazało 23%, 1in.am – 16%, a News.am -14%.

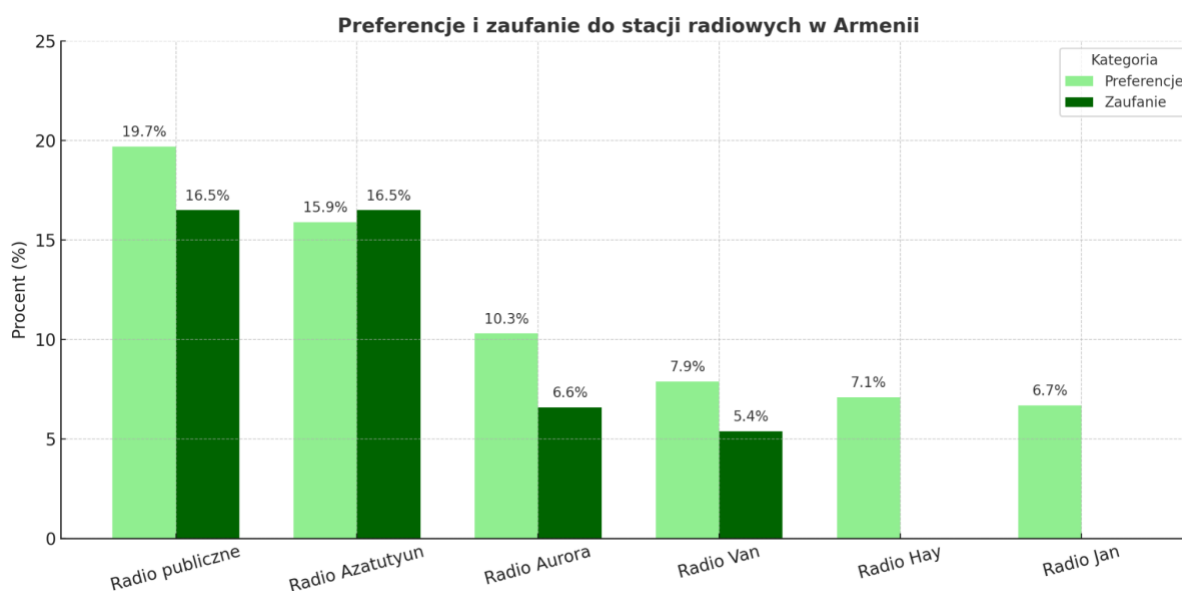
Reasumując, można uznać, że Azatutyun ma stabilną i zdecydowanie dominującą pozycję wśród portali informacyjnych i jest też silnie obecne w mediach społecznościowych, a także cieszy się największym zaufaniem. Wśród pozostałych portali najsilniejszą pozycję mają News.am oraz 1in.am.

Radio jest znacznie mniej popularnym źródłem informacji ale słuchanie co najmniej 1 stacji raz w tygodniu deklaruje 25% respondentów w raporcie Zinc, a najpopularniejszymi stacjami, za radiem publicznym, są Radio Jan (audytorium na poziomie 5%), Radio 105,5 FM (4%), Radio Aurora (3%), Radio Van (2%), Radio 106,5 FM (2%), Radio Hay (2%), Radio Yerevan (1%).

Natomiast w badaniu APRG z 2019 r. najbardziej popularnymi rozgłościami (po radiu publicznym, wskazywanym jako preferowane przez 19,7%) były: Azatutyun (15,9%), Aurora (10,3%), Van (7,9%), Hay (7,1%) i Jan (6,7%). Radio Azatutyun było (obok publicznego) obdarzane największym zaufaniem (16,5%), podczas gdy znajdujące się na dalszych pozycjach Aurora i Van zyskały odpowiednio 6,6% i 5,4% wskazań.

Podobny obraz wyłania się z badania Infonews z 2024 r. (pytanie wielokrotnego wyboru), w którym radio publiczne jako budzące największe zaufanie wskazało 25% badanych, na

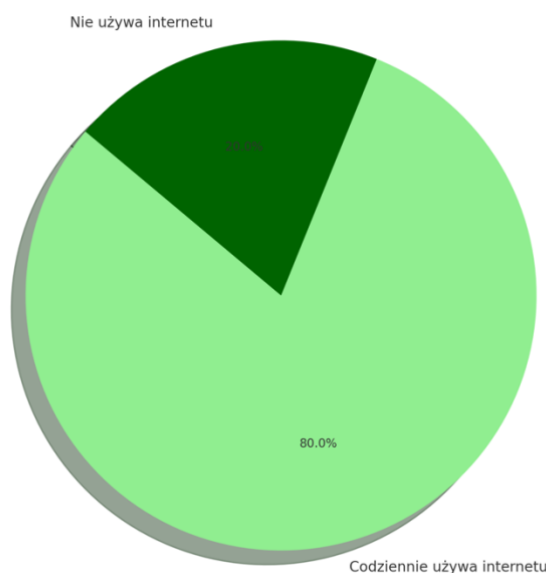
radio Aurora – 14%, Azatutyun – 13%, a na dalszych miejscach ze znacznie niższymi wskazaniami były: Radio Jan, FM 105,5, Radio Van, Radio Yerevan i Radio Hay.

Czytelnictwo prasy drukowanej jest na bardzo niskim i spadającym poziomie. Raport ZINC podaje jednak, że wciąż 3% społeczeństwa czyta gazety drukowane. W raporcie APRG z 2019 r. Haykakan Zhamanak wskazane było jako najczęściej czytane i najbardziej wiarygodne, a na kolejnych miejscach były Aravot, Hraparak i Iravunk.

c) Popularność źródeł internetowych, w tym niezweryfikowanych

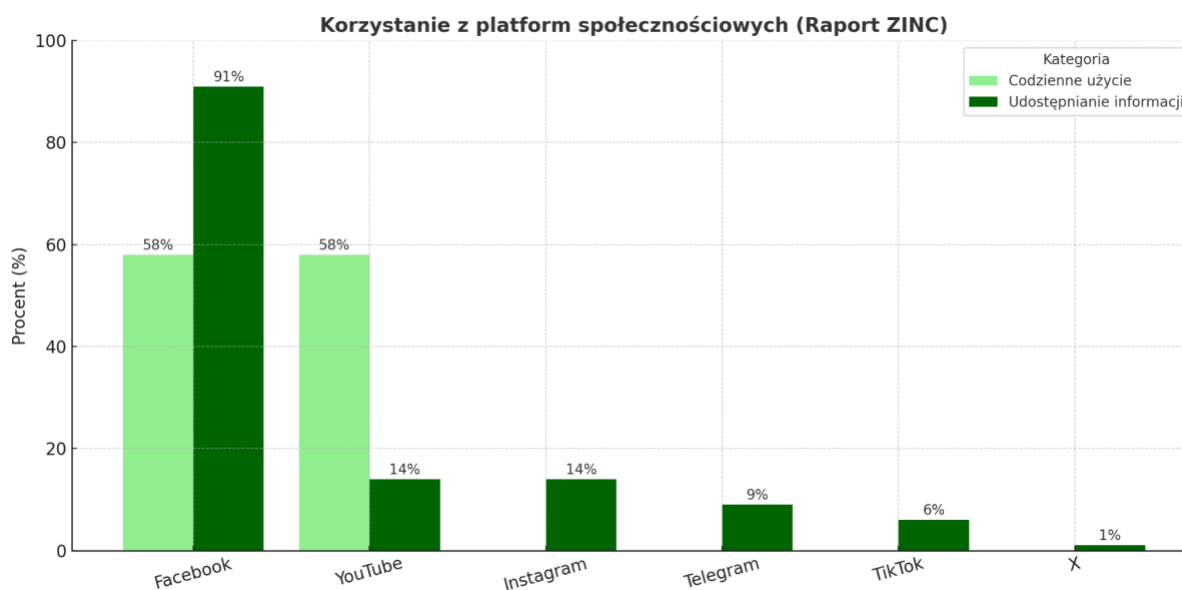
Źródła internetowe cieszą się rosnącą popularnością w Armenii, zwłaszcza wśród ludzi młodych oraz w średnim wieku, podczas gdy osoby starsze wciąż czerpią wiadomości głównie z telewizji. W latach 2018 – 2023 odsetek osób mających dostęp do Internetu wzrósł z 68% do 85%, co jednak wciąż nie jest poziomem imponującym. Wg badania ZINC z 2024 r. platformy internetowe (sieci społecznościowe, blogi, vlogi i podcasty) stanowiły

Codziennie używanie internetu w Armenii (Caucasus Barometer)

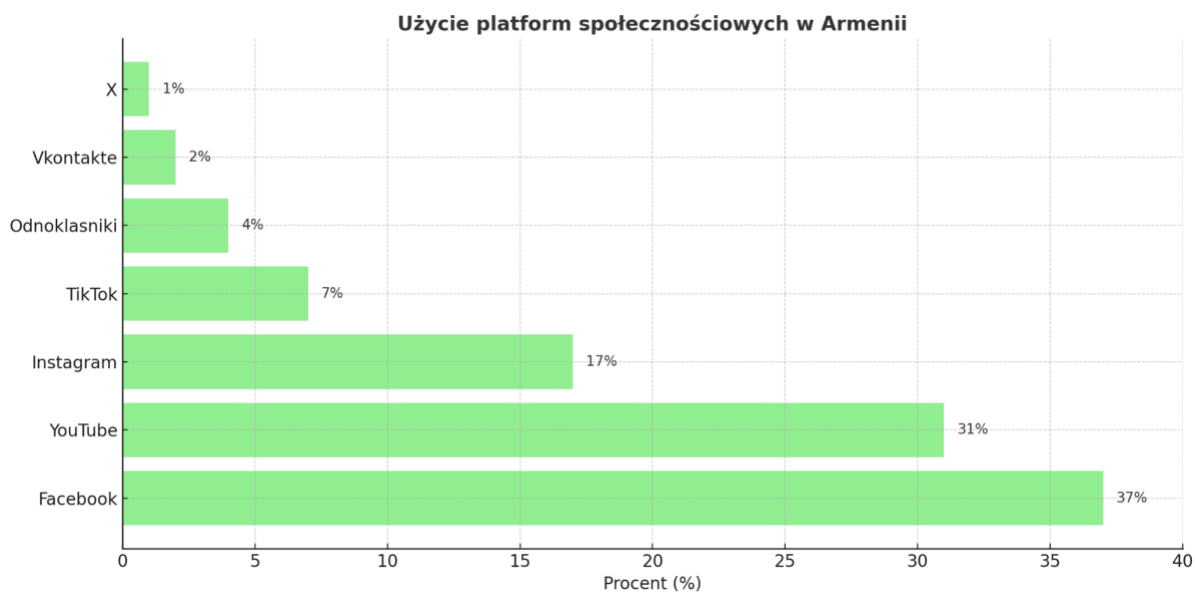

najbardziej popularne źródło informacji, wyprzedzając nieznacznie telewizję. W badaniu Caucasus Barometer 72% deklarowało, że codziennie używa internetu, podczas gdy 18% twierdziło, że w ogóle go nie używa.

Jako jedno z dwóch głównych źródeł informacji wskazywało je w badaniu ZINC z 2024 r. 58% ankietowanych, natomiast internetowe portale informacyjne – 16%. W badaniu Caucasus Barometer z 2022 r. źródła internetowe jako główne źródło informacji wskazało 46%, w tym 32% media społecznościowe, a 14% - inne źródła internetowe. Najbardziej popularną platformą internetowa jest przy tym Facebook, a w dalszej kolejności Youtube, Instagram oraz w coraz większym stopniu Telegram, natomiast X znajduje się daleko w tyle. Wg raportu ZINC z Facebooka i Youtube korzysta (kilka razy dziennie) 58% ankietowanych, natomiast 91% przyznaje się do udostępniania informacji na Facebooku, a 14% - na Youtube i Instagramie, natomiast 9% na Telegramie, 6% na TikToku, a tylko 1% na X-ie.

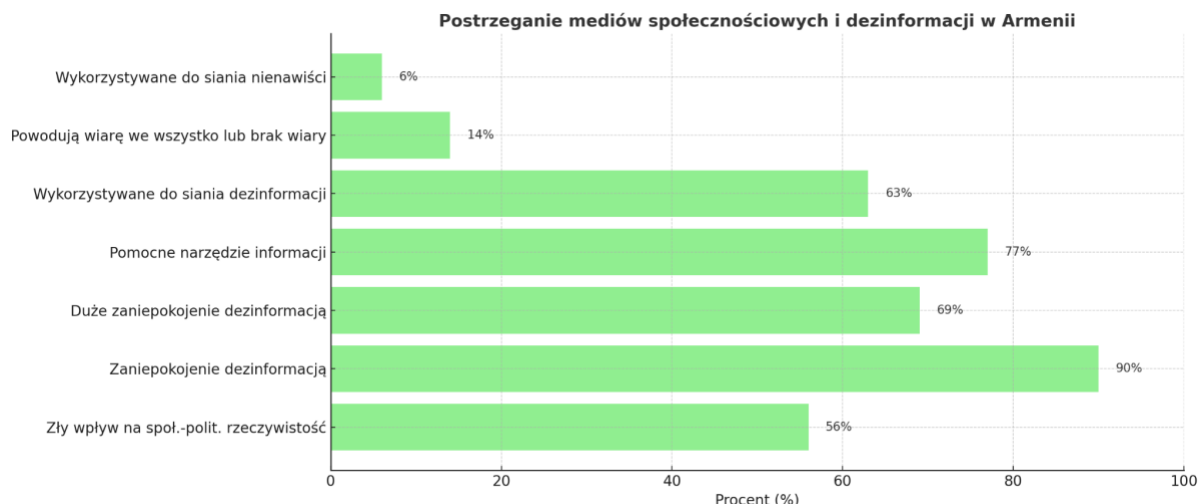

Podobne wyniki przedstawia badanie Caucasus Barometer: 37% deklaruowało korzystanie z Facebooka, 31% z Youtube, 17% z Instagram, natomiast z TikToka – 7%, z Odnoklasników – 4%, vkontakte – 2%, a z X – 1%.

Istnieje przy tym tendencja spadkowa jeśli chodzi o korzystanie z odnoklasników oraz vkontakte, niemniej wobec polaryzacji można założyć, że z platform tych rezygnują osoby negatywnie ustosunkowane do Rosji, podczas gdy segment prorosyjski społeczeństwa nie będzie skłonny opuszczać tych platform. Przy czym 84% ankietowanych deklaruje, że korzysta z platform społecznościowych do uzyskiwania informacji. Natomiast Telegram wymieniony jest w tym badaniu w kategorii platform komunikacyjnych i ustępuje Viberowi, Messengerowi oraz Whatsappowi, z tylko 9% deklarujących, że używa tej aplikacji. Niemniej tylko 39% deklaruje, że używa komunikatorów do uzyskiwania informacji.

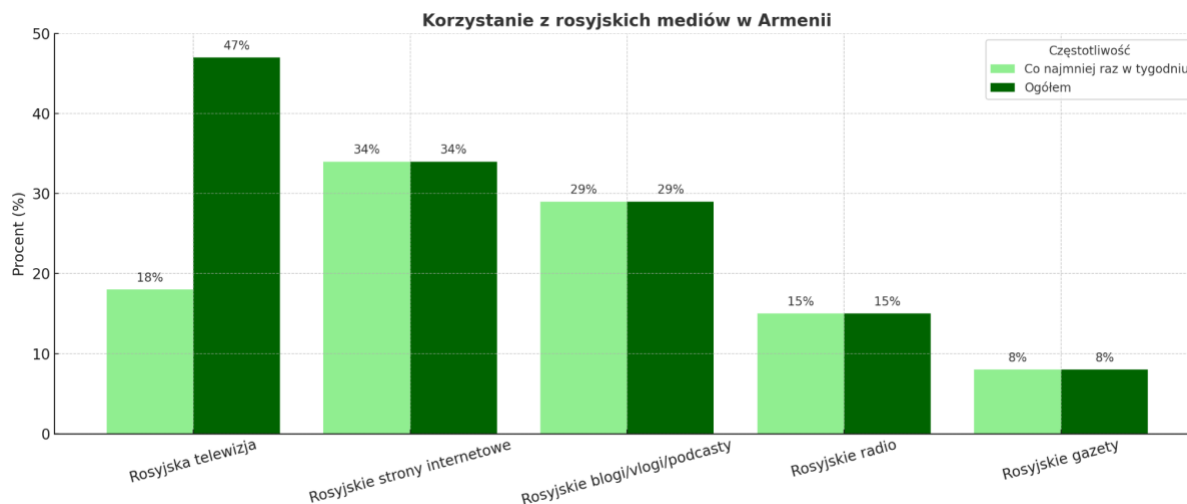
Z badań wynika jednak, że większość Ormian ma wysoką świadomość zagrożenia dezinformacją, choć wielu brakuje wiedzy jak skutecznie jej unikać. Wg badania Caucasus Barometer 56% uważa, że media społecznościowe mają zły wpływ na rzeczywistość społeczno-polityczną w Armenii, 90% deklaruje zaniepokojenie dezinformacją w Armenii (z czego 69% duże zaniepokojenie). Ponadto, choć 77% uważa, że media społecznościowe są pomocnym narzędziem pozyskiwania informacji to jednocześnie 63% uznaje, że są wykorzystywane do siania dezinformacji, a dodatkowo 14% uważa, że powodują, iż ludzie wierzą we wszystko lub nie wiedzą w co wierzyć, a kolejne 6% uznaje, że są wykorzystywane do siania nienawiści i ekstremizmu.

Niemniej wg badania Internews z 2024 r. 37% ankietowanych przyznaje, że nie weryfikuje informacji pozyskiwanych z internetu, podczas gdy 37% weryfikuje je w innych źródłach internetowych, a 13% deklaruje weryfikację poprzez zapytanie kogoś komu ufa. Z drugiej strony w badaniu APRG z 2019 r. 50,3% uważało internet za najbardziej pewne źródło informacji, podczas gdy 42,5% było przeciwnego zdania. Generalnie badania wskazują na pewien poziom nieufności i odporności, jednakże na niewystarczającym poziomie by unikać częstego i nieświadomego rozpowszechniania dezinformacji. Raport Internews poziom zdolności do rozpoznania dezinformacji i dokonania fact-checkingu ocenia na jedynie 18%, przy czym zaznacza, że wśród ludzi młodych, wykształconych i mieszkających w miastach świadomość jest wyższa.

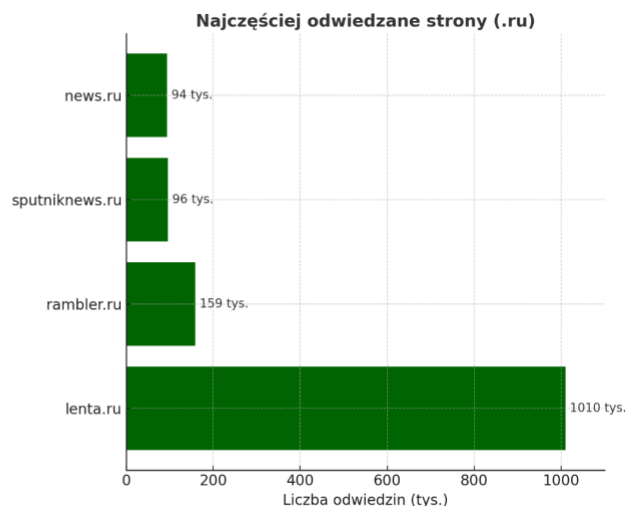
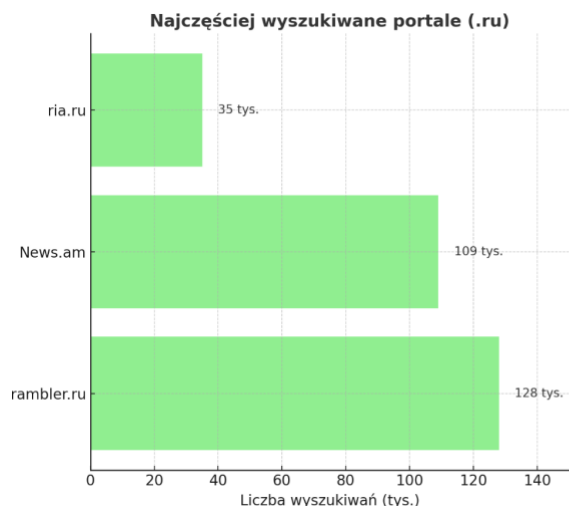
d) Popularność mediów zagranicznych

Wśród mediów zagranicznych największą popularność oraz wpływ mają media rosyjskie, co determinowane jest kwestiami językowymi (choć w badaniu Colabos z 2021 r. tylko 9% stwierdziło, że informacje czerpie ze źródeł rosyjskojęzycznych, podczas gdy w sąsiedniej Gruzji odsetek ten wyniósł 22%). Według badania Internews z 2024 r. 18% Ormian deklaruje, że ogląda rosyjską telewizję co najmniej raz w tygodniu, a w ogóle do jej oglądania przyznaje się 47%. W przypadku rosyjskich stron internetowych jest to 34%, w przypadku rosyjskich blogów, vlogów i podcastów – 29%, rosyjskiego radia – 15%, a gazet – 8%

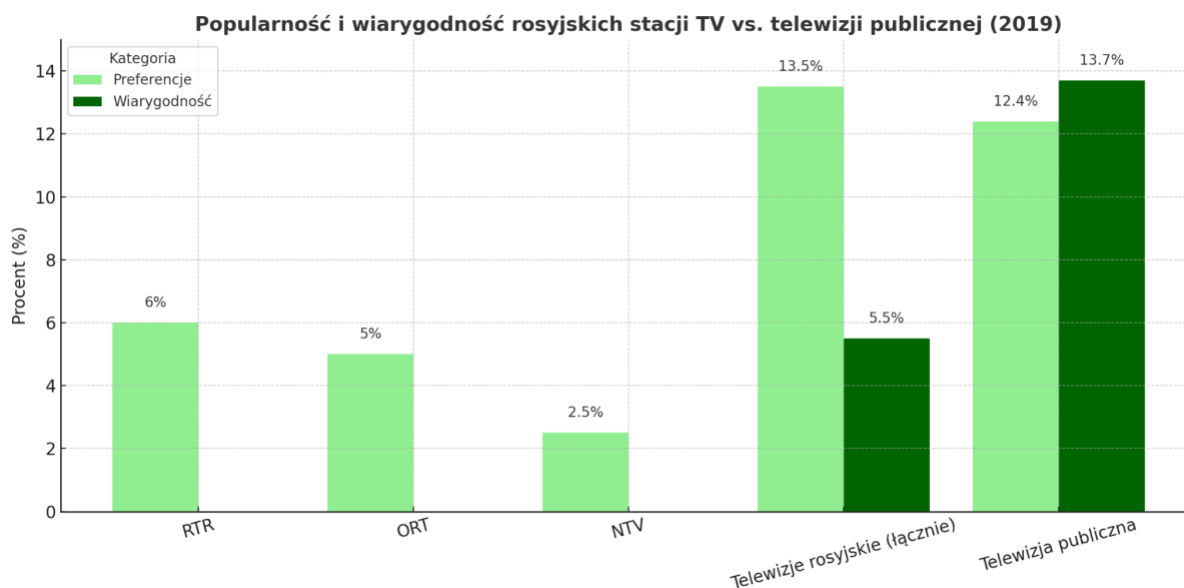
Jest to odsetek znacząco niższy niż w przypadku armeńskich źródeł ale różnica nie jest kolosalna, a procent ten jest bardzo wysoki, choć częściowo może być związany z emigracją rosyjską po inwazji na Ukrainę. Ponadto ze względu na ograniczony dostęp do źródeł dziennikarze, niekoniecznie prorosyjscy, sięgają po newsy ze źródeł rosyjskich. Media inne niż rosyjskie cieszą się niższą popularnością w dużym stopniu ze względów językowych oraz nieporównywalnie większej dostępności rosyjskiej telewizji. Międzynarodowe portale informacyjne w 2024 r. odwiedzało 30%, natomiast w przypadku blogów, vlogów i podcastów jest to odpowiednio 26%.

Popularność mediów rosyjskich w Armenii jest zauważalna również w raportach aktywności w sieci. Raporty Ahrefs i Semrush (głównych dostawców narzędzi SEO) wskazują na znaczną obecność portali z domeną .ru. Z informacji tych wynika, że wśród najczęściej wyszukiwanych portali w Armenii są m.in. rambler.ru (rosyjski portal informacyjny należący do Sberbanku – z 128 tys. wyszukiwaniami miesięcznie jest na pierwszym miejscu przed News.am z 109 tys.); ria.ru (rosyjska państwowa agencja informacyjna RIA Novosti – 35 tys. wyszukiwań). Według analizy Semrush w czołówce stron internetowych odwiedzanych w Armenii w sierpniu 2024 r. były: lenta.ru (1,01 mln odwiedzin – 5 miejsce po Youtube, wikipedia, instagram, news.am); rambler.ru (159 tys.); sputniknews.ru (96 tys.) i news.ru (94 tys.).

Najwięcej odwiedzin jeśli chodzi o zagraniczne media nierosyjskie ma bbc.com (które nie ma co prawda serwisu w języku armeńskim ale ma w rosyjskim) – 557 tys. odwiedzin w sierpniu 2024.

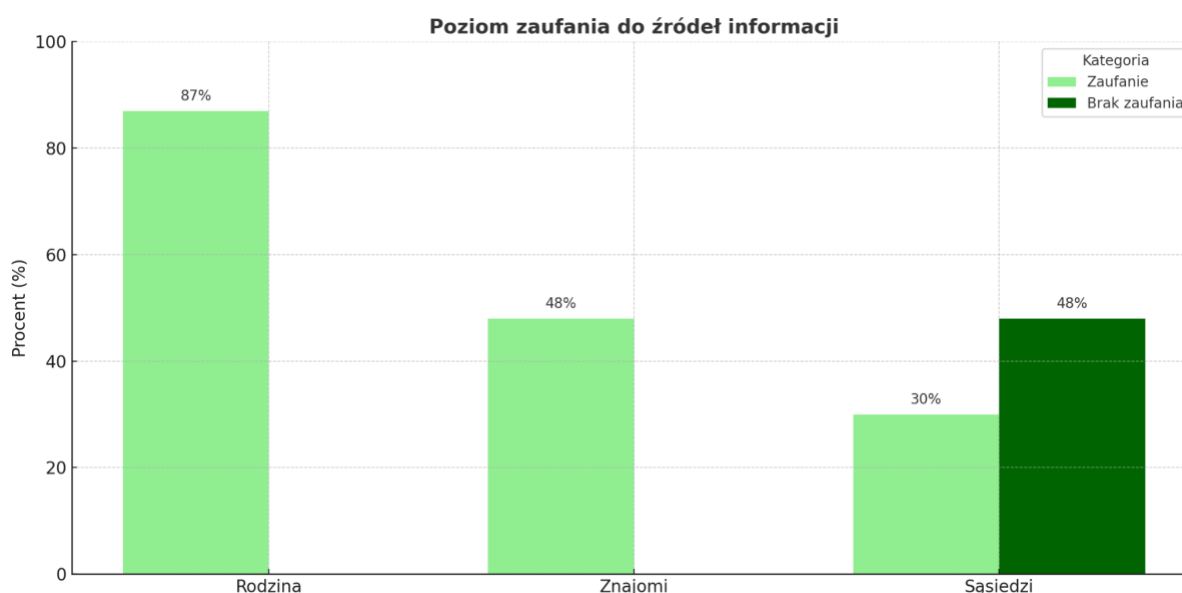
Według raportu APRG najbardziej popularne w 2019 r telewizje rosyjskie to RTR (preferowana przez 6%), ORT (5%), NTV (2,5%). Łącznie zatem telewizje rosyjskie były preferencją 13,5% ankietowanych, podczas gdy telewizję publiczną wskazało 12,4%. Z drugiej jednak strony jako najbardziej wiarygodne te trzy stacje telewizyjne wskazało wówczas zaledwie 5,5%, podczas gdy telewizję publiczną – 13,7%.

Badanie to przeprowadzono ponadto przed wojną 44-dniową w 2020 r., po której gwałtownie wzrósł negatywny stosunek do Rosji.

e) Podatność na informacje „bazarowe”, w tym teorie spiskowe

Rodzinę i znajomych, jako jedno z dwóch głównych źródeł informacji, wskazało aż 18% ankietowanych w badaniu ZINC 2023 r., a w badaniu Caucasus Barometer z 2022 r. jako główne źródło informacji – 4%. Natomiast w badaniu Colab Medios 28, 4% respondentów zadeklarowało, że pozyskuje informacje od znajomych, a 24,2% - od krewnych. W badaniach Advanced Public Research Group z 2019 r. rodzinę, znajomych i przyjaciół jako główne źródło informacji wskazało aż 19% respondentów. W tym samym badaniu największy poziom zaufania respondenci wyrazili w stosunku do informacji pozyskiwanych od rodziny (87%), natomiast znacznie mniejszy od znajomych (48%) i sąsiadów (30%; w tym wypadku aż 48% zadeklarowało brak zaufania).

Dla porównania, w przypadku telewizji było to 50%, radia 59%, a mediów drukowanych 54%, natomiast źródeł internetowych znacznie mniejsze. Wynika z tego, że kontakty międzyludzkie są istotnym źródłem obiegu informacji, niemniej zaufanie jest wybiórcze co ogranicza podatność na szerzenie plotek i teorii spiskowych, choć nie wyklucza takiego zagrożenia. Podatność na teorie spiskowe zwiększają również wzajemne oskarżenia między

głównymi siłami politycznymi o zdradę, knowanie z wrogami itp. Ponieważ Armenia znajduje się faktycznie w trudnym położeniu jeżeli chodzi o bezpieczeństwo i sytuację geopolityczną, a ponadto mają miejsce próby obalenia rządu Paszyniana przez intrygi diaspory ormiańskiej w Rosji z Margaritą Simonyan na czele, to Ormianom często trudno oddzielić to co jest teorią spiskową od tego co jest rzeczywistym spiskiem. Również wokół klęski w wojnie w Arcachu krąży wiele teorii spiskowych, w tym w szczególności rozsiewane przez propagandę rosyjską sugestie o zdradzie Paszyniana.

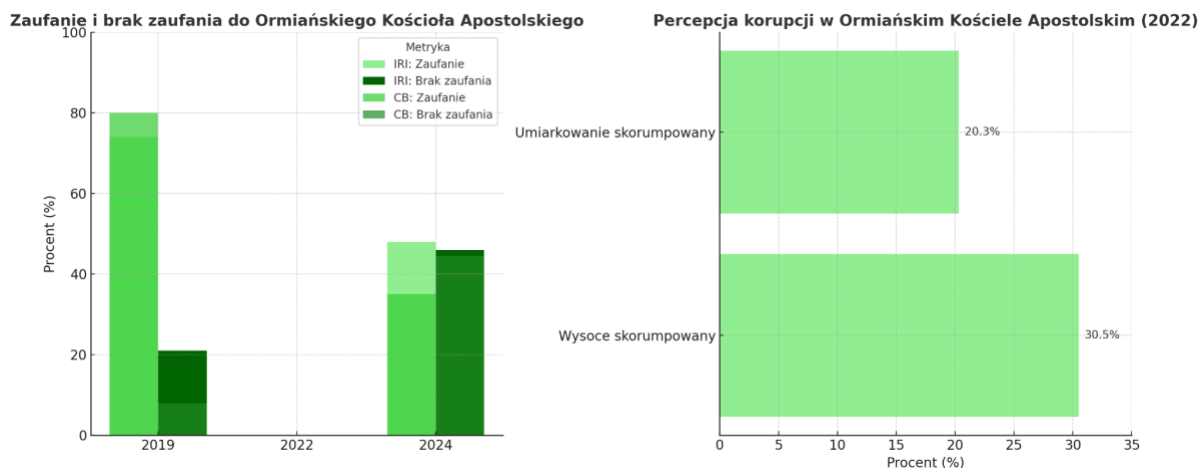
Teorie spiskowe pojawiły się też po masakrze w Giumri w 2015 roku, kiedy to rosyjski żołnierz Walerij Permiakow zamordował ormiańską rodzinę. Rozpowszechniły się wówczas spekulacje, że za atakiem stoją agenci Azerbejdżanu lub Turcji, co dodatkowo zaostrzyło protesty społeczne i podważyło zaufanie do rosyjskiej obecności wojskowej w kraju.

Podatność na teorie spiskowe zwiększyła się z powodu strauumatyzowania społeczeństwa po klęsce w wojnie 44-dniowej i późniejszym upadku Arcachu. Spekulacje o charakterze spiskowym wyrażają przy tym również eksperci np. w 2023 r. Armen Ayvazyan w rozmowie z NEWS.am wyraził pogląd, że Armenia jest systematycznie przekazywana przez Rosję pod wpływem Zachodu, gdyż zostały zawarte w tym zakresie jakieś tajne porozumienia. Z kolei środowiska prorosyjskie oraz media rosyjskie takie jak sputnik sieją teorie spiskowe sugerujące układy między Paszynianem a Alijewem dotyczące m.in. przekazywania Azerbejdżanowi niektórych terytoriów.

f) Uznawanie placówek religijnych jako źródła informacji

Ormiański Kościół Apostolski cieszy się dużym, aczkolwiek malejącym, zaufaniem, co związane jest z polaryzacją. Według badania IRI przeprowadzonego we wrześniu 2024 r., ufa mu 48% ankietowanych, podczas gdy brak zaufania deklaruje 46%. Dla porównania w październiku 2019 r. było to odpowiednio 74% i 21%. Podobne wyniki podaje Caucasus Barometer – zaufanie deklaruje 35%, a brak – 44,5%, podczas gdy w 2019 r. było to odpowiednio 80% i 8%. Inne badania, przeprowadzone w listopadzie 2022 r., wskazują na

wysoki poziom nieufności społeczeństwa wobec Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego. 30,5% respondentów uznało Kościół za wysoce skorumpowany, a 20,3% za umiarkowanie skorumpowany.

Wyniki te odzwierciedlają kryzys zaufania wobec instytucji religijnej i wskazują na potrzebę reform oraz większej transparentności w jej działaniach.

Tą tendencję spadkową należy tłumaczyć z jednej strony ogólnym spadkiem zaufania do instytucji, a z drugiej politycznym zaangażowaniem części duchowieństwa, w tym w szczególności biskupa Bagrata Galstanjana. Galstanian jest osobą głęboko polaryzującą społeczeństwo armeńskie i najbardziej wyrazistym przeciwnikiem premiera Paszyniana. Jednocześnie coraz bardziej utożsamiany jest z prorosyjskimi b. prezydentami Armenii Robertem Koczarjanem i Serżem Sarkisjanem, co odbija się również na zaufaniu do całego kościoła u osób negatywnie nastawionych do tych osób. Z drugiej strony zwolennicy Paszyniana oskarżają kościół apostolski o upolitycznienie i dążenie do przejęcia władzy (np. deputowany Arsen Torosyan twierdzi, że działalność Galstanyana odbywa się za pełną aprobatą katolikososa i hierarchii).

Inną kwestią są informacje o korupcji wśród duchownych, czy wystawnym życiu, co także wpływa na zaufanie do Kościoła. Ponadto kontrowersje wzbudza obowiązkowe nauczanie przedmiotu "Historia Kościoła Ormiańskiego" w szkołach publicznych w Armenii. Według

artykułu opublikowanego na portalu hetq.am krytyka wobec Kościoła, która wynika z tego tematu, skupia się na następujących aspektach:

1. **Naruszenie świeckości państwa:** Powierzenie Ormiańskiemu Kościołowi Apostolskiemu nadzoru nad nauczaniem tego przedmiotu wywołuje oskarżenia o naruszanie konstytucyjnej zasady rozdziału Kościoła od państwa. Wskazuje się, że działania takie mogą prowadzić do faworyzowania jednej religii w państwie wielowyznaniowym.
2. **Niezadowolenie mniejszości religijnych:** Przedstawiciele innych wyznań oraz osoby niewierzące postrzegają ten przedmiot jako próbę narzucania wartości i doktryn Kościoła, co budzi opór wobec jego roli w systemie edukacyjnym.
3. **Niedostateczna aktualizacja treści:** Krytycy wskazują, że materiały edukacyjne używane w nauczaniu historii Kościoła są przestarzałe i nie zawsze odpowiadają nowoczesnym standardom edukacyjnym, co osłabia autorytet Kościoła jako instytucji edukacyjnej.
4. **Polaryzacja społeczeństwa:** Ingerencja Kościoła w świecką edukację wywołuje napięcia w społeczeństwie, podsycając podziały między grupami wierzących a zwolennikami świeckości państwa.

Innym przykładem agitacji politycznej ze strony duchownych jest ich oskarżenie pod adresem rządu Paszyniana o prowadzenie "defetystycznej" polityki wobec Azerbejdżanu, szczególnie w kontekście zwrotu kilku wiosek w prowincji Tawusz (kwiecień 2024). Twierdzili oni, że polityka ustępstw osłabia pozycję Armenii i legitymizuje żądania terytorialne Azerbejdżanu. Duchowni skrytykowali również wizję Paszyniana dotyczącą „ery pokoju” opartej na jednostronnych kompromisach, uznając ją za niebezpieczną iluzję. Krytyka rządu Paszyniana dotyczy też rzekomego zagrożenia moralnych i duchowych wartości narodu. Z kolei Paszynian oskarża najwyższe kierownictwo Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego o porażkę w duchowym przewodnictwie narodu. Jego zdaniem Kościół nie sprostał wyzwaniom stojącym przed społeczeństwem, zwłaszcza w trudnych czasach, a jego przywództwo nie zdołało zjednoczyć narodu w obliczu kryzysów. Krytyka ta wpisuje się w szerszy kontekst napięć między rządem a duchowieństwem.

3. Kluczowe zasoby FIMI

a) Firmy

Na liście miliarderów Forbesa znalazło się 9 Ormian, przy czym wszyscy mieszkają w diasporze, a 6 z nich jest obywatelami Rosji. W szczególności dużą rolę odgrywa Ruben Vardanyan, rosyjski oligarcha, który od września 2023 r. przebywa w azerbejdzańskim więzieniu (po tym jak od listopada 2022 do lutego 2023 był ministrem stanu w rządzie Arcachu). Vardanyan stał się od tego czasu symbolem dla środowisk prorosyjskich, oskarżających rząd Paszyniana o ignorowanie losu więźniów ormiańskich przetrzymywanych przez Azerbejdżan (choć interwencja Rosji mogłaby szybko doprowadzić do jego uwolnienia – Rosja ewidentnie tego nie chce, gdyż prorosyjska opozycja straciłaby w ten sposób narzędzie propagandy). Vardanian dorobił się majątku na firmie Troika Dialog (obecnie Sberbank), której udziałów jednak pozbył się w 2012 r., po czym z Michailem Broitmanem założył spółkę inwestycyjną. Obecnie ma w niej 75% udziałów i poprzez nią kontroluje szereg innych firm, w tym armeński bank komercyjny Ameriabank. Jest też założycielem firmy Global Blue Russia. Vardanian zaangażowany jest też w wiele projektów jako filantrop (choć jego intencje w tej działalności są poddawane w wątpliwość), w szczególności Initiatives for Development of Armenia (IDEA), poprzez którą sfinansował m.in. stworzenie UWC Dilijan College, renowację klasztoru w Tatev, a także jest współfundatorem projektu Aurora Humanitarian Initiative (nie jest to jednak inicjatywa będąca pod jego kontrolą). Vardanian był także jednym z fundatorów budowy ormiańskiej katedry w Moskwie co dało mu wpływy w Ormiańskim Kościele Apostolskim (zwłaszcza, że abp jest tam brat katolikosa). Vardanyan ma bliskie relacje z Putinem i zarzucano mu, że wspiera rosyjską ekspansję w obszarze postsowieckim, w tym w Ukrainie, oraz dąży do podporządkowania Armenii Rosji.

Pozostali rosyjscy oligarchowie ormiańskiego pochodzenia to: Siergiej Galickij – Arutyunyan (właściciel sieci supermarketów Magnit i klubu piłkarskiego Krasnodar), Samwel Karapetyan, Albert Avdolyan (założyciel firmy Yota, która stała się pierwszym

operatorem LTE w Rosji; właściciel dalekowschodnich i syberyjskich spółek górnictwa węglowego i gazu), Artem Khachatryan (współzałożyciel rosyjskiego sklepu detalicznego Fix Price w 2007 r.) i Andriej Andriejew – Ogadzanyantszas (od 2004 roku stworzył pięć witryn i aplikacji randkowych online: Mamba, Badoo, Bumble, Chappy i Lumen).

Karapetyan w 1999 r. założył Tashir Group, która sfinansowała szereg inicjatyw w Armenii i Arcachu i poprzez nią kontroluje dwa kompleksy handlowe w Erywaniu, a także sfinansował w 2013 r. budowę szpitala w Stepanakercie, a we wrześniu 2021 r. zapowiadał plan zainwestowania 600 mln usd w modernizację sektora energetycznego w Armenii, choć brak potwierdzenia, że w istocie do tego doszło. Tashir Group od 2017 r. ma 70% udziałów w Electric Networks of Armenia, jednym z głównych dystrybutorów energii elektrycznej w Armenii, przy czym portal JAM News pisał w grudniu 2024, że ENA w ogóle nie inwestuje w infrastrukturę przesyłową co jest główną przyczyną przerw w dostawach, a jednocześnie zainwestowała w liczniki by móc łatwo odcinać osoby zalegające z opłatami za prąd. Mocno związany z Koczarianem – w czerwcu 2020 r. zapłacił kaucję 5 mln usd za wypuszczenie go z aresztu. Azerbejdżan oskarżał go o dostarczanie broni do Arcachu. Otrzymał liczne odznaczenia państwowe rosyjskie i armeńskie, a także od Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego. Wsparł też odbudowę dzielnicy ormiańskiej w Bejrucie po wybuchu w tamtejszym porcie w 2020 r. Jest blisko związany z Putinem.

Z kolei do najbogatszych osób w Armenii należą: Robert Koczarian, Serż Sarkisjan i Gagik Tsarukyan. Ten ostatni jest m.in. właścicielem firmy Multi Group, do której należy m.in. Erywańska Fabryka Koniaku, Wina i Wódki Ararat (marka handlowa NOY). Poza tym do najbogatszych osób należą też Samvel Aleksanyan, członek parlamentu z ramienia Partii Republikańskiej Serża Sarkisjana, który kontroluje sieć supermarketów Yerevan City oraz Kaiser, produkcję niskogatunkowych wódek oraz firmę Alex Grig dominującą rynek importu żywności; Ruben Hayrapetyan, biznesmen związany z Serżem Sarkisjanem i oskarżany o pobicia.

Jedną z najważniejszych firm w Armenii jest Gazprom Armenia (właściciel całej infrastruktury gazowej w Armenii), z którym związane są takie osoby jak b. premier Karen

Karapetyan, Ashot Hakobyan i Vardan Harututyun. Ponadto firma telefonii komórkowej Viva Armenia należy do rosyjskiej grupy MTS. Rosyjska spółka GeoProMining Gold eksploatuje złoża złota w kopalni w Sotk na granicy armeńsko-azerbejdżańskiej oraz kontroluje firmę Zangezur Copper Molybdenum Combine, która jest największą firmą w Armenii i zatrudnia 4,5 tys. osób.

Wpływ Rosji i diaspory Ormian w Rosji związany jest również z rolą transferów pieniężnych Ormian pracujących w Rosji, których wartość w 2022 r. wyniosła 3,6 mld usd. Ponadto Rosja jest głównym partnerem handlowym Armenii, a po wybuchu wojny w Ukrainie wartość eksportu z Armenii do Rosji znacznie wzrosła, niemniej jest to głównie reeksport towarów objętych sankcjami. W 2022 r. eksport do Rosji stanowił 41% całości wartości eksportu Armenii, co daje Rosji instrument nacisku na Armenię (straszenie sankcjami).

b) NGO

Wśród organizacji, które są lub mogą być podatne na rosyjskie operacje wpływu należy wymienić w szczególności:

- Artsakh Union, organizacja powstała w celu reprezentowania uchodźców z Arcachu; ze względu na forsowaną przez środowiska prorosyjskie narrację obciążającą Paszyniana odpowiedzialnością za upadek Arcachu mogą być w tych środowiskach prowadzone działania podburzające do buntu;
- Helsinki Committee of Armenia (Հայաստանի Հելսինկյան կոմիտե) – wprawdzie jej celem jest obrona praw człowieka ale jej przewodniczący Avetik Ishkhanyan posługuje się narracją rosyjską w sprawie „zdrady” Paszyniana i zarzuca obecnej ekipie „antyrosyjską retorykę”;
- Związek Bojowników o Wolność Arcachu, negatywny stosunek do Paszyniana i normalizacji z Turcją i Azerbejdżanem;
- Związek Oficerów Rezerwy; założony w kwietniu 2021 r., opozycyjny wobec Paszyniana, popiera biskupa Bagrata Galstaniana;

- Dom Rosyjski w Armenii (dwa oddziały - w Erywaniu i Gjumri); działa na podstawie porozumienia międzyrządowego;
- Rosyjsko-Ormiańskie Centrum Pomocy Humanitarnej (RACHR) - powstało na podstawie Porozumienia pomiędzy Rządem Federacji Rosyjskiej a Rządem Republiki Armenii
- „Klub Lazarian” - platforma spotkań i wymiany poglądów pomiędzy społeczeństwami Rosji i Armenii;
- Kluby Putina – inicjatywa z 2012 r., powstały 2 takie kluby założone przez Ararata Stepanyana;
- Dom Moskwy w Erewaniu
- Zgromadzenie Narodów Eurazji - nie jest to organizacja założona w Armenii ale realizuje w niej różne projekty;

c) Liderzy opinii

Armenia jest mocno upolitycznionym krajem co nie jest dziwne zważywszy na nieustanne zagrożenie dla jej bezpieczeństwa. Dlatego opinia publiczna kształtowana jest przede wszystkim przez media, polityków, działaczy społecznych, ekspertów oraz duchownych. W Armenii panuje również ogromna polaryzacja, a obecnie kluczową rolę w kształtowaniu prorosyjskich postaw ma biskup Bagrat Galstanyan oraz Margarita Simonyan. Jeśli chodzi o innych influencerów, niekoniecznie bezpośrednio związanych z polityką ale wypowiadających się również na tematy polityczne, którzy są lub mogą być wykorzystywani bezpośrednio lub pośrednio do szerzenia rosyjskiej narracji, można wymienić:

Serj Tankian (1,9 mln obserwujących na instagramie) – wokalista grupy System of a Dawn, urodzony w Libanie i mieszkający w Los Angeles, często krytykuje Zachód za brak pomocy dla Armenii; zarzucał też Zachodowi hipokryzję w związku z odmiennym, według niego, traktowaniem sytuacji w Ukrainie i w Armenii; nigdy nie krytykował Rosji;

Nazeni Hovhannisyan, aktorka i prezenterka, – 900 tys. obserwujących na Instagramie; w niektórych wpisach promuje osobę Bagrata Galstanyana; (<https://www.instagram.com/nazenihovhannisyan/>)

d) Przywódcy religijni

Armenia jest państwem w zasadzie jednolitym pod względem religijnym, a mniejszości religijne, w tym inne niż Ormiański Kościół Apostolski denominacje chrześcijańskie (w tym katolicyzm i prawosławie), odgrywają drugorzędną rolę. Kościół jest przy tym bardzo mocno związany z ormiańską tożsamością, gdyż jest kościołem narodowym, choć może się to nie pokrywać z faktyczną religijnością Ormian. Znaczenie religii w historii oraz teraźniejszości Ormian związane jest również z podbojem Armenii przez muzułmańskie imperia Arabów, Seldżuków, Persów oraz Osmanów. Relacje ormiańsko-muzułmańskie nie zawsze miały jednak charakter konfrontacyjny, konflikt z Turcją i Azerbejdżanem ma podłoże nacjonalistyczne, a różnice religijne odgrywają ważną, niemniej wtórną rolę i często są instrumentalizowane. Zaangażowanie księży w walkę narodową z muzułmańskim przeciwnikiem jeszcze bardziej sprzyjało tworzeniu wrażenia, że jest to wojna o podłoże religijne. Również niszczenie przez Turcję (w XX w.) czy Azerbejdżan (w XX i XXI w.) ormiańskich kościołów i chaczkarów sprzyjało takiemu wrażeniu, choć w rzeczywistości dokonywane było (i jest) nie ze względu na religię, lecz związek tych obiektów z ormiańską tożsamością narodową. Narracja taka służyła jednak również umacnianiu roli kościoła w społeczeństwie.

Narodowy charakter ormiańskiego kościoła, który wbrew krążącym często stereotypom nie ma nic wspólnego z prawosławiem (ani na gruncie dogmatycznym, ani historycznym), teoretycznie powinien uniezależniać go od wpływów zewnętrznych. W rzeczywistości jednak kilka czynników powoduje, że jest inaczej. Chodzi w szczególności o znaczenie diaspory, propagandowe przedstawianie Rosji jako obrończyni chrześcijaństwa, a także narrację związaną z rzekomą „degeneracją” Zachodu. Historycznie relacje między Ormiańskim Kościołem Apostolskim oraz Rosyjską Cerkwią Prawosławną są złożone. Rosja

w XIX w., w czasie wojen z Imperium Perskim oraz Imperium Osmańskim, prezentowała się jako obrończyni chrześcijan, jednakże po zajęciu terytorium Armenii bardzo szybko wystąpiły napięcia między Ormiańskim Kościołem Prawosławnym a władzami carskimi, które nie miały zamiaru dawać Ormianom choćby autonomii, a w Kościele Apostolskim widziały zagrożenie. Dlatego władze carskie systematycznie ograniczały niezależność Kościoła Apostolskiego, a także nieskutecznie dążyły do wchłonięcia go przez rosyjskie prawosławie. Z drugiej strony Rosja starała się odgrywać rolę protektora Ormian na terenach osmańskich co ograniczało pole manewru ormiańskich duchownych. Na percepcję Rosji przez część duchownych wciąż wpływają prześladowania jakim poddani byli duchowni, w tym hierarchowie (katolikos Choren został zamordowany na rozkaz Stalina) w czasach ZSRR. Wielu obecnych duchownych i hierarchów w Armenii urodziło się w diasporze np. katolikos Karekin I pochodził z Syrii.

Wpływy rosyjskie w Kościele Apostolskim nie są zatem uwarunkowane ani czynnikami teologicznymi czy też ekumenicznymi ani też historycznymi, lecz politycznymi. W okresie rządów prorosyjskiego „klanu karabachskiego” tj. prezydentów Roberta Koczariana i Serża Sarkisjana Kościół Apostolski miał silną pozycję dzięki wsparciu władz, co przekłada się na dobre relacje z reprezentowaną przez tych polityków opcją prorosyjską również obecnie. Katolikos Karekin II został nim w okresie rządów Koczariana i ich relacje pozostały dobre również po wszczęciu postępowań karnych przeciwko byłemu prezydentowi, co wpłynęło na narastanie napięć między katolikosem a premierem Nikolem Paszynianem. Wpływ Rosji na Kościół Apostolski determinowany jest też przez rolę diasporę, której największe skupisko, oceniane na 2-2,5 mln Ormian, znajduje się w Rosji. Choć w USA i Francji znajdują się również duże skupiska diasporę to ich wpływ na Kościół Apostolski jest znacznie mniejszy. Poza tym w diasporze w USA kluczową rolę odgrywa partia Dasznak, której oddział w Armenii związany jest z obozem Koczariana. W Rosji działają przy tym dwie diecezje Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego: Rosji i Nowego Nachiczewanu (obejmuje też Białoruś, Mołdawię i postsowieckie republiki środkowoazjatyckie) oraz Południowej Rosji (z siedzibą w Krasnodarze). Na stanowisko Kościoła wpłynęła też sytuacja diasporę na Bliskim Wschodzie, zwłaszcza w Syrii. Jednoznaczne wypowiedzenie

się Zachodu po stronie anty-assadowskiej opozycji, połączone z ignorowaniem zagrożenia jakie jej dżihadystyczna część stanowiła dla syryjskich chrześcijan, spowodowało, że Rosja znów zaczęła uzurpować sobie rolę „obrońcy chrześcijan”. Dodatkowo wpływy rosyjskie w Kościele Apostolskim stymuluje liberalne nastawienie części proeuropejskiego zaplecza politycznego Paszyniana, co w połączeniu z narracją opartą na rzekomym zagrożeniu dla tradycyjnych wartości (np. LGBT) ze strony Zachodu, powoduje, że duchowieństwo i hierarchia są podatne na powielanie antyzachodnich stereotypów i upatrywanie w Rosji sojuszniczki. W Armenii działa też Rosyjska Cerkiew Prawosławna i choć liczba prawosławnych Ormian jest niewielka to w 2021 r. powołano Diecezję Erywania i Armenii, choć w ramach kościołów prawosławnych jurysdykcyjnie Armenia podlega pod Gruzijną Cerkiew Prawosławną. Na stworzenie tej diecezji nalegał jednak sam katolikos Karekin II, który w czasie swojego spotkania z Cyrylem I w 2021 r. utrzymywał, że przyczyni się to do „konsolidacji naszych relacji i więzi”. Ponadto ormiańskie klasztory w Arcachu przejęte zostały przez tzw. wspólnotę udyjsko-albańska, której umiejscowienie na mapie denominacji chrześcijańskich nie zostało dotąd określone, jednakże najprawdopodobniej uznaje się ją za wspólnotę prawosławną. Tymczasem w Azerbejdżanie istnieje również bakijska diecezja Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, której lider abp Aleksander (Iszczein) w 2020 r. gratulował Alijewowi zwycięstwa w wojnie 44-dniowej.

Kluczowe osoby:

Karekin II Nerisjan – Katolikos Wszystkich Ormian; pozostaje w bardzo dobrych relacjach z prorosyjskim b. prezydentem Robertem Koczarianem oraz w ostrym konflikcie z premierem Nikolem Paszynianem; na jego postawę wpływa też fakt, że jego bratem jest arcybiskup diecezji Rosji i Nowego Nachiczewanu Ezras; w 2021 r. chwalił Putina i Cyryla za to, że jakoby dzięki nim „uratowany został Dadivank”; w listopadzie 2022 przyjął od Putina Order Honoru „za wielki wkład w rozwój więzi kulturalnych i humanitarnych między Rosją a Armenią”. Spotkało się to z krytyką środowisk antyrosyjskich w Armenii np. Lewon Shirinian, lider partii Chrześcijańsko-Demokratycznej stwierdził, że jest to znak hańby i nagroda dla „piątej kolumny” organizującej prorosyjski bunt, a Karekin „nienawidzi

własny naród”; w kwietniu 2024 niektóre media, np. Civic.am, sugerowały, że Karekin II „służy imperialnym ambicjom Rosji” i dlatego dąży do wywołania wojny z Azerbejdżanem o wioski w rejonie Tawusz bo chce wprowadzenia tam sił rosyjskich w charakterze „sił pokojowych”; w czerwcu 2024 r. Paszynian oskarżył katolikosa, że stoi za demonstracjami „Tawusz dla Ojczyzny”, w czasie których zwolennicy Galstanyana obrzucali policję kamieniami

Ezras Nerisjan – brat katolikosa, od 2000 r. abp Rosji i Nowego Nachiczewanu, odgrywa dużą rolę w kształtowaniu prorosyjskich nastrojów w Kościele Apostolskim

bp Bagrat Galstanian – jego rodzina przeprowadziła się z Iranu do Armeńskiej SRR w 1971 r.; w latach 1998-2000 przebywał w Anglii, a w latach 2003-2013 kierował diecezją w Kanadzie skąd odszedł w warunkach głębokiego konfliktu; od 2015 r. biskup Tawusza, a od lutego 2023 – arcybiskup; w maju 2024 r. stanął na czele protestów przeciwko zwrotowi 4 wiosek w rejonie Tawusza Azerbejdżanowi, a następnie założył ruch „Tawusz dla Ojczyzny”; Galstanian ma przede wszystkim ogromne ambicje polityczne i jego dążenie do obalenia Paszyniana związane jest z tym, że sam chce zostać premierem – ten aspekt wykorzystywany jest przez Rosję i środowiska prorosyjskie, w szczególności związane z Koczarianem i Sarkisjanem, które zdominowały zaplecze polityczne Galstania

Hovhanes Hovhanisian – charyzmatyczny prałat z Dadivanku; po wojnie 44-dniowej miał dobre relacje z rosyjskimi „mirotworcami” ochraniającymi do 2023 r. jego klasztor; zdecydowany przeciwnik normalizacji relacji z Turcją i Azerbejdżanem, co ustawiło go w opozycji do Paszyniana; przyłączył się do ruchu Galstania

Pargev Martirosyan – b. arcybiskup Arcachu, wspiera Galstania podobnie jak znaczna część duchownych, którzy musieli stamtąd uciekać; krytykuje władze za rzekome ustępstwa na rzecz Azerbejdżanu; to powoduje, że jest podatny na wpływ środowisk prorosyjskich

Vrtanes Abrahamyan – biskup Arcachu, po wejściu do Arcachu sił rosyjskich po wojnie 44-dniowej utrzymywał z nimi dobre relacje licząc na ochronę kościołów; w 2023 r. zwrócił

się do Rosjan o przejęcie ochrony zabytków historycznych i kulturowych oraz kościołów w Arcachu;

abp Aksij Łobow – od grudnia 2023 r. prawosławny arcybiskup Erywania i Armenii.

e) Przywódcy wojskowi oraz współpraca militarna i wojskowe formacje niepaństwowe

Wpływy rosyjskie w obszarze bezpieczeństwa militarnego Armenii wynikają z: członkostwa Armenii w OUBZ, obecności wojsk rosyjskich na terenie Armenii, prorosyjskich nastrojów wśród weteranów, wpływów rosyjskich w armii i w strukturach bezpieczeństwa.

Armenia jest członkiem Organizacji Układu Bezpieczeństwa Zbiorowego od powstania tego formatu w 1994 r., niemniej w maju 2022 r. de facto zawiesiła ona swój udział w OUBZ, ze względu na niewywiązywanie się tej organizacji z obowiązku pomocy Armenii w ramach mechanizmu kolektywnej obrony. Od 2023 r. Armenia bojkotuje szczyty OUBZ oraz wspólne ćwiczenia. Jeszcze wcześniej, tj. w listopadzie 2018 r., rząd Nikoła Paszyniana (który przejął władzę w maju 2018) r. doprowadził do usunięcia ze stanowiska Sekretarza Generalnego OUBZ ormiańskiego generała Jurija Chaczaturowa, który został oskarżony o obalenie porządku konstytucyjnego w związku z jego rolą w tłumieniu protestów opozycji w 2008 r. po wyborach prezydenckich. Chaczaturow był wówczas szefem sztabu generalnego. Sowiecka przeszłość, konflikt z Turcją będącą w NATO oraz członkostwo w OUBZ powodowały, że większość uzbrojenia sił zbrojnych Armenii była pochodzenia sowieckiego lub rosyjskiego. Już ok. 2020 r. Armenia zaczęła podejmować próby pozyskania zachodniego sprzętu, co jednak było blokowane ze względu na postrzeganie Armenii jako sojusznika Rosji. Dotyczyło to również prób ze strony Armenii zakupu uzbrojenia w Polsce. Dopiero w październiku 2023 Armenia podpisała list intencyjny z Francją w sprawie zakupu systemu pocisków przeciwrakietowych Mistral-3 oraz zakupiła francuskie transportery opancerzone ACMAT Bastion, haubice samobieżne CEASAR, a także radary

GM-200. Z kolei w lipcu 2024 r. Armenia przeprowadziła wspólne ćwiczenia „Eagle Partner 2024” z USA. Działania te wpisują się w coraz wyraźniejszą tendencję geopolitycznej reorientacji rządu Paszyniana, która obejmuje również sferę militarną i bezpieczeństwa. Rząd ten stara się jednak nie zrywać całkowicie związków z Rosją z obawy przed próbą zorganizowania przewrotu poprzez wykorzystanie diaspory ormiańskiej w Rosji oraz lojalnych wobec Rosji elementów w wojsku i siłach bezpieczeństwa. Ponadto Rosja straszy Armenię zagrożeniem ze strony Azerbejdżanu sugerując, że tylko ona może wpłynąć na Alijewa by nie zaatakował prowincji Sjunik.

W Armenii wciąż stacjonują siły rosyjskie tj. ok. 4 tys. rosyjskich żołnierzy w 102. Rosyjskiej Bazie Wojskowej w Giumri oraz na granicy Armenii z Iranem i Turcją. Baza w Giumri została utworzona zgodnie z Traktatem o statusie prawnym Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej zlokalizowanych na terytorium Armenii, podpisanym 21 sierpnia 1992 r. oraz Traktatem o rosyjskiej bazie wojskowej na terytorium Armenii. Republiki Armenii z dnia 16 marca 1995 r. Zgodnie z tymi umowami siły te mają przebywać w Armenii do 2044 r. w celu „obrony terytorium Armenii”. Baza wyposażona jest w przeciwlotnicze systemy rakietowe S-300V, myśliwce MiG-29, śmigłowce Mi-24P i Mi-8MT. Część bazy zlokalizowana jest na terenie lotniska Erebuni, ponadto w pobliżu bazy w Giumri znajduje się osiedle dla rodzin rosyjskich żołnierzy, na którym mieszka ok. 4 tys. osób. Granice Armenii z Iranem i Turcją patrolowane są od 1992 r. wyłącznie przez wojska rosyjskie, niemniej w lipcu 2024 r. Rosjanie opuścili lotnisko Zvartnots, a w październiku 2024 uzgodniono, że od 1 stycznia 2025 r. przestaną kontrolować granicę z Iranem.

Prorosyjskie nastroje wśród weteranów:

- Związek Weteranów Wojny Wyzwoleńczej o Arcach, - organizacja założona w 2000 r. przez gen. Witalija Balasanyana; utrzymuje narrację obwiniającą Paszyniana za upadek Arcachu i oskarżającą go o zdradę; jednocześnie nawiązuje do tradycji służby Ormian w armii radzieckiej oraz popiera Galstanyana;

- Związek Oficerów Rezerwy; założony w kwietniu 2021 r., opozycyjny wobec Paszyniana, popiera biskupa Bagrata Galstaniana;
- Związek Oficerów Rezerwy Służby Narodowego Bezpieczeństwa
- Związek „Tarcza Ojczyzny”
- inne, mniejsze organizacje weteranów oraz organizacje paramilitarne

Z organizacjami tymi, wspierającymi Galstanyana, związane są takie osoby jak: emerytowany gen. Hayk Nahapetyan, b. dyrektor Służby Bezpieczeństwa Narodowego Tatul Petrosyan, pułkownik rezerwy Mikael Ambartsumyan,

Wpływy rosyjskie w armii i strukturach bezpieczeństwa – mimo zmian personalnych dokonanych po 2018 r. w strukturach dowodzenia do niedawna pozostawali dowódcy powiązani z Rosją, Robertem Koczarianem i Serżem Sarkisjanem. W tym kontekście można wymienić m.in. gen. Jurija Chaczaturowa (b. Szefa Sztabu Generalnego w latach 2008-2016, ściganego za tłumienie protestów w 2008 r.); gen. Grigorija Chaczaturowa (jego syna), gen. Onika Gasparyana (b. szefa Sztabu Generalnego w latach 2020-2021 i inicjatora listu z żądaniem dymisji Paszyniana, podpisanego przez grupę oficerów w marcu 2021 r.); gen. Movsesa Hakobyana (b. szefa Sztabu Generalnego w latach 2016-2018), gen. Tirana Khachatryana (jednego z sygnatariuszy listu oficerów z 2021 r.), gen. Mikaela Harutyunyana (b. szefa Sztabu Generalnego w latach 1995-2007 i ministra obrony w latach 2007-2008, ściganego za tłumienie protestów w 2008 r. i posiadającego obywatelstwo rosyjskie), gen. Seyrana Ohanyana (b. szefa Sztabu Generalnego w latach 2007-2008 i ministra obrony w latach 2008-2016, ściganego za tłumienie protestów w 2008 r.)

Choć Iran postrzegany jest przez Ormian jako państwo przyjazne to brak jest bliższej współpracy w zakresie bezpieczeństwa. Dla Iranu posiadanie granicy z Armenią ma strategiczne znaczenie geopolityczne i otwarcie groził on interwencją w przypadku ataku Azerbejdżanu na Sjunik, niemniej Armenia zdecydowanie nie chce obecności sił irańskich na swoim terytorium. Niemniej Armenia dokonała istotnych zakupów uzbrojenia z Indii i ich transport może nastąpić tylko przez terytorium lub przestrzeń powietrzną Iranu.

Ponadto Iran otworzył swój konsulat w Kapan w Sjuniku by podkreślić w ten sposób swoje wsparcie dla integralności terytorialnej Armenii.

f) Media tradycyjne

Ze względu na powszechną znajomość języka rosyjskiego w Armenii oraz znaczenie diaspory ormiańskiej w Rosji, w tym aktywny udział niektórych jej przedstawicieli w operacjach wpływu w Armenii na rzecz Rosji (w szczególności Margarita Simonian), media rosyjskie odgrywają ogromną rolę w rosyjskich działaniach FIMI w Armenii. Poza tym istnieje duża polaryzacja w mediach. Media atakujące rząd Paszyniana ze względu na jego rzekomą zdradę i promujące Bagrata Galstanyana bardziej lub mniej bezpośrednio realizują cele rosyjskich operacji wpływu. Niektóre media mają również finansowe powiązania z Rosją lub rosyjskimi oligarchami ormiańskiego pochodzenia. Orientację prorosyjską mają też te media, które powiązane są z Robertem Koczarianem, Serżem Sarkisjanem lub Gagikiem Tsarukyanem.

- . Stacje telewizyjne i radiowe
- Kentron TV – telewizja związana z Gagikiem Tsarukyanem
- 5TV – powiązania z Koczarianem
- Armenia TV (nie ma wyrazistego przekazu politycznego ale ma powiązania z Gazpromem)
- Yerkir Media – telewizja związana z prorosyjskim Dasznakiem
- A-TV (powiązania kapitałowe z Rosją)
- Radio 106,5 FM, (Lratvakan)
- Portale internetowe i gazety
- Tert.am (pozytywna narracja dot. Galstanyana, ostra krytyka Paszyniana)
- Armlur.am (pozytywna narracja dot. Galstanyana, ostra krytyka Paszyniana)
- Lurer.com – powiązania i treści prorosyjskie
- Arminfo – powiązania i treści prorosyjskie

- AntiFake – false fact-checking i podejrzane powiązania m.in. związku z Sarkisjanem i ekstremistycznym, prorosyjskim Bractwem Adekvad
- Novosti Armenia – związki ze Sputnikiem, treści prorosyjskie
- 24news – treści prorosyjskie i antyzachodnie, wsparcie dla Galstanyana
- Panorama.am – powiązania z Koczarianem
- Past.am – narracja propagandowa prorosyjska i antyzachodnia
- portal i gazeta Hraparak (pozytywna narracja dot. Galstanyana i przedstawianie Paszyniana jako zdrajcy)
- Tygodnik Azg (pozytywne nastawienie do Koczariana i Galstanyana; negatywne do Paszyniana)
- Tygodnik Iravunk – prorosyjskie treści; założony przez Unię Praw Konstytucyjnych - rusofilską, eurosceptyczną, konserwatywną partię
- Tygodnik 168 Zham – orientacja bliska Sarkisjanowi; wroga Paszynianowi
- Dziennik Aravot (powiązania z Sarkisjanem)
- Dziennik Głos Armenii – rosyjskojęzyczny, współpracuje ze Sputnikiem
- Miesięcznik Droszak – organ Dasznaku
- Media rosyjskie: Russia Today, Sputnik Armenia, RTR Planeta, Pierwyj Kanal; portal Lenta.ru, Radio Echo Moskwy;

g) Media nietradycyjne

W mediach społecznościowych aktywnych jest wielu polityków prorosyjskich takich jak Gagik Tsarukyan, Vardan Ghukasyan i Bagrat Galstanyan. Rosja oraz prorosyjscy oligarchowie ormiańscy, a także politycy ze skorumpowanej ekipy Koczariana i Sarkisjana, utrzymują farmy trolli w mediach społecznościowych, w szczególności na Telegramie. Dezinformację prorosyjską sieją też niektórzy rosyjscy dziennikarze aktywni w Armenii, którzy zyskali sobie spore grono odbiorców w czasie wojny 44-dniowej, będąc korespondentami wojennymi – w szczególności Siemion Piegow alias „war gonzo”. Wśród bardziej zorganizowanych kont i kanałów w mediach społecznościowych, które wpisują się w rosyjskie operacje wpływów, można wymienić:

- Imnemnimi, podcast na youtube w ramach AntyFakeTV; prowadzony przez Vazgena Sagatelyana i Nareka Samsonyana, mocno związany z Serżem Sarkisjanem; promuje Galstanyana i ostro krytykuje Paszyniana;
- Free Political Prisoners, portal poświęcony uwolnieniu więzionych przez Azerbejdżan polityków Arcachu, w szczególności Rubena Vardanyana;
- Antifake – konto na telegramie związane z portalem o tej samej nazwie, który ma charakter false fact-checkingowy.
- kanał Telegram o nazwie @srbazan_payqar (święta walka) jest związany z arcybiskupem Bagratem Galstanyanem
- Para TV, kanał telewizyjny na Youtube związany z Galstanyanem

h) Współpraca akademicka i naukowa

Kluczową instytucją z punktu widzenia współpracy akademicko-naukowej Rosji i Armenii jest Rosyjsko-Armeński Uniwersytet (RAU). Uczelnia oferuje programy w językach rosyjskim i ormiańskim, wspiera mobilność akademicką i współpracuje z innymi rosyjskimi uczelniami, m.in. Moskiewskim Uniwersytetem Państwowym im. Łomonosowa (MSU). Na RAU odbywa się wiele konferencji ormiańsko-rosyjskich, w tym cyklicznych np. w październiku br. odbyło się „Rosyjsko-ormiańskie forum medialne: spojrzenie młodzieży”. Natomiast w czerwcu w Moskwie odbyło się X Ormiańsko-Rosyjskie Forum Młodzieżowe, organizowane przez rosyjskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

W 2018 r. podpisano Porozumienie o współpracy naukowej pomiędzy Rosyjską Akademią Nauk a Narodową Akademią Nauk Republiki Armenii, a w 2021 r. podpisano plan działania dotyczący wdrożenia postanowień tego porozumienia, zgodnie z którym kluczowe wspólne badania i projekty naukowe będą realizowane w takich obszarach nauki jak problemy globalne i stosunki międzynarodowe, matematyka, fizyka, chemia i materiałoznawstwo, nauki biologiczne i biotechnologia, nauki historyczno-filologiczne, badania medyczne, nauki rolnicze, nanotechnologia, energetyka, budowa maszyn, mechanika. Plan działania obejmował około 60 wspólnych projektów i badań. Część badań miała być prowadzona przy

udziale Południowego Centrum Naukowego Rosyjskiej Akademii Nauk. Natomiast w czerwcu 2023 r. w Erewaniu odbyło się pierwsze rosyjsko-ormiańskie forum naukowo-edukacyjne „Integracja nauki, edukacji i produkcji – motorem modernizacji gospodarki”. Ze strony ormiańskiej uczestniczyli w nim: Ministerstwo Edukacji, Nauki, Kultury i Sportu Armenii, Uniwersytet Państwowy w Erewaniu i Uniwersytet Rosyjsko-Ormiański. Natomiast w kwietniu 2024 r. prezes Narodowej Akademii Nauk Armenii, Ashot Saghyan i dyrektor rosyjskiego Instytutu Badań Jądrowych, Grigorij Trubnikov podpisali umowę o współpracy w dziedzinie nauk podstawowych, technologii informatycznych, innowacji i edukacji. W ramach porozumienia planowane jest utworzenie wspólnej struktury badawczej w celu utrzymania i rozwoju współpracy naukowców i specjalistów z instytutów badawczych ZIBJ i Narodowej Akademii Nauk Armenii, a także szkolenia kadr i personelu naukowego.

Podobnych inicjatyw jest znacznie więcej co wynika m.in. z faktu, że duża część kadr naukowych i akademickich Armenii była wykształcona na rosyjskich uniwersytetach. Ponadto związkom tym sprzyja również spora diaspora ormiańska w Rosji i powszechna znajomość języka rosyjskiego w Armenii.

4. Wybrane techniki i taktyki manipulacji, językowe mechanizmy perswazji, działania i efekty psychologiczne - identyfikacja i analiza.

Operacje wpływu to strategiczne działania, które mają na celu zmianę percepcji, opinii publicznej, polityki i zachowań społecznych w państwach docelowych. W przypadku Armenii, są one realizowane głównie przez Rosję, która wykorzystuje różnorodne techniki dezinformacyjne i psychologiczne, aby osłabić relacje Armenii z Zachodem, a także utrzymać ją w swojej strefie wpływów. Armenia jest szczególnie podatna na takie działania

z uwagi na historyczne, religijne i gospodarcze powiązania z Rosją oraz niestabilność geopolityczną.

Dezinformacja i manipulacja

Tworzenie alternatywnej rzeczywistości: Narracja, że „Zachód chce wywołać III wojnę światową”, budowana na wyrwanych z kontekstu wypowiedziach zachodnich polityków. Na przykład w Sputnik Armenia opublikowano analizę, w której cytaty francuskiego prezydenta Emmanuela Macrona zostały zmanipulowane, aby sugerować agresywne zamiary NATO wobec Rosji.

Perswazje o rzekomej agresji państw Zachodu, koncentrują się na wzbudzaniu strachu oraz podważaniu zaufania do instytucji międzynarodowych. Twierdzenia, takie jak „Zachód chce wywołać III wojnę światową” czy „Polska planuje aneksję zachodniej Ukrainy”, stanowią przykład strategicznej manipulacji informacyjnej, której celem jest destabilizacja ładu społecznego i politycznego w krajach, do których adresowana jest ta propaganda. Narracje te opierają się na wykorzystaniu historycznych i kulturowych uwarunkowań, które czynią społeczeństwa tych państw podatnymi na określone formy propagandy. Teorie spiskowe dotyczące rzekomych neoimperialnych ambicji państw zachodnich, w tym Polski, („Polska podzega do III wojny światowej” – Sputnik Armenia, przedstawia fałszywe wypowiedzi polskich liderów, które mają wzbudzać strach przed eskalacją konfliktu) są często propagowane w sposób, który sugeruje bliską współpracę USA i NATO w destabilizacji regionu (nie tylko w rozumieniu Europy Środkowej ale również obszaru b. ZSRR, czyli obejmującego także Armenię). Szczególną uwagę przykuwa powtarzające się oskarżenie o wspieranie tzw. „kolorowych rewolucji” oraz instrumentalne wykorzystywanie radykalnych ugrupowań, w tym dżihadystów, jako narzędzi realizacji zachodnich interesów geopolitycznych. Te przekazy nie są przypadkowe; ich konstrukcja opiera się na zaawansowanych technikach inżynierii społecznej. Strach przed globalnym konfliktem oraz obawy związane z ingerencją w integralność terytorialną są umiejętnie eksploatowane, co pozwala na maksymalizację zasięgu tych treści.

Omawiane perswazje wykorzystują mechanizmy poznawcze, takie jak efekt potwierdzenia oraz heurystyki dostępności. Dzięki temu są skutecznie skierowane do odbiorców o określonych światopoglądach, którzy wykazują większą skłonność do akceptacji informacji zgodnych z ich przekonaniami. Badania wykazują, że treści te zyskują na popularności szczególnie w okresach kryzysów międzynarodowych, gdy społeczeństwa są bardziej podatne na manipulacje emocjonalne.

Fałszywe oskarżenia wobec Zachodu: Narracje o rzekomej aneksji zachodniej Ukrainy przez Polskę. Media prorosyjskie w Armenii, takie jak Iravunk, opublikowały zmanipulowane mapy i fałszywe raporty, sugerując, że Polska planuje „Anschluss” tych terenów w zamian za wsparcie finansowe dla Ukrainy. Stosowane perswazje są silnie nacechowane emocjonalnie. Np kampania “Zdrada Zachodu” wobec chrześcijańskich Ormian na Bliskim Wschodzie, gdzie grupy dżihadystyczne, rzekomo wspierane przez Zachód, zagrażają ludności ormiańskiej, oraz działania informacyjne kampanii „Zachód poświęcił Armenię w imię swoich interesów” – (Iravunk), oparta na krytyce Zachodu za brak wsparcia w konflikcie o Górski Karabach.

Działania informacyjne wymierzone w postrzeganie Zachodu w Armenii można przedstawić z perspektywy kilku wiodących taktyk działania:

Rozpowszechnianie fałszywych narracji o Zachodzie: Poprzez perswazję o rzekomej agresji Zachodu, np. „Zachód chce wywołać III wojnę światową” lub „Polska planuje aneksję zachodniej Ukrainy”. Sugestie, że USA i NATO wspierają destabilizację regionu poprzez dżihadystów lub kolorowe rewolucje.

Przekierowanie odpowiedzialności: Poprzez przedstawianie Armenii jako „ofiary Zachodu”, który próbuje oderwać ją od Rosji, co ma skutkować rzekomą destabilizacją kraju oraz przypisywanie Zachodowi winy za konflikt w Górskim Karabachu i rzekome „poświęcenie Armenii” w “grze geopolitycznej”.

Ataki dyskredytujące: Dyskredytacja wizerunku i intencji Zachodu ale również prozachodnich aspiracji ma dwa podstawowe wektory: Personalizacja przekazu

realizowana poprzez ataki na liderów politycznych Armenii, szczególnie premiera Paszyniana, którego przedstawia się jako „marionetkę Sorosa” lub narzędzie Zachodu działające na korzyść Azerbejdżanu i Turcji. Podważanie wiarygodności instytucji poprzez perswazje, że Unia Europejska i NATO są nieskuteczne i działają jedynie w interesie swoich najpotężniejszych członków, ignorując potrzeby Armenii.

Tworzenie kontrastu między „dobrym sojusznikiem” a „złym sojusznikiem”: Analizowany cykl FIMI wykazuje, że Rosja przedstawiana jest jako jedyny prawdziwy obrońca Armenii, podczas gdy Zachód jest kreowany jako niewiarygodny, skoncentrowany na własnych interesach. Równoległe narracje epatują wyolbrzymianiem strat wynikających z „zdrady” Rosji przez Armenię, np. potencjalnej utraty bezpieczeństwa wojskowego i gospodarczego. Te perswazje w dużej mierze są oparte na fundamencie atmosfery zagrożenia poprzez narracje o wojnie, zdradzie i nadchodzących katastrofach. Używanie emocjonalnych argumentów, jak porównanie sytuacji Armenii do innych konfliktów (np. Syrii czy Ukrainy), aby podkreślić rzekomą zdradę Zachodu i jego sojuszników oraz korzyści wynikające z wiary w prorosyjskie aspiracje, które mają gwarantować rzekome bezpieczeństwo Ormian.

Wykorzystywanie kontekstów historycznych: Narracje dezinformacyjne, odwołujące się do historycznych relacji Armenii z Rosją i Zachodem, stanowią istotne narzędzie geopolityczne, które kształtuje percepcję międzynarodowej polityki w regionie Kaukazu. Aby przeciwdziałać tym narracjom, konieczne jest prowadzenie działań edukacyjnych i informacyjnych, które nie tylko obalają fałszywe twierdzenia, ale również wzmacniają krytyczne podejście do treści historycznych, odwołują się do głęboko zakorzenionych kontekstów historycznych, które rezonują ze społeczną pamięcią zbiorową. W przypadku Armenii, Rosja wielokrotnie podkreśla swoją historyczną rolę jako rzekomego obrońcy chrześcijaństwa i tradycyjnej kultury ormiańskiej. Jednocześnie wskazuje na rzekome „zdrady” Zachodu, sugerując jego beczynność podczas ludobójstwa Ormian na początku XX wieku. Tego rodzaju narracje mają na celu wzbudzenie nieufności wobec

współczesnych działań państw zachodnich oraz wzmocnienie postrzegania Rosji jako niezawodnego sojusznika Armenii.

Rosyjska narracja o obronie chrześcijaństwa na Kaukazie oparta jest na tezie o „wielowiekowej” tradycji współpracy między Rosją a Armenią. Podkreślane są narracje o roli Imperium Rosyjskiego w ochronie Ormian przed prześladowaniami Imperium Osmańskiego w XIX wieku oraz udziale Rosji w zabezpieczaniu chrześcijańskiego dziedzictwa regionu.

Przykładem może być traktowanie Armenii jako „przyczółka chrześcijaństwa” na Kaukazie w rosyjskiej propagandzie. Narracje te sugerują również kulturową i religijną wspólnotę między Rosją a Armenią (zacierając różnicę między kościołem apostołskim a prawosławnym), przedstawiając Rosję jako jedyne mocarstwo zdolne do ochrony Armenii przed zagrożeniami zewnętrznymi, w tym z państw islamskich, takich jak Turcja czy Azerbejdżan. Drugim filarem tych narracji jest przedstawianie Zachodu jako niewiarygodnego partnera, którego działania na przestrzeni historii miały jakoby przynosić szkodę Armenii. Szczególnym punktem odniesienia jest ludobójstwo Ormian z 1915 roku, kiedy to państwa zachodnie, w tym mocarstwa europejskie i USA, miały rzekomo milczeć wobec tragedii, pozostawiając Armenię bez wsparcia. Elementem tych narracji jest też pomijanie niewygodnych dla rosyjskiej narracji faktów takich jak układy między bolszewicką Rosją i Turcją w sprawie oddania części etnicznych terytoriów Armenii pod kontrolę Turcji i Azerbejdżanu, plan stworzenia Wielkiej Armenii przez prezydenta USA Woodrowa Wilsona, czy też rola Francji w ewakuacji ormiańskich uchodźców.

Tego rodzaju narracje odwołują się również do współczesnych wydarzeń, takich jak brak zdecydowanej reakcji Zachodu na konflikt w Górskim Karabachu. Podkreśla się, że choć Zachód deklaruje wsparcie dla demokracji i praw człowieka, w praktyce nie podejmuje działań w celu ochrony Armenii przed presją geopolityczną Azerbejdżanu i Turcji.

Historyczne narracje tego rodzaju wykorzystują mechanizmy psychologiczne, takie jak efekt potwierdzenia oraz heurystyki dostępności, by wzmacniać istniejące uprzedzenia i

lęki społeczne. Odwołując się do wydarzeń tragicznych dla narodu ormiańskiego, narracje te budują poczucie zagrożenia, które może być skutecznie instrumentalizowane w polityce międzynarodowej.

Ponadto, poprzez kreowanie historycznych ról obrońcy (Rosji) i zdrajcy (Zachodu), narracje te wzmacniają polaryzację w percepcji międzynarodowej polityki. Dla Ormian, którzy borykają się z realnymi wyzwaniami geopolitycznymi, narracje te mogą wydawać się wiarygodne i logiczne, szczególnie w kontekście działań Rosji jako głównego gwaranta bezpieczeństwa Armenii w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (ODKB).

Wykorzystywanie kontekstów historycznych w dezinformacji prowadzi do wzmacniania nieufności wobec państw zachodnich oraz utrudnia rozwój relacji Armenii z Zachodem. Strategiczne celowanie w emocjonalne i historycznie istotne narracje może nie tylko destabilizować współczesną politykę Armenii, ale również wpływać na długoterminowe procesy społeczne, takie jak orientacja geopolityczna państwa.

Długofalowym skutkiem takich narracji jest także ograniczanie możliwości budowy niezależnej tożsamości Armenii w stosunkach międzynarodowych. Armenia, widziana przez pryzmat tych narracji, pozostaje zależna od rosyjskich struktur bezpieczeństwa i polityki, co ogranicza jej swobodę w podejmowaniu autonomicznych decyzji strategicznych

Instrumentalizacja mediów: Instrumentalizacja mediów jest jednym z kluczowych elementów operacji wpływu, szczególnie w kontekście manipulowania percepcją społeczną i wzmacniania określonych narracji politycznych. W Armenii proces ten jest realizowany głównie przez państwa zewnętrzne, z dominującą rolą Federacji Rosyjskiej, która wykorzystuje szerokie spektrum środków medialnych do promocji swoich interesów geopolitycznych oraz podważania wiarygodności sojuszników Armenii, zwłaszcza Zachodu.

Stosowane zdolności:

- Korzystanie z prorosyjskich mediów (Sputnik, Iravunk, Panorama.am) do dystrybucji narracji antyzachodnich i prorosyjskich.
- Wspieranie farm trolli i propagandowych kont w mediach społecznościowych, które rozpowszechniają fałszywe informacje i dezinformacje.

Rosja skutecznie wykorzystuje różne formy mediów, zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych, aby promować prorosyjskie narracje w Armenii. Kluczową rolę odgrywają media rosyjskie działające lokalnie, takie jak Sputnik Armenia czy retransmitowane programy rosyjskich stacji (np. RTR Planeta, Pierwyj Kanał). Ich przekaz jest wspierany przez niektóre armeńskie media, które mają prorosyjskie powiązania polityczne lub finansowe. Sputnik Armenia regularnie publikuje artykuły i analizy krytykujące Zachód, przedstawiając Rosję jako jedyne gwaranta bezpieczeństwa Armenii a media takie jak Iravunk i Panorama.am powielają prorosyjskie narracje, wzmacniając antyzachodnie postawy poprzez wywiady z prorosyjskimi ekspertami i politykami.

Polaryzacja medialna i społeczna

Armeńskie media, zwłaszcza te o wyraźnej orientacji prorosyjskiej, odgrywają kluczową rolę w polaryzowaniu społeczeństwa. Używają języka nacechowanego emocjonalnie, aby podkreślać różnice między zwolennikami Zachodu a prorosyjskimi tradycjonalistami poprzez częste wykorzystanie tematów światopoglądowych. Zachód jest często oskarżany o promowanie wartości „niezgodnych” z ormiańską tradycją, takich jak prawa osób LGBT, co ma na celu wywołanie reakcji sprzeciwu w społeczeństwie. Media takie jak Hraparak i Novosti Armenia często publikują artykuły oskarżające prozachodnie organizacje o działanie wbrew interesom narodowym Armenii. Media społecznościowe w Armenii są intensywnie wykorzystywane do rozpowszechniania prorosyjskich treści i dezinformacji. Wiele z tych działań jest realizowanych przez farmy trolli oraz zorganizowane grupy działające na Telegramie, Facebooku i innych platformach, a istotną rolę odgrywają skoordynowane ataki na prozachodnich liderów. Na Telegramie prorosyjskie kanały regularnie publikują obraźliwe memy i zmanipulowane treści, oskarżające premiera

Paszyniana o zdradę. Propaganda jest uwiarygadniania "Fake Fact Checkingiem - strony takie jak Antifake powielają prorosyjskie narracje pod pretekstem „sprawdzania faktów”.

Monitoring serwisów społecznościowych uwidocznili występowanie ogromnej liczby komentarzy i postów wspierających prorosyjską narrację, aby zduścić krytykę i odwrócić uwagę od działań rządu Rosji. Serwisy społecznościowe umożliwiają również wykorzystanie algorytmów doboru treści do popularyzowania "autorytetów medialnych" i celebrytów, aby wzmocnić przekaz prorosyjski w kontekście religijnym i kulturowym.

Językowe mechanizmy perswazji w FIMI w Armenii

Operacje wpływu wykorzystują język jako kluczowe narzędzie manipulacji, służące kształtowaniu opinii publicznej, wywieraniu emocjonalnego wpływu na odbiorców oraz wprowadzaniu ich w błąd. Mechanizmy perswazji językowej, stosowane w takich działaniach, są celowo projektowane, aby wzmocnić określone narracje, podważać wiarygodność przeciwników oraz wywoływać określone reakcje emocjonalne. Manipulacja emocjami jest jedną z najbardziej efektywnych technik wykorzystywanych w operacjach wpływu. Opiera się na wykorzystywaniu psychologicznych mechanizmów reakcji emocjonalnych w celu kształtowania postaw, opinii oraz zachowań odbiorców. W odróżnieniu od racjonalnego przekonywania, manipulacja emocjami odwołuje się do podświadomych procesów poznawczych, co czyni ją niezwykle skutecznym narzędziem w sytuacjach kryzysowych, politycznych czy społecznych. W ramach tego mechanizmu wykorzystywane są różnorodne strategie językowe i narracyjne, których celem jest wzbudzenie intensywnych emocji, takich jak strach, gniew, nienawiść, współczucie czy poczucie dumy.

Manipulacja emocjami działa na zasadzie aktywacji procesów poznawczych opartych na odczuwanych emocjach, które wpływają na sposób interpretowania informacji oraz podejmowania decyzji. Zgodnie z teorią emocji Lazarusa (1991), emocje pełnią funkcję regulacyjną, kierując uwagę jednostki na bodźce o wysokim znaczeniu osobistym. W operacjach wpływu wykorzystywane są te emocje, które mają największy potencjał

mobilizacyjny i są najłatwiejsze do wzbudzenia w określonym kontekście społecznym i kulturowym.

Kluczowe emocje wykorzystywane w manipulacji zidentyfikowane w ramach monitoringu MUGA:

- Strach – związany z zagrożeniem dla jednostki, grupy społecznej lub wartości.
- Gniew – prowokowany przez poczucie niesprawiedliwości lub zagrożenia ze strony wroga.
- Nienawiść – skierowana na określoną grupę, instytucję lub ideologię.
- Współczucie – mobilizowane do wzbudzenia empatii wobec ofiar określonej sytuacji.
- Duma narodowa – wykorzystywana do zjednoczenia społeczeństwa wokół określonych idei.

Wykorzystanie języka emocjonalnie nacechowanego jako narzędzia wpływu informacyjnego.

Słowa i frazy nacechowane emocjonalnie działają na poziomie poznawczym i afektywnym, oddziałując na emocje odbiorcy, zanim zostaną poddane racjonalnej analizie. Dzięki temu narracje takie są niezwykle skuteczne w kształtowaniu opinii publicznej.

Strach jako narzędzie mobilizacji

Odwołanie do strachu jest jednym z najpotężniejszych narzędzi językowych, wykorzystywanym do wzbudzenia poczucia zagrożenia i konieczności natychmiastowego działania. Przykład takiego przekazu może brzmieć:

„Bez wsparcia Rosji Armenia stanie się ofiarą agresji Azerbejdżanu.”

Tego rodzaju komunikaty eksploatują realne zagrożenia związane z geopolitycznym położeniem Armenii, podkreślając jej izolację oraz potencjalne niebezpieczeństwa

wynikające z braku odpowiedniego sojusznika. Efektem jest wzbudzenie w odbiorcy poczucia zależności Armenii od rosyjskiego wsparcia, co utrudnia otwartą dyskusję o alternatywnych opcjach geopolitycznych.

Gniew jako narzędzie polaryzacji

Wyrażenia nacechowane gniewem kierują uwagę odbiorców na faktyczne lub rzekome niesprawiedliwości i zdrady, prowokując emocje, które sprzyjają polaryzacji. W przypadku Armenii często stosuje się narracje, które wskazują na rzekomy brak wiarygodność Zachodu, na przykład:

„Zachód zdradził Armenię, wykorzystując ją jedynie do realizacji własnych interesów.”

Tego rodzaju stwierdzenia podkreślają brak wsparcia Zachodu w kluczowych momentach historycznych, takich jak ludobójstwo Ormian, oraz budują obraz Zachodu jako wyrachowanego gracza dbającego wyłącznie o własne korzyści. Gniew wywołany takimi komunikatami prowadzi do wzrostu nieufności wobec zachodnich struktur międzynarodowych.

Duma narodowa jako narzędzie konsolidacji

Duma narodowa to emocja, która pozwala budować poczucie wspólnoty i jedności, często w opozycji do zewnętrznych zagrożeń. W przypadku Armenii narracje podkreślają heroizm i trwałość narodowej tożsamości:

„Armenia od wieków broni swojej chrześcijańskiej tożsamości przeciwko obcym wpływom.”

Takie przekazy odwołują się do historycznego dziedzictwa Armenii jako pierwszego chrześcijańskiego państwa oraz jej walki z wieloma przeciwnikami, co wzmacnia poczucie dumy z narodowej wyjątkowości. W kontekście relacji międzynarodowych, tego rodzaju

język sprzyja konsolidacji wewnętrznej, jednocześnie budując niechęć wobec postrzeganych jako „obcych” wpływów.

Chociaż język emocjonalnie nacechowany może być skuteczny w krótkim okresie, jego długofalowe konsekwencje mogą być problematyczne. Intensywne emocje wywołane przez tego rodzaju narracje sprzyjają eskalacji konfliktów i utrwalaniu stereotypów. Ponadto odbiorcy narażeni na takie przekazy stają się mniej podatni na obiektywne dane i racjonalne argumenty.

Tworzenie narracji katastroficznych jako narzędzie dezinformacji

Narracje katastroficzne, odwołujące się do wizji zagrożenia, zagłady czy nieuchronnych katastrof, stanowią istotny element strategii FIMI w Armenii. Tego rodzaju przekazy wykorzystują strach jako narzędzie mobilizacji i manipulacji społeczeństwami, szczególnie w okresach kryzysów społecznych, politycznych lub gospodarczych. Kluczowym celem narracji katastroficznych jest wzbudzenie poczucia zagrożenia oraz nakłonienie odbiorców do poszukiwania ochrony u podmiotu propagującego określoną narrację. Narracje katastroficzne opierają się na trzech kluczowych mechanizmach:

- **Eksploatacja istniejących lęków:** Narracje te odwołują się do realnych lub wyolbrzymionych zagrożeń, które są już obecne w społecznej świadomości. Przykładowo, w kontekście Armenii, narracja „Bez rosyjskiego wsparcia Armenia stanie się kolejną ofiarą imperializmu Zachodu” odwołuje się do historycznych traum i obaw związanych z konfliktem w Górskim Karabachu oraz rywalizacją geopolityczną w regionie Kaukazu.
- **Uproszczenie rzeczywistości:** Katastroficzne przekazy redukują złożoność rzeczywistości do prostych przeciwstawień, takich jak „my” przeciwko „nim” lub „ochroniarz” przeciwko „zagrożeniu”. Tym sposobem odbiorcy są skłaniani do wyboru jedyne, rzekomo bezpiecznego rozwiązania.
- **Eskalacja emocji:** Używanie języka nacechowanego emocjonalnie, np. „moralna degeneracja”, „chaos” czy „zagłada narodowa”, wzmacnia poczucie

lęku i pilności sytuacji, blokując zdolność do racjonalnej analizy treści. Przykład takiego przekazu to: „Zachód celowo niszczy nasze wartości narodowe, promując moralną degenerację i chaos.”

Narracje katastroficzne spełniają kilka funkcji w kontekście dezinformacji i manipulacji:

- **Mobilizują odbiorców:** Wywołanie lęku przed nieuchronną katastrofą skłania odbiorców do poszukiwania ochrony u podmiotu oferującego rozwiązanie, często propagandysty lub aktora politycznego. W przypadku Armenii, Rosja przedstawia siebie jako jedyne gwaranta bezpieczeństwa i stabilności.
- **Utrwalają kontrolę:** Podmioty wykorzystujące narracje katastroficzne budują poczucie zależności odbiorców od ich działań, co utrudnia kwestionowanie ich autorytetu. Przykładem jest kreowanie Rosji jako „obrońcy chrześcijańskiej Armenii” w opozycji do rzekomo wrogiego Zachodu.
- **Polaryzują społeczeństwo:** Narracje te dzielą społeczeństwa, wzmacniając antagonizmy między grupami wewnętrznymi i zewnętrznymi. W przypadku Armenii polaryzacja ta może przyjmować formę podziału między zwolennikami orientacji prozachodniej i prorosyjskiej.

Narracje katastroficzne prowadzą do wzrostu poczucia lęku i niepewności w społeczeństwie, co może skutkować radykalizacją postaw oraz eskalacją konfliktów wewnętrznych. Długofalowo ograniczają także zdolność obywateli do krytycznego myślenia i racjonalnego oceniania sytuacji. Tego rodzaju narracje wzmacniają autorytarne tendencje oraz uzasadniają ograniczanie swobód obywatelskich w imię ochrony przed zagrożeniami. Przykładowo, mogą legitymizować rosnący wpływ Rosji w Armenii jako konieczny środek ochrony narodowej. Narracje te wykorzystują motywy zagrażające istnieniu narodu lub jego wartości. Przykłady to:

- *„Zachód celowo niszczy nasze wartości narodowe, promując moralną degenerację i chaos.”*

- *„Armenia zostanie osamotniona i pozbawiona wsparcia, co doprowadzi do jej zagłady.”*
- *„Bez rosyjskiego wsparcia Armenia stanie się kolejną ofiarą imperializmu Zachodu.”*

Takie przekazy budują atmosferę nieufności wobec podmiotów zewnętrznych, jednocześnie wzmacniając zależność od propagatora narracji. Oparte na sugestii, że brak określonego sojuszu lub działania doprowadzi do katastrofalnych skutków. Tego rodzaju narracje wzmacniają poczucie izolacji i braku alternatywy geopolitycznej, zwłaszcza w kontekście konfliktów terytorialnych.

Narracje katastroficzne są jednym z najbardziej skutecznych narzędzi dezinformacyjnych, które wykorzystują ludzkie emocje do osiągnięcia określonych celów politycznych i społecznych. Aby przeciwdziałać ich wpływowi, konieczne jest rozwijanie kompetencji krytycznego myślenia w społeczeństwie oraz promowanie przekazów opartych na faktach i wieloaspektowej analizie. W kontekście Armenii i jej relacji z Rosją oraz Zachodem szczególnie istotne jest wzmacnianie niezależności informacyjnej i transparentności w komunikacji publicznej.

Demonizowanie przeciwnika jako narzędzie dezinformacji i mobilizacji społecznej

Demonizowanie przeciwnika to strategia komunikacyjna polegająca na przedstawianiu określonych osób, grup lub instytucji jako źródła wszelkiego zła, zagrożenia lub destabilizacji. Tego rodzaju narracje są powszechnie stosowane w kontekście kampanii dezinformacyjnych, których celem jest polaryzacja społeczeństwa, osłabienie zaufania do instytucji demokratycznych oraz wzmacnianie autorytarnej kontroli. Przedstawienie przeciwnika jako uosobienia zagrożenia odgrywa szczególnie istotną rolę w regionach o napiętej sytuacji geopolitycznej, takich jak Armenia i Kaukaz. Strategia demonizacji opiera się na kilku kluczowych mechanizmach:

- **Personalizacja zagrożenia:** Demonizowanie przeciwnika często polega na wskazywaniu konkretnej osoby jako symbolu zagrożenia. W przypadku Armenii przykładem może być narracja:

„Premier Paszynian to marionetka Sorosa, realizująca antynarodowe interesy Zachodu.”

Takie przekazy wywołują negatywne emocje wobec liderów politycznych, przedstawiając ich jako zdrajców lub osoby działające na szkodę narodowych interesów.

- **Stygmatazacja grup i instytucji:** Narracje te często obejmują całe grupy społeczne lub organizacje, sugerując, że ich działalność zagraża stabilności państwa. Przykład: *„Zachodnie fundacje wspierają organizacje pozarządowe, które niszczą naszą narodową tożsamość.”*

Tego rodzaju przekazy eksploatują lęki związane z utratą tożsamości kulturowej i moralnej degeneracji, przypisując odpowiedzialność za te zagrożenia podmiotom zewnętrznym.

- **Redukcja złożoności:** Narracje demonizujące przeciwnika charakteryzują się uproszczeniem rzeczywistości, sprowadzając złożone problemy polityczne lub społeczne do konfliktu „dobra” (obrońcy wartości narodowych) i „zła” (zagrożenia zewnętrznego lub wewnętrznego).
- **Nacechowanie emocjonalne:** Demonizowanie przeciwnika wykorzystuje język nacechowany emocjonalnie, który wzmacnia poczucie lęku, gniewu lub oburzenia. W przypadku Armenii narracje o Zachodzie jako „wrogim agresorze” wzmacniają nieufność wobec instytucji międzynarodowych, takich jak Unia Europejska czy NATO.

Narracje demonizujące przeciwnika służą wzbudzeniu poczucia zagrożenia i mobilizacji społecznej do obrony przed „wrogiem”. Wzmacniają również polaryzację społeczną, dzieląc ludzi na „patriotów” i „zdrajców”. Demonizacja Zachodu oraz polityków uznawanych za prorosyjskich lub prozachodnich służy wzmocnieniu pozycji Rosji jako „gwaranta

stabilności” w regionie. Poprzez przedstawianie przeciwnika jako źródła wszelkiego zła, narracje demonizujące eliminują przestrzeń do debaty na temat alternatywnych rozwiązań politycznych czy geopolitycznych.

Zidentyfikowane w Armenii perswazje przedstawiają państwa zachodnie jako odpowiedzialne za destabilizację Armenii i innych państw regionu, na przykład:

- *„Zachodnie fundacje wspierają organizacje pozarządowe, które niszczą naszą narodową tożsamość.”*
- *„Zachód celowo destabilizuje region, promując liberalne wartości i podziały społeczne.”*

Liderzy polityczni jako zdrajcy: Narracje te koncentrują się na stygmatyzowaniu liderów politycznych, których działania są przedstawiane jako sprzeczne z interesami narodowymi, np.: „Premier Paszynian to marionetka Sorosa, realizująca antynarodowe interesy Zachodu.”

Demonizowanie przeciwnika jest skutecznym, choć destrukcyjnym narzędziem dezinformacyjnym, które pozwala na mobilizację społeczeństwa, umacnianie władzy oraz eliminowanie alternatywnych narracji politycznych. W kontekście Armenii i regionu Kaukazu kluczowe znaczenie ma rozwijanie kompetencji medialnych społeczeństwa oraz wspieranie niezależnych mediów, które mogą przeciwdziałać wpływowi tego rodzaju narracji. Rozumienie mechanizmów demonizacji przeciwnika jest kluczowe dla przeciwdziałania jej długofalowym skutkom.

Instrumentalizacja wartości kulturowych i historycznych

Wartości narodowe, religijne i historyczne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu tożsamości zbiorowej. Jednakże w kontekście narracji politycznych i propagandowych są one często instrumentalizowane w celu wzbudzania dumy, lojalności i poczucia obowiązku wobec określonych celów politycznych. Tego rodzaju odwołania wzmacniają identyfikację

odbiorców z określoną narracją, jednocześnie marginalizując alternatywne punkty widzenia.

Podkreślanie wyjątkowości i misji narodowej: Narracje odwołujące się do wyjątkowości narodu często prezentują współczesne wyzwania jako kontynuację historycznej misji obrony tożsamości. W przypadku Armenii przekazy takie mogą brzmieć: „Tylko wierna współpraca z naszymi tradycyjnymi sojusznikami może zapewnić Armenii przetrwanie.” Wskazanie na zagrożenia dla przetrwania kultury i tożsamości narodowej wzmacnia poczucie obowiązku wobec określonych działań. Towarzyszy temu narzucenie określonej narracji historycznej opartej na zmanipulowanej pamięci zbiorowej kwestionującej wielowiekowe relacje między Armenią a Europę i wyolbrzymiającej historyczne i kulturowe związki armeńsko-rosyjskie.

Instrumentalizacja wartości historycznych często wiąże się z deprecjonowaniem działań tych, którzy odbiegają od narzuconej narracji. Na przykład współpraca z Zachodem może być przedstawiana jako zdrada rzekomych “tradycyjnych wartości i sojuszy”, co ogranicza pole do debaty na temat innych rozwiązań geopolitycznych. Wartości kulturowe i historyczne są ściśle związane z emocjami, co sprawia, że narracje odwołujące się do nich mają większą siłę oddziaływania. Terminy takie jak „obrona chrześcijaństwa” czy „moralne zobowiązanie” budują atmosferę wzniosłości i pilności.

Wzmacnianie tożsamości zbiorowej: Odwołania do wspólnych wartości historycznych i kulturowych konsolidują społeczeństwo wokół określonych narracji. W przypadku Armenii narracje podkreślające tradycyjne sojusze z Rosją wzmacniają poczucie przynależności do określonego bloku kulturowo-politycznego.

Rosja jest często przedstawiana jako jedyny gwarant ochrony chrześcijańskiej tożsamości Armenii. Przykład narracji:

- *„Rosja od wieków broniła chrześcijaństwa, podczas gdy Zachód milczał w obliczu ludobójstwa Ormian.”*

- *„Tylko wierna współpraca z naszymi tradycyjnymi sojusznikami może zapewnić Armenii przetrwanie.”*

Tego rodzaju narracje wykorzystują historyczne traumy i poczucie zagrożenia, aby budować wizerunek Rosji jako niezastąpionego sojusznika. Takie przekazy wykluczają możliwość poszukiwania alternatywnych kierunków politycznych, sugerując, że jedynie “historyczne” sojusze gwarantują bezpieczeństwo.

Wartości narodowe są skutecznym narzędziem mobilizacji społecznej, szczególnie w kontekście zagrożeń. Przekaz sugerujący, że przetrwanie narodu zależy od ochrony jego tożsamości, skłania odbiorców do wsparcia określonych działań politycznych. Instrumentalizacja wartości pozwala na uzasadnienie działań, które w innych warunkach mogłyby być krytykowane. Na przykład narracje o „obronie chrześcijaństwa” mogą być wykorzystywane do legitymizowania bliskiej współpracy z Rosją, nawet jeśli jest ona krytykowana na innych płaszczyznach.

Instrumentalizacja wartości kulturowych i historycznych jest stale obecnym narzędziem FIMI, które wzmacnia tożsamość zbiorową i mobilizuje społeczeństwa wokół określonych, prorosyjskich narracji.

Wykorzystywanie obrazu ofiary jako narzędzia perswazji

Narracje opierające się na przedstawianiu określonych grup, państw czy narodów jako niewinnych ofiar prześladowań, zdrady lub agresji są szeroko wykorzystywane w komunikacji propagandowej, bez względu na zasadność samego obrazu (fakt, iż jest on oparty na prawdzie nie oznacza, że nie może być on wykorzystywany instrumentalnie w celu manipulacji). Obraz ofiary, zbudowany na fundamentach historycznych, kulturowych i emocjonalnych, wywołuje współczucie, wzmacnia poczucie moralnej odpowiedzialności oraz legitymizuje działania polityczne podmiotu propagującego narrację. W kontekście Armenii tego rodzaju przekazy często odwołują się do historycznych traum, takich jak ludobójstwo Ormian, oraz współczesnych konfliktów geopolitycznych, takich jak wojna w Górskim Karabachu.

Odwołanie do historycznych traum: Narracje oparte na obrazie ofiary często eksploatują historyczne doświadczenia narodów związane z prześladowaniami lub zdradą. W przypadku Armenii często przywoływane jest ludobójstwo Ormian z 1915 roku jako symbol zdrady i opuszczenia przez świat: „Zachód wspiera dżihadystów, którzy zagrażają naszym chrześcijańskim braciom.”

Kontrast moralny: Budowanie obrazu ofiary opiera się na silnym kontraście między niewinnością przedstawianej grupy a okrucieństwem prześladowców. Przykładem może być przedstawianie Armenii jako chrześcijańskiej twierdzy otoczonej wrogimi siłami rzekomo wspieranymi przez Zachód.

Ekspozowanie bezradności: Narracje te podkreślają brak możliwości samodzielnej obrony ofiary oraz konieczność zewnętrznej interwencji, przykład:

„Armenia została porzucona przez Zachód w obliczu agresji Azerbejdżanu.”

Uniwersalizacja doświadczeń: Narracje wykorzystujące obraz ofiary często apelują do uniwersalnych wartości moralnych, takich jak prawo do życia, godności czy sprawiedliwości, co zwiększa ich efekt oddziaływania.

Obraz ofiary wzbudza współczucie i moralny obowiązek interwencji, szczególnie w społecznościach międzynarodowych. W przypadku Armenii narracje te mobilizują zarówno wewnętrzne wsparcie społeczne, jak i próbują przyciągnąć uwagę międzynarodową do jej trudnej sytuacji. Narracje te służą uzasadnieniu działań politycznych i militarnych, które w innych okolicznościach mogłyby zostać uznane za kontrowersyjne. Przykładem może być usprawiedliwienie bliskiej współpracy Armenii z Rosją jako jedyne gwaranta ochrony przed zagrożeniami.

Przedstawianie się jako ofiary pozwala uniknąć debaty na temat wewnętrznych problemów politycznych lub strategicznych błędów. W ten sposób narracje te koncentrują uwagę na zewnętrznych zagrożeniach, odwracając ją od wewnętrznych wyzwań. Narracje oparte na obrazie ofiary służą również polaryzacji społecznej, dzieląc świat na tych, którzy wspierają

ofiary, i tych, którzy stają po stronie jej oprawców. W kontekście Armenii takie przekazy wzmacniają nieufność wobec Zachodu i jego domniemanych sojuszników.

Zachód jako współwinni prześladowań: Przekazy, które wskazują na Zachód jako biernego obserwatora lub nawet współwinnego zagrożeń, z jakimi mierzy się Armenia, są powszechnie stosowane w narracjach politycznych:

- *„Armenia została porzucona przez Zachód w obliczu agresji Azerbejdżanu.”*
- *„Zachód wspiera dżihadystów, którzy zagrażają naszym chrześcijańskim braciom.”*
- *„Bez rosyjskiego wsparcia Armenia nie przetrwałaby presji agresorów.”*

Obraz Armenii jako niewinnej ofiary prześladowań jest często zestawiany z przedstawieniem Rosji jako jedyne go sojusznika, który działa w jej obronie.

Narracje te mogą prowadzić do wzrostu poczucia bezradności i uzależnienia od zewnętrznych podmiotów. Jednocześnie wzmacniają postawy defensywne i nieufność wobec międzynarodowych partnerów. Obraz ofiary jest często wykorzystywany do uzasadnienia autorytarnych działań lub polityki wykluczającej alternatywne kierunki geopolityczne. W przypadku Armenii przekazy te mogą legitymizować bliską współpracę z Rosją kosztem otwartości na Zachód. Wykorzystywanie obrazu ofiary może osłabiać pozycję międzynarodową państwa, przedstawiając je jako biernego uczestnika wydarzeń geopolitycznych, co z kolei zmniejsza jego zdolność do aktywnego kształtowania swojego losu.

Wykorzystywanie obrazu ofiary jest potężnym narzędziem w narracjach politycznych i propagandowych, które pozwala na mobilizację wewnętrzną oraz przyciągnięcie uwagi międzynarodowej. Choć może prowadzić do krótkoterminowych korzyści, takich jak wzrost solidarności społecznej czy pozyskanie wsparcia zewnętrznego, długofalowe konsekwencje mogą być negatywne, w tym osłabienie suwerenności i utrata zdolności do samodzielnego rozwiązywania problemów.

Emocje Wykorzystywane przez Rosję w Operacjach Wpływu w Armenii

Rosja, prowadząc operacje wpływu w Armenii, skutecznie wykorzystuje emocje jako narzędzie manipulacji, które ma na celu kształtowanie opinii publicznej, mobilizację społeczeństwa oraz wzmacnianie swoich interesów geopolitycznych. Dzięki odwołaniom do emocji takich jak strach, gniew, nienawiść, poczucie dumy narodowej czy współczucie, Rosja buduje narrację, które wpływają na percepcję Armenii wobec Zachodu, sąsiednich państw oraz własnej roli w regionie.

W operacjach wpływu prowadzonych w Armenii Rosja wykorzystuje szeroką gamę emocji, które wspólnie tworzą spójny system narracyjny. **Strach** i **gniew** są wykorzystywane do mobilizacji społeczeństwa przeciwko Zachodowi, podczas gdy **nienawiść** i **współczucie** wzmacniają poczucie uzależnienia od Rosji. Jednocześnie **poczucie dumy narodowej** służy budowaniu lojalności wobec narracji prorosyjskich i antagonizowaniu społeczeństwa wobec wartości promowanych przez Zachód.

Te techniki stanowią integralną część strategii geopolitycznej Rosji w regionie, której celem jest utrzymanie Armenii w swojej strefie wpływów oraz osłabienie relacji Erywania z partnerami zachodnimi. Analiza emocji wykorzystywanych w tych operacjach ujawnia głębokie zrozumienie psychologii społecznej oraz umiejętność manipulowania percepcją w sposób długoterminowy i systematyczny.

Strach jako narzędzie wpływu

Strach jest jedną z najsilniejszych emocji, która wpływa na ludzkie postrzeganie rzeczywistości i zdolność do podejmowania racjonalnych decyzji. W narracjach politycznych i propagandowych emocja ta bywa wykorzystywana do mobilizacji społeczeństw, legitymizowania działań politycznych oraz ograniczania zdolności odbiorców do krytycznego myślenia. W kontekście Armenii, Rosja często używa strachu, odwołując się do zagrożeń militarnych, utraty suwerenności, destabilizacji politycznej oraz zagrożeń dla tożsamości kulturowej.

Zagrożenie militarne: Narracje oparte na strachu przed wojną lub agresją są szczególnie skuteczne w mobilizowaniu społeczeństw wokół określonych działań politycznych. W przypadku Armenii Rosja przedstawia siebie jako jedyny gwarant bezpieczeństwa wobec rzekomej agresji Azerbejdżanu:

„Jeśli Armenia opuści strefę wpływów Rosji, Azerbejdżan natychmiast zaatakuje, a Zachód pozostawi Armenię na łaskę wroga.”

Takie przekazy wykorzystują rzeczywiste napięcia geopolityczne, aby wzmocnić zależność Armenii od Rosji i wykluczyć alternatywne kierunki polityczne.

Utrata tożsamości kulturowej: Strach przed utratą tradycyjnych wartości kulturowych jest wykorzystywany do wzmocnienia narracji, które sprzyjają izolacji od Zachodu. Twierdzenia takie jak:

„Zachód promuje moralną degenerację, która niszczy fundamenty naszej kultury,”

odwołują się do obaw związanych z wpływem liberalnych wartości, takich jak prawa osób LGBT, na chrześcijańskie dziedzictwo Armenii. Narracje te budują obraz Zachodu jako zagrożenia dla narodowej tożsamości.

Destabilizacja polityczna: Rosja często przedstawia Zachód jako odpowiedzialnego za „kolorowe rewolucje” i inne formy destabilizacji politycznej, które rzekomo mają na celu podporządkowanie Armenii zagranicznym interesom:

„Zachód celowo promuje 'kolorowe rewolucje', aby obalić rządy w Armenii i podporządkować ją swoim interesom.”

Tego rodzaju narracje wzmocniają obawy przed zmianą władzy i promują postrzeganie stabilności politycznej jako kluczowego priorytetu, który może być zapewniony jedynie dzięki bliskiej współpracy z Rosją.

Strach pozwala na szybkie zjednoczenie społeczeństwa wokół określonych działań politycznych, szczególnie w sytuacjach kryzysowych. W przypadku Armenii narracje o zagrożeniu militarnym wzmacniają społeczne poparcie dla prorosyjskiej polityki bezpieczeństwa (co zresztą koreluje z rosyjskimi działaniami podtrzymującymi stan zagrożenia dla bezpieczeństwa Armenii). Odwołanie do strachu pozwala na uzasadnienie działań politycznych, które w innych okolicznościach mogłyby być krytykowane. Na przykład bliska współpraca z Rosją jest przedstawiana jako konieczność wynikająca z zagrożeń zewnętrznych. Strach zmniejsza zdolność odbiorców do analitycznego myślenia i oceny alternatywnych narracji. W atmosferze zagrożenia społeczeństwo jest mniej skłonne do kwestionowania przekazu władzy lub mediów. Narracje oparte na strachu tworzą wyraźne podziały między „obrońcami tradycyjnych wartości” a „zagrożeniami zewnętrznymi”. W kontekście Armenii takie przekazy wzmacniają napięcia między zwolennikami orientacji prorosyjskiej i prozachodniej. Narracje stosowane operacji FIMI podkreślają, że bezpieczeństwo Armenii zależy wyłącznie od obecności Rosji w regionie:

- „Bez rosyjskiego wsparcia Armenia zostanie zaatakowana przez Azerbejdżan.”
- „Zachód wspiera moralną degenerację, która prowadzi do upadku tradycyjnych wartości.”
- „Kolorowe rewolucje wspierane przez Zachód mają na celu zniszczenie suwerenności Armenii.”

Narracje te ostrzegają przed wpływem liberalnych wartości Zachodu, które rzekomo niszczą chrześcijańską tożsamość Armenii. Przekazy te wskazują na Zachód jako odpowiedzialnego za działania destabilizujące Armenię. Strach wywołany tego rodzaju narracjami prowadzi do wzrostu poczucia bezradności i uzależnienia społeczeństwa od podmiotu propagującego narrację, np. Rosji. Jednocześnie ogranicza zdolność społeczeństwa do otwartej debaty i rozważania alternatywnych kierunków politycznych. Narracje te umacniają autorytarne tendencje, legitymizując działania ograniczające prawa obywatelskie oraz wzmacniając zależność od potęg zewnętrznych. Wykorzystanie strachu

jako narzędzia narracji politycznej utrudnia budowanie zrównoważonych relacji międzynarodowych, ponieważ wzmacnia nieufność wobec potencjalnych partnerów oraz utrwała zależność od tradycyjnych sojuszników. Strach jest potężnym narzędziem w narracjach politycznych, które pozwala na mobilizację społeczeństwa i legitymizację działań politycznych. Jednak jego nadmierne wykorzystywanie prowadzi do długofalowych konsekwencji, takich jak ograniczenie zdolności do krytycznego myślenia, polaryzacja społeczeństwa oraz utrwalenie zależności geopolitycznych.

Gniew jako narzędzie mobilizacji

Gniew jest jedną z najbardziej mobilizujących emocji, która kieruje uwagę odbiorców na wskazanego wroga i zachęca do podjęcia działań przeciwko niemu. W narracjach propagandowych gniew bywa wykorzystywany jako narzędzie budowania oporu wobec przeciwników politycznych, wzmacniania podziałów społecznych i legitymizowania określonych działań politycznych. W kontekście Armenii Rosja często odwołuje się do gniewu wobec Zachodu, przedstawiając go jako zdrajcę i agresora, oraz wobec Azerbejdżanu i Turcji jako historycznych i współczesnych wrogów narodu ormiańskiego.

Zachód jako zdrajca: Narracje te opierają się na podkreślaniu rzekomego braku wsparcia Zachodu w kluczowych momentach dla Armenii, co wywołuje oburzenie i wzmacnia poczucie zdrady. Przykładowo:

- *„Zachód wykorzystał Armenię jako narzędzie w swojej grze geopolitycznej, a potem ją porzucił.”*
- *„Unia Europejska i Stany Zjednoczone używają Armenii jako narzędzia w swoich rozgrywkach, nie dbając o jej los.”*

Tego rodzaju przekazy eksploatują historyczne traumy oraz współczesne konflikty, takie jak wojna o Górski Karabach, aby zbudować obraz Zachodu jako niewiarygodnego partnera.

Instrumentalizacja historycznych antagonizmów (Azerbejdżan i Turcja): Narracje te wykorzystują historyczne zagrożenia ze strony Azerbejdżanu i Turcji do forsowania tezy o wspieraniu ich przez Zachód, który jakoby dąży w ten sposób do destabilizacji regionu:

- „Stany Zjednoczone i NATO wspierają Turcję, która przez wieki była największym zagrożeniem dla Armenii.”
- „Turcja wspierana przez Zachód jest największym zagrożeniem dla chrześcijańskiej Armenii.”
- „Azerbejdżan otrzymuje broń i wsparcie militarne od państw NATO, które rzekomo bronią praw człowieka.”

W ten sposób media prorosyjskie wykorzystują gniew wobec państw sąsiednich, jednocześnie wyolbrzymiając i demonizując współpracę Zachodu z nimi jako dowód na globalne spiski przeciwko Armenii.

Demonizowanie działań międzynarodowych: Narracje podkreślające współpracę Zachodu z Azerbejdżanem i Turcją w sprawach militarnych czy gospodarczych wzmacniają poczucie zagrożenia i wywołują gniew, na przykład.:

„Współpraca NATO z Azerbejdżanem to zdrada interesów Armenii i wsparcie dla agresora.”

Gniew jest potężnym bodźcem mobilizującym społeczeństwo do działania, często przeciwko wskazanemu wrogowi. W przypadku Armenii narracje te mobilizują do odrzucenia zachodnich sojuszy na rzecz współpracy z Rosją.

Budowanie opozycji wobec wroga: Narracje oparte na gniewie tworzą wyraźny podział na „my” i „oni”, wzmacniając antagonizmy wobec Zachodu, Azerbejdżanu i Turcji. Takie podejście eliminuje możliwość dialogu i wzmacnia atmosferę wrogości. Gniew wobec Zachodu i sąsiadów Armenii służy jako uzasadnienie dla prorosyjskiej polityki Armenii, przedstawianej jako jedyna opcja ochrony interesów narodowych. Pod wpływem gniewu

odbiorcy mają ograniczoną zdolność do analizowania narracji i rozważania alternatywnych punktów widzenia, co zwiększa skuteczność przekazu propagandowego.

Gniew wzmacnia podziały społeczne i międzynarodowe, prowadząc do eskalacji konfliktów i trudności w budowaniu dialogu. W społeczeństwie ormiańskim może on również prowadzić do zwiększenia nieufności wobec podmiotów promujących alternatywne kierunki polityczne. Wykorzystanie gniewu w narracjach politycznych legitymizuje autorytarne tendencje i osłabia procesy demokratyczne, ponieważ krytyczne głosy wobec dominującej narracji są marginalizowane jako „zdradzieckie”. Wywoływanie gniewu wobec Zachodu i sąsiadów Armenii utrudnia rozwój zrównoważonych relacji międzynarodowych, wzmacniając zależność Armenii od Rosji jako jedyne gwaranta bezpieczeństwa.

Gniew jest skutecznym, lecz destrukcyjnym narzędziem w narracjach politycznych, które pozwala mobilizować społeczeństwo oraz legitymizować określone działania polityczne. W długofalowej perspektywie wywoływanie gniewu prowadzi jednak do polaryzacji społecznej, utraty zdolności do krytycznego myślenia oraz pogłębiania izolacji geopolitycznej.

Nienawiść jako narzędzie perswazji w propagandzie

Nienawiść, jako eskalacja emocji gniewu, jest silnym narzędziem narracyjnym, które służy do mobilizacji społeczeństw przeciwko określonej grupie, państwu lub ideologii. W narracjach politycznych nienawiść jest wykorzystywana do wzmacniania antagonizmów, eliminowania debaty publicznej oraz legitymizowania działań politycznych. W kontekście Armenii, Rosja wywołuje nienawiść wobec Zachodu, przedstawiając go jako zagrożenie dla chrześcijańskich wartości, narodowej tożsamości oraz suwerenności Armenii.

Demonizowanie Zachodu: Narracje te koncentrują się na przedstawianiu Zachodu jako źródła zła, moralnego upadku oraz zagrożenia dla wartości chrześcijańskich i narodowych Armenii. Przykłady takich narracji obejmują:

„Zachód promuje demoralizację, zagrażając naszej młodzieży i tradycyjnym wartościom.”

Demonizacja Zachodu odwołuje się do tradycyjnych norm społecznych i lęku przed zmianą, wzmacniając podziały kulturowe i ideologiczne.

Nienawiść wobec Sorosa i organizacji zachodnich: Narracje te oskarżają fundacje zachodnie, takie jak Fundacja Sorosa, o działania destabilizujące Armenię, sugerując, że wspierają one „antypatriotyczne” ruchy, które zagrażają suwerenności państwa:

- *„Organizacje Sorosa są narzędziem Zachodu do niszczenia niepodległości Armenii.”*
- *„Zachód zniszczył tradycyjne wartości rodzinne w Europie i teraz chce zrobić to samo w Armenii.”*
- *„Demoralizacja promowana przez Zachód jest największym zagrożeniem dla naszej młodzieży.”*
- *„Fundacje zachodnie są narzędziem imperializmu, które działa na rzecz osłabienia Armenii.”*

W ten sposób budowany jest obraz organizacji pozarządowych jako „piątej kolumny”, działającej na rzecz zagranicznych interesów kosztem narodowej tożsamości.

Manipulacja tożsamością narodową: Narracje te eksploatują poczucie dumy narodowej i chrześcijańskiego dziedzictwa Armenii, przedstawiając Zachód jako przeciwnika tych wartości. Podkreślają one rzekomą wrogość Zachodu wobec tradycyjnych norm, co wzmacnia uczucie nienawiści i oporu.

Nienawiść wzmacnia poczucie wspólnoty poprzez kreowanie obrazu wspólnego wroga. W przypadku Armenii narracje te mobilizują społeczeństwo do odrzucenia zachodnich wpływów i opowiedzenia się za współpracą z Rosją jako obrońcą narodowych wartości. Nienawiść wobec Zachodu służy jako narzędzie legitymizowania polityki prorosyjskiej oraz eliminowania opozycyjnych głosów, które mogą być przedstawiane jako

„antypatriotyczne” lub „zdradzieckie”. Narracje oparte na nienawiści prowadzą do radykalizacji postaw, co utrudnia otwartą debatę na temat alternatywnych kierunków politycznych i społecznych. Przedstawianie Zachodu jako wroga wzmacnia postrzeganie Rosji jako jedynej obrońcy Armenii przed „zewnątrznym zagrożeniem”.

Nienawiść prowadzi do głębokiej polaryzacji społeczeństwa, wzmacniając podziały między grupami o różnych światopoglądach. Może także prowadzić do marginalizacji osób i organizacji promujących dialog i współpracę międzynarodową. Wykorzystywanie nienawiści wzmacnia autorytarne tendencje, ponieważ eliminuje przestrzeń dla krytyki wobec dominujących narracji i uzasadnia działania przeciwko innym opcjom politycznym. Nienawiść wobec Zachodu utrwała zależność Armenii od Rosji oraz izolację od międzynarodowych partnerów, co ogranicza możliwości rozwoju współpracy i modernizacji. Nienawiść jako narzędzie narracji politycznych jest niezwykle skuteczna w mobilizowaniu społeczeństw oraz legitymizowaniu działań politycznych. Jednak jej długofalowe konsekwencje są destrukcyjne, prowadząc do polaryzacji społecznej, eliminacji dialogu oraz utrwalania zależności geopolitycznych.

Współczucie jako narzędzie perswazji w Armenii

Współczucie jest jedną z kluczowych emocji, która buduje więzi społeczne, wzmacnia solidarność oraz mobilizuje do działania na rzecz ofiar kryzysów i konfliktów. W narracjach politycznych i propagandowych współczucie jest wykorzystywane jako narzędzie wzmacniania poparcia dla określonych działań i podmiotów. W kontekście Armenii Rosja często odwołuje się do współczucia wobec chrześcijańskich Ormian, przedstawiając siebie jako obrońcę ich interesów i wartości w obliczu zagrożeń ze strony muzułmańskich sąsiadów oraz rzekomej obojętności Zachodu.

Obrona chrześcijaństwa: Narracje te przedstawiają Ormian jako ofiary zagrożeń religijnych, a Rosję jako jedynej obrońcę chrześcijaństwa na Kaukazie. Przykłady takich przekazów to:

- *„Bez Rosji chrześcijańscy Ormianie nie mają szans przetrwać w otoczeniu wrogich muzułmańskich sąsiadów.”*
- *„Rosja jest jedynym państwem, które broni chrześcijańskich wartości na Kaukazie.”*
- *„Rosja od wieków broni chrześcijaństwa na Kaukazie, podczas gdy Zachód wspiera dżihadystów.”*

Odwołanie do wartości religijnych i historycznych wzmacnia poczucie solidarności z Ormianami jako częścią chrześcijańskiej wspólnoty, co z kolei legitymizuje rosyjską obecność w regionie.

Ofiary konfliktów: Narracje te podkreślają tragiczne losy ludności cywilnej, zwłaszcza uchodźców z Górskiego Karabachu, aby wzbudzić współczucie i uzasadnić interwencję Rosji. Przykłady:

- *„Tysiące rodzin ormiańskich zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów, a jedynie Rosja zaoferowała im realną pomoc.”*
- *„Górski Karabach stał się miejscem ludzkich tragedii, których Zachód nie chce zauważyć.”*
- *„Bez rosyjskiego wsparcia tysiące Ormian straciło domy i nadzieję na przyszłość.”*

W ten sposób Rosja przedstawia swoje działania jako humanitarne i niezbędne dla ochrony ludności ormiańskiej przed dalszymi stratami.

Kontrast z Zachodem: Narracje te zestawiają rzekomą troskę Rosji o chrześcijańskich Ormian z obojętnością lub działaniami Zachodu, które mają być jakoby korzystne dla muzułmańskich sąsiadów Armenii, na przykład:

„Zachód wspiera Azerbejdżan i Turcję, ignorując cierpienie chrześcijańskich Ormian.”

Współczucie wzmacnia solidarność wewnętrzną w społeczeństwie, mobilizując poparcie dla działań, które mają na celu ochronę ofiar. Na arenie międzynarodowej narracje te budują pozytywny wizerunek Rosji jako państwa troszczącego się o mniejszości chrześcijańskie. Odwołanie do współczucia wobec chrześcijańskich Ormian pozwala na uzasadnienie obecności wojskowej Rosji w regionie oraz jej roli jako gwaranta bezpieczeństwa. Narracje oparte na współczuciu ograniczają możliwość krytykowania działań Rosji, ponieważ przedstawiane są one jako moralnie uzasadnione i niezbędne dla ochrony ludności cywilnej. Wzbudzanie współczucia wobec chrześcijańskich Ormian jest wykorzystywane do delegitymizowania alternatywnych rozwiązań geopolitycznych, takich jak współpraca Armenii z Zachodem, które są przedstawiane jako obojętne wobec cierpienia Ormian.

Wykorzystanie współczucia do legitymizowania działań politycznych wzmacnia autorytarne tendencje i uzależnienie Armenii od Rosji jako jedyne gwaranta bezpieczeństwa. Narracje te utrwalają zależność Armenii od Rosji oraz ograniczają możliwość budowania zrównoważonych relacji międzynarodowych z innymi partnerami, takimi jak Unia Europejska czy Stany Zjednoczone. Odwołanie do współczucia jako narzędzia narracyjnego może prowadzić do instrumentalizacji ludzkiego cierpienia w celach politycznych, co w długim okresie podważa zaufanie do takich przekazów. Przykładem takich działań jest instrumentalizacja realnego cierpienia uchodźców z Górskiego Karabachu do ataków na premiera Paszyniana jako rzekomo odpowiedzialnego za ich los oraz do promowania zależności Armenii od Rosji, przy ignorowaniu faktycznej odpowiedzialności Rosji za exodus Ormian z Górskiego Karabachu (nie wywiązanie się z zobowiązań).

Współczucie, choć jest naturalną reakcją na ludzkie cierpienie, bywa wykorzystywane w narracjach politycznych do budowania solidarności wobec ofiar oraz legitymizowania działań określonych podmiotów. W kontekście Armenii Rosja skutecznie używa współczucia wobec chrześcijańskich Ormian, aby wzmacniać swoją pozycję geopolityczną i osłabiać alternatywne narracje. Jednak instrumentalizacja współczucia niesie ze sobą

ryzyko polaryzacji, manipulacji emocjami oraz ograniczenia zdolności do krytycznego myślenia.

Poczucie dumy narodowej jako narzędzie manipulacji

Poczucie dumy narodowej jest jednym z najpotężniejszych narzędzi w narracjach politycznych, które służy do budowania lojalności wobec określonych wartości, ideologii i podmiotów. W kontekście Armenii duma narodowa bywa wykorzystywana do wzmacniania poparcia dla narracji prorosyjskich oraz antagonizowania społeczeństwa wobec wartości i wpływów Zachodu. Odwołania do “historycznych” sojuszy, tradycji chrześcijańskiej oraz wyjątkowości kulturowej Armenii stanowią kluczowe elementy tych narracji.

Rosja jako tradycyjny sojusznik: Narracje te narzucają percepcję historycznej roli Rosji jako rzekomego obrońcy Armenii i jej chrześcijańskich wartości. Przykłady:

- *„To dzięki Rosji Armenia przetrwała najtrudniejsze czasy w swojej historii.”*
- *„Bez pomocy Rosji Armenia nie przetrwałaby w obliczu historycznych zagrożeń.”*
- *„Rosja zawsze stała na straży chrześcijańskiej tożsamości Armenii.”*

Wskazanie na “historyczne” sojusze wzmacnia postrzeganie Rosji jako niezawodnego partnera, który jakoby miał zapewnić Armenii przetrwanie w obliczu zagrożeń zewnętrznych.

Promowanie wartości chrześcijańskich: Narracje te akcentują wyjątkowość Armenii jako pierwszego państwa, które przyjęło chrześcijaństwo, oraz podkreślają zagrożenie, jakie niosą ze sobą liberalne wartości Zachodu:

- *„Armenia, jako pierwsze chrześcijańskie państwo, powinna odrzucić liberalne wpływy Zachodu.”*

- „Jako pierwsze chrześcijańskie państwo Armenia powinna pozostać wierna swoim korzeniom.”
- „Liberalne wartości Zachodu są sprzeczne z chrześcijańskim dziedzictwem Armenii.”

W ten sposób narracje prorosyjskie eksponują różnice między tradycyjnymi wartościami Armenii a ideologią Zachodu, budując poczucie wyższości kulturowej.

Wzmacnianie dumy narodowej może budować poczucie solidarności i tożsamości zbiorowej, ale jednocześnie prowadzi do izolacjonizmu. Narracje te mogą więc być instrumentalizowane w celu utrzymywania prorosyjskiej polityki, marginalizując alternatywne kierunki geopolityczne. Jednocześnie osłabiają procesy demokratyczne poprzez stygmatyzację głosów krytycznych wobec dominujących narracji.

Wykorzystanie emocji przez Rosję do wspierania własnego wizerunku w Armenii

Rosja, realizując swoje operacje wpływu w Armenii, skutecznie stosuje strategie manipulacyjne oparte na wzbudzaniu określonych emocji, które wspierają jej wizerunek jako niezastąpionego sojusznika. Dzięki umiejętnemu wykorzystaniu takich emocji jak wdzięczność, poczucie bezpieczeństwa, wspólnota i solidarność, współczucie, duma narodowa oraz podziw i szacunek, Rosja wzmacnia swoje wpływy, neutralizując potencjalne działania Zachodu.

Wdzięczność: Rosja kształtuje narracje wzbudzające wdzięczność za jej historyczną i współczesną rolę w ochronie Armenii przed zagrożeniami. Przywołując (a w dużej mierze kreując i fałszując) przeszłość, Rosja podkreśla swoje działania jako obrońcy chrześcijaństwa oraz pomocnika Armenii w przetrwaniu trudnych okresów historycznych. Rosja jest przedstawiana jako obrońca Armenii przed Imperium Osmańskim i muzułmańskimi sąsiadami. Narracje takie jak: *„To dzięki Rosji Armenia mogła zachować swoją chrześcijańską tożsamość.”*

Rosyjskie bazy wojskowe oraz wsparcie militarne są przedstawiane jako kluczowe elementy ochrony Armenii przed Azerbejdżanem i Turcją. Przykład: *„Obecność rosyjskich żołnierzy w Giumri to gwarancja naszego bezpieczeństwa narodowego.”*

Budowanie przekonania, że Armenia zawdzięcza swoje bezpieczeństwo i stabilność Rosji, co osłabia zainteresowanie współpracą z Zachodem. Wzmacnianie lojalności społecznej wobec prorosyjskich liderów politycznych i instytucji.

Poczucie Bezpieczeństwa: Rosja przedstawia siebie jako gwaranta stabilności w regionie, jedyne zdolnego zapobiec wojnie i chaosowi. Kreuje wizerunek państwa, które zapewnia Armenii ochronę militarną, polityczną i gospodarczą.

- Zapobieganie wojnie: Rosja eksponuje swoje działania mediacyjne w konfliktach, takich jak wojna o Górski Karabach, jako kluczowe dla utrzymania pokoju.
- *„Bez Rosji Azerbejdżan natychmiast zaatakowałby Armenię.”*
- Alternatywa dla Zachodu: Narracje sugerują, że Zachód nie jest zdolny do rzeczywistego wsparcia Armenii w obliczu zagrożeń. Przykład: *„Zachodnie obietnice są tylko słowami – to Rosja gwarantuje stabilność regionu.”*

Cele: Tworzenie uzależnienia od Rosji w kwestii bezpieczeństwa narodowego. Ograniczenie poparcia dla inicjatyw zmierzających do współpracy z NATO czy UE.

- **Wspólnota i Solidarność:** Rosja podkreśla bliskie historyczne, kulturowe i religijne więzi z Armenią, aby wzbudzić poczucie wspólnoty. Narracje te mają na celu umocnienie obrazu Rosji jako „bratniego narodu” Armenii.
- **Relacje historyczne:** Eksponowanie współpracy Armenii i Rosji na przestrzeni wieków, od Imperium Rosyjskiego po ZSRR. Przykład: *„Rosja i Armenia od wieków współpracują, by chronić chrześcijańskie dziedzictwo.”*

- **Religia jako spoiwo:** Rosja kreuje się jako obrońca chrześcijaństwa, co wzmacnia poczucie wspólnoty kulturowej i cywilizacyjnej. Przykład: „*Wspólna wiara w chrześcijańskie wartości łączy nasze narody.*”

Rosja stosując taką taktykę dąży do kontroli i wpływu na społeczeństwo Armenii, m. in. poprzez zwiększanie lojalności wobec prorosyjskich narracji poprzez odwołania do rzekomo wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz odrzucenie wartości promowanych przez Zachód jako „obcych” i niekompatybilnych z armeńską tożsamością.

Współczucie: Wzbudzanie współczucia jest jednym z narzędzi, które Rosja wykorzystuje, by przedstawić się jako obrońca Armenii i chrześcijańskich społeczności w regionie. Rosja wyolbrzymia swoje zaangażowanie w działania humanitarne oraz ochronę ludności cywilnej, tuszując jednocześnie negatywne aspekty swojej roli w tym zakresie np. rolę jaką odegrała w czasie blokady tzw. “korytarza laczynskiego”, czy też rola w czasie upadku Assada w Syrii w 2024 r. .

- **Pomoc humanitarna:** Rosja podkreśla swoją rolę w dostarczaniu pomocy humanitarnej uchodźcom z Arcachu. Przykład: „*Rosyjscy żołnierze nie tylko bronią granic, ale również dostarczają pomoc potrzebującym.*” Narracja ta pomija fakt, iż rosyjscy żołnierze obecni w Górskim Karabachu nie podjęli żadnych działań w celu likwidacji blokady “korytarza laczynskiego” w 2023 r., mimo że byli do tego zobowiązani.
- **Obrona przed radykalizmem:** Rosja przedstawia swoje działania w Syrii jako ochronę chrześcijańskich mniejszości przed islamskimi radykałami, co ma wzmacniać jej wizerunek w Armenii. Przykład: „*Rosja jako jedyna stawia opór dżihadystom, chroniąc chrześcijańskie wspólnoty.*” Narracja ta pomija to, że w grudniu 2024 r. zaangażowanie w agresję przeciwko Ukrainie było ważniejsze dla Rosji niż obrona chrześcijan w obliczu ofensywy islamskich radykałów.

Tworzenie wizerunku Rosji jako „opiekuna” Armenii, który chroni ją zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym i tworzy podstawy do nieświadomionego budowania emocjonalnego uzależnienia od wsparcia rosyjskiego.

Duma Narodowa: Rosja wzmacnia dumę narodową Armenii, podkreślając jej znaczenie jako strategicznego sojusznika oraz promując wspólne wartości konserwatywne i chrześcijańskie.

- **Armenia jako partner strategiczny:** Narracje ukazujące Armenię jako kluczowego sojusznika Rosji na Kaukazie. Cytat: *„Armenia to filar bezpieczeństwa w regionie, ceniony przez Rosję.”*
- **Ochrona wartości:** Rosja eksponuje wspólne przywiązanie do tradycyjnych wartości, w opozycji do liberalnych norm promowanych przez Zachód. Cytat: *„Razem stoimy na straży chrześcijańskiego dziedzictwa.”*

Tak skonstruowane w rosyjskiej operacji psychologicznej mechanizmy wpływu mają na celu wzmacnianie poczucia wyjątkowości Armenii w kontekście jej relacji z Rosją oraz mobilizację przeciwko narracjom zachodnim, które są postrzegane jako zagrażające narodowej dumie.

Podziw i szacunek: Rosja buduje swój wizerunek jako potęgi militarnej i gospodarczej, która może zapewnić Armenii stabilność i prestiż. Prezentuje się jako państwo godne szacunku i podziwu.

- **Potęga militarna:** Eksponowanie rosyjskich zasobów wojskowych jako gwaranta bezpieczeństwa Armenii. Przykład: *„Sojusz z Rosją daje Armenii dostęp do zaawansowanej technologii wojskowej.”*
- **Obrona międzynarodowego wizerunku Armenii:** Rosja przedstawia się jako obrońca Armenii na arenie międzynarodowej, szczególnie w kontekście konfliktu z Azerbejdżanem. Przykład: *„Rosja zawsze staje w obronie Armenii na forum międzynarodowym.”*

Tak skonstruowane mechanizmy wpływu mają na celu budowanie prestiżu Armenii poprzez jej sojusz z Rosją oraz wzmocnienie postrzegania Rosji jako niezastąpionego partnera strategicznego. Rosja skutecznie wykorzystuje szerokie spektrum emocji w swoich operacjach wpływu w Armenii. Poprzez wzbudzanie wdzięczności, poczucia bezpieczeństwa, wspólnoty i solidarności, współczucia, dumę narodową oraz podziw, Rosja wzmacnia swoje wpływy polityczne, militarne i kulturowe, jednocześnie marginalizując wpływy Zachodu.

5. Działania propagandowe wymierzone w postrzeganie Zachodu

Jedną z głównych kwestii, wokół których narasta polaryzacja społeczna i związana z nią polaryzacja narracji w środowisku informacyjnym, jest stosunek do Zachodu. Z jednej strony jest ona konsekwencją prorosyjskości części ormiańskich środowisk politycznych i związanych z nimi mediów, a także bezpośrednich lub pośrednich działań samej Rosji oraz kontrolowanych przez nią elementów diaspory ormiańskiej w Rosji. W tym zakresie narracja antyzachodnia jest kalką propagandy rosyjskiej i opiera się na tych samych wątkach narracyjnych tj. w szczególności szerzeniu narracji o instrumentalizacji Ukrainy przez NATO w celu dokonania ataku hybrydowego na Rosję, oskarżeń pod adresem Zachodu, że jego działania prowadzą do wybuchu III wojny światowej, a także straszeniu rzekomo zdemoralizowanym Zachodem, zwalczającym religię i promującym LGBT, oraz przeciwstawianiu mu Rosji jako rzekomej obrończyni religii i tradycyjnych wartości. Z drugiej strony trzeba pamiętać, że w niektórych państwach Zachodu mieszka spora liczba Ormian, którzy często odgrywają tam bardzo istotną rolę. Dotyczy to w szczególności USA i Francji. Niemniej niektóre środowiska diaspory, zwłaszcza z USA (w szczególności związane z Dasznakiem), mają krytyczny stosunek do premiera Nikoła Paszyniana i stosowana przez nie narracja może uderzać w zbliżenie Armenii do Zachodu z tego powodu (czyli niejako wtórnie). Warto przy tym pamiętać, że Francja i USA odegrały znacznie

bardziej pozytywną rolę w historii najnowszej Ormian i celem rosyjskiej propagandy jest zatarcie lub zafałszowanie tego obrazu w celu wyeliminowania wpływów tych państw w Armenii. Nacisk kładziony jest więc na to by podważyć wiarygodność Francji i USA, a także Zachodu w ogóle, poprzez łączenie ich z wrogami Ormian (Turcją, Azerbejdżanem, dżihadystami).

a) Motywowane zewnętrznie

- Zachód chce wywołać III wojnę światową
- Zachód wspiera dżihadystów na Bliskim Wschodzie co tworzy zagrożenie dla Ormian
- Państwa europejskie realizują antyrosyjskie cele USA i nie są samodzielne
- Zachód wykorzystał Ukrainę do konfrontacji z Rosją

b) Motywowane wewnętrznie

- Zachód jest niewiarygodny jako partner bezpieczeństwa Armenii, a zwrot premiera Paszyniana w kierunku Zachodu prowadzi do pogorszenia relacji z jedynym prawdziwym sojusznikiem tj. Rosją
- Zachód jest zdemoralizowany i zagraża tradycyjnym wartościom w Armenii
- Premier Nikol Paszynian i jego ekipa to agenci Zachodu i narzędzia Sorosa realizujący cel zniszczenia Armenię zgodnie z interesami Turcji i Azerbejdżanu

c) Przykłady działań

Rosja przegrała w Syrii z Zachodem (kontekst: wpisuje się to w narrację, że Rosja walczy przeciwko Zachodowi na wielu frontach, a syryjski był jednym z nich i w Syrii Zachód wykorzystał dżihadystów, którzy zagrażają miejscowym chrześcijanom, czyli m.in. Ormianom).

168.am, 10.12.2024, „Ponad 40 krajów wypowiedziało wojnę Rosji. Istnieje niebezpieczeństwo wprowadzenia Wielkiego Turanu”, <https://168.am/2024/12/10/2138807.html>, rozmowa z Gagikiem Harutyunyanem,

dyrektorem Instytutu Badań Sieciowych, który upadek Assada w Syrii interpretuje jako efekt walki Zachodu, Turcji i Izraela z Rosją, na którą Zachód wydaje „miliardy”.

2. Narracja uderzająca w prozachodni kurs premiera Nikola Paszyniana

Iravunk, 18 września 2024 r “Paszynian spycha Armenię w przepaść Zachodu” - <https://www.iravunk.com/?p=293022&l=ru> Wypowiedź rosyjskiego deputowanego Aleksieja Żurawłowa, krytykującego premiera Armenii Nikola Paszyniana. Żurawłow oskarża Paszyniana o działanie na rzecz Zachodu i twierdzi, że premier prowadzi Armenię do "przepaści – ekonomicznej, społecznej i wojskowej". Artykuł sugeruje, że działania Paszyniana są inspirowane przez Zachód. Główna narracja to zachód prowadzi do pogorszenia relacji z jedynym prawdziwym sojusznikiem tj. Rosją.

Iravunk, 25 czerwca 2024 r – „Wektor polityczny Armenii coraz bardziej skłania się ku Zachodowi”. <https://www.iravunk.com/?p=286823&l=ru> Wypowiedzi rosyjskiego wicepremiera Aleksieja Owerczuka, który wyraża zaniepokojenie rosnącym zbliżeniem Armenii z krajami zachodnimi. Owerczuk podkreśla, że Unia Europejska i Euroazjatycka Unia Gospodarcza (EUG) są strukturami niekompatybilnymi, a obecność graczy spoza regionu w Armenii może mieć konsekwencje. Zaznacza również, że Rosja jest zainteresowana stabilnością Armenii oraz utrzymaniem dobrych relacji handlowych i braterskich.

Iravunk, 18 czerwca 2024 r – „Zachód postrzega Armenię jako instrument wojny hybrydowej przeciwko Federacji Rosyjskiej” <https://www.iravunk.com/?p=286286&l=ru> stanowisko rosyjskiego dyplomaty na temat wpływów zachodnich w Armenii. Gałuzin twierdzi, że Stany Zjednoczone i Unia Europejska dążą do osłabienia więzi między krajami postsowieckimi, w tym Armenią, próbując je odciągnąć od Rosji i włączyć w swoją strefę wpływów. Według niego, Zachód wykorzystuje Armenię w swojej strategii przeciwko Rosji, co może prowadzić do destabilizacji regionu.

Iravunk, 24 maja 2024 „Zachód próbuje stworzyć warunki dla „kolorowych rewolucji” w krajach WNP”. <https://www.iravunk.com/?p=284241&l=ru> Wypowiedzi Aleksandra Bortnikowa, dyrektora Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji. Bortnikow twierdzi, że zachodnie państwa, zwłaszcza USA i Wielka Brytania, dążą do destabilizacji krajów Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) poprzez wspieranie opozycyjnych ruchów i organizacji pozarządowych, które mają na celu przejęcie władzy w tych krajach. Według niego, Zachód tworzy "rządy na uchodźstwie", które są gotowe przejąć władzę w przypadku destabilizacji sytuacji wewnętrznej w krajach WNP. Główna narracja – negatywny wpływ Zachodu na region.

Iravunk, 6 kwietnia 2024 r „Polityka Paszyniana doprowadzi Armenię nie do Europy, ale do wstydu lub nowego ludobójstwa” - <https://www.iravunk.com/?p=280437&l=ru> Krytyka premiera Armenii, Nikoła Paszyniana, za jego prozachodnią politykę. Autor sugeruje, że każde spotkanie Paszyniana z przedstawicielami Zachodu przybliży Armenię do katastrofy narodowej. Artykuł kończy się ostrzeżeniem, że polityka Paszyniana może doprowadzić Armenię do hańby lub nowego ludobójstwa, zamiast do obiecywanej integracji z Europą. Główna narracja to Premier Nikol Paszynian realizujący cel zniszczenia Armenii.

Iravunk, 15 luty 2024 r – „Duże problemy Armenii pojawią się, jeśli rosyjskie gwarancje bezpieczeństwa zostaną zastąpione zachodnimi – Aleksander Kryłow” <https://www.iravunk.com/?p=276372&l=ru> Główna narracja to Zachód prowadzi do pogorszenia relacji z jedynym prawdziwym sojusznikiem tj. Rosją. Wywiad z Aleksandrem Kryłowem, głównym naukowym pracownikiem Centrum Badań Postsowieckich IMEMORAN. Kryłow ostrzega, że zastąpienie rosyjskich gwarancji bezpieczeństwa zachodnimi może spowodować poważne problemy dla Armenii, sugerując, że obecne władze dążą do zmiany polityki, co może być sprzeczne z tradycyjnym postrzeganiem interesów narodowych przez społeczeństwo ormiańskie.

Iravunk, 15 listopada 2023 r „Zachód bestialsko trzyma Armenię i próbuje wyrwać ją z Rosji”. <https://www.iravunk.com/?p=269659&l=ru> Wypowiedź Marii Zacharowej, która oskarża Zachód o próbę oderwania Armenii od Rosji. Zacharowa twierdzi, że Zachód

narzuca Armenii swoje interesy, wykorzystując lokalne siły polityczne. Wskazuje na działania takie jak odmowa udziału Armenii w sesji ODKB czy zwiększenie dostaw zachodniej broni jako element strategii podporządkowania kraju Zachodowi. Wypowiedzi podkreślają korzyści Armenii z relacji z Rosją i ostrzegają przed "zniewoleniem" przez Zachód.

Iravunk 10 listopada 2023 r „Zachód „zaleca się” do Armenii i chce się z nią zaprzyjaźnić przeciwko Rosji – Ławrow”. <https://www.iravunk.com/?p=269273&l=ru> Wypowiedź Siergieja Ławrowa, który stwierdził, że kraje zachodnie intensywnie zabiegają o Armenię, próbując zacieśnić z nią relacje kosztem Rosji. Ławrow podkreślił, że Rosja nie ma uprzedzeń wobec partnerów Armenii i że Erywań powinien samodzielnie kształtować swoje relacje z innymi krajami. Zaznaczył również, że Rosja nigdy nie buduje sojuszy przeciwko komukolwiek. Główna narracja - Zachód prowadzi do pogorszenia relacji z Rosją, działając na szkodę Armenii.

Iravunk,13 października 0223 „Armenia: antyrosyjski zwrot Paszyniana, czyli oczekiwanie na zachodni cud” <https://www.iravunk.com/?p=267244&l=ru> Analiza polityki Nikoła Paszyniana, wskazując na jego antyrosyjskie działania od 2018 roku. Autor sugeruje, że Paszynian dąży do osłabienia więzi z Rosją, obwiniając ją za problemy Armenii i Górskiego Karabachu. Podkreśla również, że obecne władze Armenii intensyfikują antyrosyjską retorykę, próbując zrzucić odpowiedzialność za swoje niepowodzenia na Moskwę.

Hraparak,19 września 2024 r „Pieniądze z Rosji, lojalność polityczna z Zachodu”. <https://hraparak.am/post/43bbc01303cb398d09cce65998272f99> Opis polityki premiera Nikoła Paszyniana, który balansuje między Rosją a Zachodem. Autor sugeruje, że Paszynian krytykuje Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (ODKB), aby zyskać przychylność Zachodu, jednocześnie utrzymując członkostwo w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG) dla korzyści handlowych z Rosją. Artykuł podkreśla, że mimo antyrosyjskiej retoryki, handel z Rosją rośnie, podczas gdy wymiana handlowa z Unią Europejską maleje. Autor krytykuje Paszyniana za brak spójności w polityce zagranicznej i

sugeruje, że jego działania są motywowane chęcią utrzymania władzy, a nie rzeczywistym interesem narodowym Armenii.

Hraparak, 16 marca 2024 r. „Swoim antyrosyjskim nastawieniem, Paszynian zwraca się do Zachodu, aby stanął w jego obronie” <https://hraparak.am/post/229e7b7e60a29123d3a6a9a8812f4d1a> Omowienie antyrosyjskich działań premiera Nikoła Paszyniana, interpretując ją jako próbę zdobycia poparcia Zachodu. Menua Soghomonyan z inicjatywy "Hayakve" zauważa, że Paszynian, tracąc legitymację z powodu antydemokratycznych działań i korupcji, stara się zyskać zaufanie UE poprzez krytykę Rosji.

Hraparak, 28 grudnia 2023 r. „Armenia próbuje zastąpić sojszu z Rosją niejasnymi obietnicami Zachodu” <https://hraparak.am/post/a92b5a4b7a9af78eb0cb006476cb3292> Główna narracja - działania rządu prowadzą do pogorszenia relacji z prawdziwym sojusznikiem, czyli Rosją. Artykuł na stronie hraparak.am cytuje wypowiedź Siergieja Ławrowa, ministra spraw zagranicznych Rosji, który krytykuje Armenię za próbę zastąpienia sojuszu z Rosją "niejasnymi obietnicami" Zachodu. Ławrow twierdzi, że Erywań, ulegając wpływom zachodnim, zmienia swoją politykę zagraniczną, obwiniając Rosję za swoje problemy, w tym utratę Górskiego Karabachu. Mimo to podkreśla, że Armenia pozostaje strategicznym partnerem Rosji na Kaukazie Południowym.

Sputnik Armenia, 12 lipca 2024 r. <https://am.sputniknews.ru/20240712/erevan-vtyagivayut-v-antirossiyskie-proekty-zakharova-ob-armyano-amerikanskikh-ucheniyakh-78280165.html>

Kluczowe elementy narracji: Wspólne ćwiczenia amerykańsko-ormiańskie stanowią narzędzie wpływu zachodu na politykę bezpieczeństwa Armenii i stanowią zagrożenie dla jej suwerenności. Dodatkowo oznaczają one odrzucenie prawdziwego sojusznika Armenii jakim jest Rosja.

3. Zachód jest niewiarygodny; Zachód popiera Turcję i Azerbejdżan przeciwko Armenii; Zachód chce dokonać przewrotu w Gruzji w ramach „kolorowych rewolucji”; Zachód stanowi zagrożenie dla pokoju na Kaukazie Południowym

168.am, 9.12.2024, <https://168.am/2024/12/09/2138386.html>, rozmowa z Arturem Chaczikjanem (przedstawionym jako ekspert z Uniwersytetu Stanforda w USA); tytuł straszy, że Azerbejdżan zajmie Armenię tak jak HTS zajął Syrię, a Paszynian ucieknie jak Assad; kpina z demokracji w kontekście HTS „terrorysta wysuszył włosy, wyprostował brodę, zaczesał i został demokratą”; USA, zwłaszcza nowa administracja Trumpa, popiera Izrael, a Izrael gra razem z Azerbejdżanem przeciwko Iranowi, a zatem Armenia zostanie poświęcona; cytaty: „Trump ma bardzo agresywne, proizraelskie stanowisko. A Turcja i Azerbejdżan są sojusznikami Izraela. Spróbują wykorzystać sytuację i rozwiązać problem korytarza Zangezur”; „obłuda Zachodu jest nie do zniesienia”;

- Iravunk, 4 maja 2023 r – „Zachowanie Ukrainy jako państwa nie jest częścią amerykańskich planów – Patruszew” - <https://www.iravunk.com/?p=254816&l=ru> Główna narracja Stany Zjednoczone wykorzystują Ukrainę do konfrontacji z Rosją. Wypowiedź Nikołaja Patruszewa, sekretarza Rady Bezpieczeństwa Rosji, który twierdzi, że Stany Zjednoczone nie planują zachować Ukrainy jako państwa. Według Patruszewa, USA wykorzystują Ukrainę do eksploatacji jej zasobów naturalnych, co prowadzi do masowej emigracji ludności z powodu problemów społeczno-ekonomicznych i represji. Patruszew podkreśla, że działania Waszyngtonu doprowadziły do znacznego spadku liczby ludności Ukrainy w ciągu ostatnich 30 lat, a obecnie USA kontynuują wojnę z Rosją "do ostatniego Ukraińca", nie planując utrzymania Ukrainy jako suwerennego państwa.

- Hraparak, 22 czerwca 2024 r „ Zachód nie zajmuje stanowiska przychylnego Armenii, gdyż Armenia nie jest ich sojusznikiem”. <https://hraparak.am/post/598c24e218cc9f6cbd0ce5fccc8b65b1> Główna narracja to Zachód jest niewiarygodny, nie wspiera Armenii. Wywiad z Andriasem Ghukasyanem, przewodniczącym Partii Konstrukttywnej Armenii, który omawia kwestię potencjalnego członkostwa Armenii w Unii Europejskiej. Obecne władze, według niego, nie są skłonne do działań, koncentrując się raczej na współpracy z Turcją i Azerbejdżanem.

- Hraparak, 13 kwietnia 2024 r. „Zachód przygotowuje kolejny kolorowy zamach stanu w Gruzji, teraz lub jesienią”. <https://hraparak.am/post/b23f6719e35eb4a72b47ff6fc25fce90>; Autor sugeruje, że gruzińskie władze, reprezentowane przez partię "Gruzińskie Marzenie", są postrzegane przez Zachód jako niewystarczająco posłuszne, zwłaszcza w kontekście ich odmowy pełnego przyłączenia się do antyrosyjskich sankcji i utrzymania stosunków handlowych z Rosją. W związku z tym Zachód planuje wspierać opozycyjne siły w Gruzji, finansując partie i organizacje pozarządowe, aby doprowadzić do zmiany władzy podczas nadchodzących wyborów parlamentarnych jesienią 2024 roku.

Hraparak, 28 kwietnia 2023 r. – „Zachód zmusza Armenię do podjęcia decyzji: - <https://hraparak.am/post/fd494eac6b7a38c5a12993da9e5a08d2> Presja wywierana przez Zachód na Armenię w celu szybkiego podpisania traktatu pokojowego z Azerbejdżanem. Projekt traktatu został dostarczony do Armenii przez Erikę Olson, która spotkała się z premierem Nikolem Paszynianem. Szczegóły dokumentu nie są publicznie znane, sugeruje się, że jego postanowienia mogą być niekorzystne dla Armenii i Arcachu (Górskiego Karabachu). Zachód dąży do wyparcia Rosji z regionu, wywierając presję na Armenię, aby przestrzegła sankcji gospodarczych wobec Rosji i usunęła rosyjskie siły pokojowe z Arcachu.

Hraparak, 30 kwietnia 2021 – „Nikołaj Patruszew o destrukcyjnej polityce Zachodu” <https://hraparak.am/post/05eb174fb9abab25bfed59511f22bf1e> wypowiedź Nikołaja Patruszewa, sekretarza Rady Bezpieczeństwa Rosji, który krytykuje działalność Fundacji Sorosa i jej zwolenników. Patruszew twierdzi, że organizacje te dążą do narzucenia własnych standardów oceny państw, co może prowadzić do sankcji lub interwencji wojskowych przeciwko suwerennym krajom.

Hraparak, 18 listopada 2020 r. „Zachód zaczął prowokować nacjonalistów ormiańskich i azerbejdżajskich: <https://hraparak.am/post/87481333f4d94c10f102b28e136a841b>, Wywiad Siergieja Naryszkina, szefa rosyjskiej Służby Wywiadu Zagranicznego, który oskarża Zachód o podsycanie napięć między ormiańskimi i azerskimi nacjonalistami w celu zdyskredytowania i zerwania porozumień o zawieszeniu broni w Górskim Karabachu.

Naryszkin twierdzi, że zachodnie kraje próbują przekonać Ormian, iż pokój w Karabachu oznacza porażkę Erywania, zachęcając do kontynuacji walki.

Novosti Armenia, 13 listopad 2024 „Zacharowa: „USA i UE nie obchodzi los Kaukazu Południowego, chcą wycisnąć Rosję z regionu” https://newsarmenia.am/news/in_the_world/zakharova-ssha-i-es-plevat-na-sudbu-yuzhnogo-kavkaza-oni-khotyat-vydavit-rossiyu-iz-regiona/, Wypowiedź Marii Zacharowej, rzeczniczki rosyjskiego MSZ, która oskarża USA i Unię Europejską o dążenie do wyparcia Rosji z regionu Kaukazu Południowego. Zacharowa twierdzi, że Zachód, przejmując rolę mediatora, kopiuje rosyjskie inicjatywy pokojowe, zniekształcając ich istotę, aby podporządkować sobie proces pokojowy. Według niej, prawdziwym celem USA i UE jest kontrola nad regionem. Zacharowa podkreśla, że Rosja, w przeciwieństwie do Zachodu, jest zainteresowana stabilnością i dobrobytem Kaukazu Południowego.

Novosti Armenia, 18 grudnia 2024 – „Pragnienie Zachodu wzmocnienia swojej pozycji na Zakaukaziu ma destrukcyjny wpływ na region – Gerasimov” <https://newsarmenia.am/news/armenia/stremlenie-zapada-usilit-pozitsii-v-zakavkaze-destruktivno-vliyaet-na-region-gerasimov-/> Wypowiedź Walerija Gierasimowa, który stwierdza, że dążenie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej do wzmocnienia swojej obecności na Zakaukaziu ma destrukcyjny wpływ na sytuację w regionie. Gierasimow podkreśla, że działania te mają na celu utrzymanie Gruzji w strefie wpływów Zachodu oraz wciągnięcie Armenii pod jego wpływy, co negatywnie wpływa na stabilność Zakaukazia.

168.am, 7.12.2024, <https://168.am/2024/12/07/2137131.html>, rozmowa z ekspertem wojskowym i analitykiem Davitem Jamalyanem, który twierdzi, że sojusz ormiańsko-rosyjski jest strategiczny i musi zostać utrzymany, a rozwijanie współpracy zbrojeniowej z Francją czy Indiami nie zapewni Armenii bezpieczeństwa.

168.am, 3.12.2024, <https://168.am/2024/12/03/2135490.html>, rozmowa z Abrahamem Gasparyanem, dyrektorem think tanku Genesis Armenia, który sugeruje, że premier Nikol

Paszynian realizuje plan azersko-turecki likwidacji demokracji w Armenii i otwarcia drogi do inwazji Azerbejdżanu, a w spisek przeciwko Armenii zaangażowany jest m.in. Watykan i Wielka Brytania; cytaty: „Watykan gra przeciwko nam bardzo źle. Trzeba zrozumieć, jakie korporacje ponadnarodowe rewolucjonizują cały świat lub jakimi nowymi organizacjami globalistycznymi kieruje Watykan”; „Czwarty prezydent Armen Sarkisjan był tu kuratorem polityki Wielkiej Brytanii. Murzyn zrobił swoje, murzyn mógł odejść. Nikol Paszynian to tylko fasada, grają na nim ludzie z zewnątrz.”

Dezinformacja dotycząca wojny w Ukrainie, „Zachód dąży do wywołania III wojny światowej”

Hraparak, 5.02.2024, „Rząd Ukrainy przenosi się do Lwowa”, (materiał sugeruje, że Ukraina przegrywa, a NATO chce wkroczyć do Ukrainy by pomóc „reżimowi w Kijowie”.
<https://hraparak.am/post/e7d184b60f94e3d755346bc272a56542>,

Sputnik, 5.03.2024, Ukraina przegrywa ale Zachód desperacko dąży do wojny z Rosją więc NATO chce wysłać korpus ekspedycyjny na Ukrainę; cytat: „Konsekwentne oświadczenia Londynu, Paryża i Waszyngtonu o możliwości wysłania wojsk NATO na Ukrainę odzwierciedlają katastrofalny stan sił zbrojnych Ukrainy i odwieczne pragnienie zbiorowego Zachodu wejścia w bezpośredni konflikt zbrojny z Rosją”
<https://arm.sputniknews.ru/20240305/nato-i-ekspeditsionnaya-gruppa-ukrainajum-lineli-73069314.html>;

Iravunk, 5 lipca 2024 - Kluczowe elementy narracji: Wg. słów Prezydenta Turcji Recep Tayyip Erdogana Kraje zachodnie dążą do wywołania trzeciej wojny światowej, w momencie gdy Prezydent Rosji Władimir Putin wzywa do pokoju.
<https://www.iravunk.com/?p=287589&l=am>

Iravunk, 3 marca .2024: <https://www.iravunk.com/?p=277752&l=am> Kluczowe elementy narracji: Doszło do wycieku rozmów pomiędzy niemieckimi wojskowymi dotyczących

planów NATO na wypadek konieczności uderzeń na rosyjskie cele. Oznacza to, że kraje NATO rozważają bezpośrednią konfrontację z Rosją, która w oczywisty sposób przerodziłaby się w trzecią wojnę światową.

Iravunk, 28 luty 2024, <https://www.iravunk.com/?p=277430&l=am> Kluczowe elementy narracji: Prezydent Francji Emmanuel Macron prowokuje do wybuchu trzeciej wojny światowej sugerując możliwość wysłania sił zbrojnych państw zachodnich na Ukrainę. Prezydent Francji zapomniał tym samym o doświadczeniach Napoleona i jego porażce w Rosji.

Golos Armenii, 20 grudnia 2021 r , Kluczowe elementy narracji: Agresywna oraz arogancka polityka USA oraz NATO stanowi zagrożenie dla całego gatunku ludzkiego poprzez odrzucenie założeń multipolarnego porządku świata. Zachowanie takie może zakończyć się wywołaniem trzeciej wojny światowej, co w konsekwencji może doprowadzić do wyginięcia całej ludzkości.

<https://www.golosarmenii.am/am/article/137332/La-Jornada--amn-i-agryesiv-qaghaqakanvothyvone-yerrvord-hamashkharhayin-patyerazmi-khangyetsni>

Sputnik Armenia, 13 października 2024 r Kluczowe elementy narracji: Wg. słów kandydata na Prezydenta USA Donalda Trumpa trzecia wojna światowa może wybuchnąć w przeciągu 3-4 miesięcy z winy USA.

<https://am.sputniknews.ru/20241013/tramp-zayavil-cto-tretya-mirovaya-voyna-mozhet-nachatsya-v-techenie-3-4-mesyatsev-iz-za-ssha-81802446.html>,

Sputnik Armenia, 18 listopada 2024 r, Kluczowe elementy narracji: Administracja Joe Bidena dąży przy współpracy z amerykańskim przemysłem zbrojeniowym do wywołania trzeciej wojny światowej przed elekcją Donalda Trumpa na Prezydenta USA. Widać to m.in. w wydaniu zgody Ukrainie na użycie amerykańskiego uzbrojenia na terytorium Rosji. Wg. Prezydenta Rosji stanowi to bezpośrednie zaangażowanie NATO w konflikt.

<https://am.sputniknews.ru/20241118/syn-trampa-vpk-ssha-khochet-nachat-tretyu-mirovuyu-voynu-do-prikhoda-otssa-k-vlasti-83099683.html>

Sputnik Armenia, 26 sierpień 2022 r Kluczowe elementy narracji: W perspektywie powyższego artykułu Rosja podejmuje wszelkie środki aby powstrzymać wybuch trzeciej wojny światowej włącznie z rozpoczęciem “specjalnej operacji wojskowej”. Zatem wszelkie podmioty wspierające w tej walce wrogów Rosji działają bezpośrednio w celu wywołania światowego konfliktu.

<https://am.sputniknews.ru/20220826/apokalipsis-esche-ne-nastupil-situatsiyu-udaetsya-uderzhivat---medvedev-47358541.html>

Sputnik Armenia, 29 kwietnia 20204 r Kluczowe elementy narracji: Zachód z szczególnym uwzględnieniem USA wykorzystano Ukrainę jako pole konfrontacji z Rosją. W tym celu rozpowszechniał fałszywe informacje oraz dezinformował własne społeczeństwo. W związku z powyższym zachód gotowy jest dokonywać nawet anty-rosyjskich prowokacji na Ukrainie.

<https://am.sputniknews.ru/20220429/tretya-mirovaya---voyna-bez-veteranov-ili-komu-lozh-a-komu-smelaya-i-uspeshnaya-strategiya-41430997.html>

Sputnik Armenia, 1 maja 2024 r:

<https://am.sputniknews.ru/20240501/v-minfine-ssha-zayavili-o-novykh-antirossiyskikh-sanktsiyakh-75192122.html>;

Sputnik Armenia, 23.03.2023, Kluczowe elementy narracji: USA wykorzystują zaangażowanie Rosji w “specjalną operację wojskową” do wprowadzania nowych sankcji na rosyjski przemysł zbrojeniowy. Takie działanie ma na celu osłabienie Rosji oraz uczynienie jej podatną na ataki z zachodu. Warto podkreślić, iż sankcje dotknęły również podmiotów dbających o wyposażenie wojsk Rosji w ochronę radiologiczną. Zachodnie sankcje, oprócz osłabienia bezpieczeństwa militarnego Rosji mają również za zadanie

zniszczyć stabilność gospodarczą tego kraju poprzez obniżenie poziomu życia obywateli FR oraz spowodowanie masowego bezrobocia.

<https://am.sputniknews.ru/20230323/zapad-ne-brezgoval-nichem-mishustin-nazval-nastoyaschuyu-tsel-antirossiyskikh-sanktsiy-57116766.html>,

Sputnik Armenia, 18.11.2024,, Narracja strasząca wybuchem III wojny światowej - ukraińska armia "podwładna" wobec NATO może dokonywać uderzeń raketowych m.in. na kurską elektrownię atomową. Można tu wyróżnić następujące linie narracyjne:

<https://am.sputniknews.ru/20241118/na-poroge-iii-mirovoy-ssha-britaniya-i-frantsiya-razreshili-sebe-raketnye-udary-po-rossii-83134397.html>

- Próba wywołania strachu przed eskalacją konfliktu w trzecią wojnę światową
- Próba wywołania strachu przed skażeniem radiologicznym
- Próba przedstawienia Ukrainy oraz NATO jako agresywnych podmiotów dążących do otwartego konfliktu z Rosją

4. Dyskredytacja europejskich wartości oraz teorie spiskowe związane z Sorosem – wg raportu Committee to Protect Freedom of Expression z 2020 r. medium najbardziej intensywnie zaangażowanym w dyskredytację europejskich wartości był Iravunk oraz media rosyjskie takie jak RTR Planeta i programy takie jak w szczególności „Wieczór z Władimirem Sołowiowem” i „60 minut”. Wśród czołowych motywów narracyjnych w tym zakresie można wskazać ataki na Konwencję Sтамбульską i tematykę mniejszości seksualnych.

Sputnik, 7.12.2021, demokracja liberalna i cywilizacja Zachodu prowadzi do prześladowania białych, promowania LGBT i zmiany płci u dzieci;
<https://arm.sputniknews.ru/20211207/shur-tvats-rasizm-serapvokhutjun-arevmutqy-paraktvel-e-dzakh-liberal-gaghaparneri-pattsharvov-36150885.html>,

LiveNews, 20.04.2020, <https://livenews.am/press/2020/39441/20/19/34/>, powołanie się na słowa Alego Chameneia dotyczące rzekomego upadku moralnego Zachodu, w tym nie leczenia osób starszych w czasie Covid-19, jako efektu ateizmu i materializmu dominującego w liberalnych demokracjach;

Hraparak, 6.12.2022, rozmowa z reżyserem Hovhannesem Ishkhanyanem, zdaniem którego Soros działa w interesie Turcji i dlatego poprzez swoje antyrosyjskie projekty w Armenii chce ją zniszczyć;

<https://hraparak.am/post/487010cf0371958e03d8b12f0a1daba1>,

Iravunk, 27 lipca 2019 r „Armenii wypowiedziano wojnę – mającą na celu zniszczenie kultury i ludzi. Jak wygrać?” - <https://www.iravunk.com/?p=176959&l=ru> Główna narracja to Zachód jest zdemoralizowany i zagraża tradycyjnym wartościom w Armenii. Artykuł wskazuje na nasilające się w Armenii działania wymierzone w tradycyjne wartości i kulturę narodową. Autor wskazuje, że po "kolorowej rewolucji" w kraju rozpoczęto kampanie propagandowe i prawne przeciwko Armeńskiemu Kościołowi Apostolskiemu, wspierane przez zachodnie fundacje. Szczególną uwagę poświęcono planowanemu przyjęciu przez Armenię Konwencji Sтамбуlskiej, która budzi kontrowersje w społeczeństwie, obawiającym się narzucenia obcych norm kulturowych. Artykuł podkreśla, że podobne inicjatywy spotkały się z oporem w innych krajach europejskich, takich jak Chorwacja czy Litwa. Autor apeluje o obronę narodowych wartości i tradycji przed zewnętrzną ingerencją.

6. Działania propagandowe wymierzone w postrzeganie Polski

Postrzeganie Polski w Armenii jest pozytywne co wynika z historycznych relacji między oboma narodami, a także braku istotnych problemów diaspory ormiańskiej w Polsce. W mediach ormiańskich negatywne informacje o Polsce nie pojawiają się zbyt często. Polaryzacja ormiańskich mediów, skoncentrowana wokół stosunku do premiera Paszyniana, Zachodu, Rosji oraz oceny utraty Arcachu, tylko w ograniczonym zakresie

wpływa na przedstawianie Polski i dotyczy to tematów związanych z Rosją i wojną w Ukrainie (polska „rusofobia”, rzekomy rewizjonizm graniczny, prowokowanie III wojny światowej). Treści takie adresowane są do tej części społeczeństwa, która widzi w Rosji sojuszniczkę i nie popiera zwrotu Armenii ku Zachodowi, a ich źródłem są przeważnie media rosyjskie. Do pewnego stopnia negatywny odbiór mogą też wywoływać informacje wskazujące na współpracę Polski i Turcji. Natomiast wizyta prezydenta RP w Armenii nie wywołała negatywnej narracji również w mediach antyzachodnich (poza nielicznymi wyjątkami). Głównym źródłem antypolskiej narracji są natomiast media rosyjskie, w tym armeńskojęzyczne takie jak Sputnik Armenia.

a) Motywowane zewnętrznie

- Polska jest rusofobiczna
- Polska podżega do wojny w Ukrainie i chce zagarnąć jej zachodnią część
- Polska jest sojusznikiem Turcji, która jest wrogiem Armenii

b) Motywowane wewnętrznie

- Działania informacyjne wymierzone w premiera Paszyniana uderzające pośrednio w wizerunek Polski

c) Przykłady działań

Plany aneksji zachodniej Ukrainy przez Polskę lub rozbioru Ukrainy z udziałem Polski – materiały wpisujące się w tę narrację pojawiały się niemal wyłącznie w mediach utrzymujących ściśle prorosyjską narrację, przy czym przeważnie oparte były na źródłach rosyjskich. W innych mediach armeńskich pojawiały się artykuły wskazujące, że rzekome plany rozbioru Ukrainy przy udziale Polski są dezinformacją.

Lurer, 6.05.2022, <https://lurer.com/article/463251/am>, Polska rozpoczęła realizację planu aneksji zachodnich obwodów Ukrainy; jako źródło wskazany jest były deputowany prorosyjskiej partii „Platforma Opozycyjna – Za Życie” (jego wpis na Telegramie);

(informacja ta powtórzona na: MediaMall, 6.05.2022, <https://topnews.mediamall.am/?id=249123>)

Hayastani Hanrapetutyun (tytuł już nie istnieje), 12.04.2023, <https://hhpress.am/mijazgayin/2023/18776/>, artykuł Lusine Mkhitarian, w którym przekonuje ona, że Polska rozbudowuje swoje wpływy w zachodniej Ukrainie dzięki wojnie i dodaje, że „niektórzy analitycy i media wspominają o możliwości zbliżającego się zjednoczenia Ukrainy i Polski w ramach konfederacji. Według innego poglądu coraz bardziej realna staje się aneksja (niem. *Anschluss* – przyp. red.) Zachodniej Ukrainy. Na przykład publicystka portalu „Niezależny Dziennik Polityczny”, Hanna Kramer, zauważa, że USA mogą podzielić Ukrainę, a zachodnią część kraju przekazać Polsce w zamian za finansową pomoc Warszawy dla władz w Kijowie.” Narracja zbudowana była na dezinformacji polskojęzycznego fake-newsowego portalu.

Azg.am, 29.11.2024, Ukraina zostanie podzielona pomiędzy Wielką Brytanię, Niemcy, Polską i Rumunię, w artykule, odwołującym się do „informacji biura prasowego Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji” mowa jest też o „planach inwazji NATO na Ukrainę” poprzez rozmieszczenie 100 tys. wojsk pokojowych; (to samo na Hayastan News, <https://hayastan.news/am/post/34528>)

<https://azg.am/news/%D5%AF%D5%A1%D6%80%D6%87%D5%B8%D6%80%D5%A8/%D5%B8%D6%82%D5%AF%D6%80%D5%A1%D5%AB%D5%B6%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%A2%D5%A1%D5%AA%D5%A1%D5%B6%D5%BE%D5%AB-%D5%B4%D5%A5%D5%AE-%D5%A2%D6%80%D5%AB%D5%BF%D5%A1%D5%B6%D5%AB%D5%A1%D5%B5%D5%AB-%D5%A3%D5%A5/>,

Iravunk, 18.01.2023, <https://www.iravunk.com/?p=246450&l=am>, powielenie rosyjskiego fejka z rzekomym screenem prognozy pogody w TVP1, gdzie mapa Polski obejmowała zachodnią Ukrainę; komentarz sugerujący, iż zachodnia Ukraina jest już przez Polskę uznawana za jej terytorium;

Politik.am, 25.03.2022,, „W Polsce pokazano mapę podziału Ukrainy” – źródłem jest b. prorosyjski deputowany ukraiński Ilia Kiwa; mapa podziału rzekomo miała być pokazana w TVP;

<https://politik.am/am/lehastanum-cucadrel-en-ukrainayi-bazhanman-qartezy>

NewsPress.am, 29.06.2023, Polska i Litwa planują inwazję na Ukrainę, a rzeczniczka rosyjskiego MSZ M. Zacharowa oświadczyła, że Polska chce poprzez Ukrainę zniszczyć Rosję jako niepodległe państwo.

<https://www.newspress.am/?p=187326&l=am>,

Iravunk, 7.05.2022, <https://www.iravunk.com/?p=226234&l=ru>, materiał o rzekomym planie Polski zajęcia zachodniej Ukrainy, podkreślający, że jest to możliwe tylko za zgodą Rosji; oparty na zmanipulowanej wypowiedzi prezydenta Dudy o tym, że w przyszłości nie będzie granic między Polską i Ukrainą oraz komentarzem wiceprzewodniczącego Dumy O. Morozowa.

Rusofobia i ataki na rosyjskiego ambasadora w Polsce (kontekst: informacje te mogą oddziaływać tylko na część odbiorców, gdyż atak na ambasadora sam w sobie nie jest wydarzeniem szokującym dla Ormian, którzy są narodem skłonny raczej do gwałtownych reakcji emocjonalnych)

- Iravaban, 9.05.2023, <https://iravaban.net/384728.html> - Kadyrow żąda od Polski przeprosin po tym jak Andriejew został zaatakowany przez agresywny tłum w czasie próby złożenia wieńca na grobach radzieckich żołnierzy (negatywny wydźwięk informacji – jako źródło wskazany Sputnik)
- General News, 9.05.2023, - w informacji o ataku na Andriejewa podkreślono, że „pracownicy Ambasady Rosji przybyli pod kompleks pamięci, aby uczcić pamięć żołnierzy poległych za wyzwolenie Polski spod faszyzmu”; jako

źródło   wskazany   jest   TASS;
<https://generalnews.am/hy/article/1ceb109ed740ea7df0ec3b7d4b6b3584/>

- Sputnik, 10.05.2023, w informacji podkreślono, że atak na Andriejewa był częścią szerszych rusofobicznych działań Polski, a „obecny na miejscu funkcjonariusz policji stwierdził, że akcja protestacyjna była koordynowana z gminą”.
<https://arm.sputniknews.ru/20230510/rusastanum-lehastani-gvortseri-zhamanakavvor-havatarmatary-kanchvel-e-rd-agn-59457745.html>;
- Oragir, 16.11.2022, <https://oragir.news/hy/material/2022/11/16/62437> - w tytule czy Polska przeprosi Andriejewa; kontekst: Polska wezwała w nocy Andriejewa do MSZ, w związku z incydem w Przewodowie, a polskie media wskazały Rosję jako odpowiedzialną, podczas gdy potem USA oraz prezydent Duda przyznali, że Rosja tej rakiety nie wystrzeliła (źródło – konto Zacharowej na Telegramie)
- Oragir, 16.11.2022, <https://oragir.news/hy/material/2022/11/16/62425> - „Fragmenty rakiet, które spadły na terytorium Polski, to ukraińskie S-300”; zacytowany Pieskow, że „reakcja Polski była histeryczna i rusofobiczna”
- Sputnik, 16.11.2022, „Reakcja USA była „powściągliwa”, Polska „histeryczna”. Pieskow o wybuchu w Polsce” (w kontekście incydentu w Przewodowie; <https://arm.sputniknews.ru/20221116/amni-ardzaganqy-zusp-er-lehastaniny-histerik-peskvoy-lehastanum-pajtjuni-masin-51366654.html>,
- Sputnik, 22.10.2024, „Polska zamyka konsulat generalny Rosji w Poznaniu”. W materiale znajduje się stwierdzenie łączące to działanie z rzekomym planem Zachodu rozpoczęcia wojny z Rosją: „W ostatnim czasie na Zachodzie coraz częściej pojawiają się myśli o bezpośrednim konflikcie zbrojnym pomiędzy sojuszem a Federacją Rosyjską. Kreml zauważył, że Federacja Rosyjska nikomu nie grozi, ale nie będzie ignorować działań mogących stanowić potencjalne zagrożenie dla jej interesów. Ponadto w

ostatnich latach Rosja zauważyła bezprecedensową aktywność NATO w pobliżu swoich zachodnich granic.”

<https://arm.sputniknews.ru/20241022/lehastany-pakum-e-pvoznanum-rd-glkhavvor-hjumatvosutjuny-82152290.html>,

Niszczenie pomników żołnierzy radzieckich (kontekst: udział Ormian w armii radzieckiej w czasie II wojny światowej)

lin.am, 14.04.2022, <https://www.lin.am/3097782.html> - Polska masowo usuwa pomniki żołnierzy radzieckich, a wcześniej są one beczeszczone (źródło informacji – Sputnik)

- Sputnik, 21.05.2021, - Polacy niszcząc pomniki żołnierzy radzieckich są jak Azerowie i Turcy niszczący dziedzictwo narodowe Ormian. <https://arm.sputniknews.ru/20210521/voch-voq-alievin-thaj-hartser-chi-talis-27635532.htm>

Informacje dotyczące wojny w Ukrainie ukazujące Polskę jako państwo nie pragnące pokoju

- Panorama, 23.11.2024, Szwajcaria zakazuje eksportu sprzętu wojskowego do Polski ze względu na Ukrainę, <https://www.panorama.am/am/news/2024/11/23/%D5%87%D5%BE%D5%A5%D5%B5%D6%81%D5%A1%D6%80%D5%AB%D5%A1-%D4%BC%D5%A5%D5%B0%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%A1%D5%B6/3081916>
- 168.am, 10.04.2024, <https://168.am/2024/10/04/2106408.html> - Łukaszenko o tym, że Białoruś pomoże Ukrainie obronić się przed próbami zajęcia Zachodniej Ukrainy przez Polskę
- Sputnik, 10.07.2023, Polska zawarła umowę o bezpieczeństwie z Ukrainą i jest gotowa pójść dalej niż inne państwa NATO we wspieraniu Ukrainy, co może doprowadzić do wojny NATO z Rosją i jest „niebezpieczne dla świata”.

<https://arm.sputniknews.ru/20240710/hrg-lehastany-mtadir-e-lvvovi-erknqum-voch-trichqajin-gvoti-steghtsel--78207725.html>,

-
- **Informacje związane z wizytą prezydenta Andrzeja Dudy w Armenii, mające lub mogące mieć negatywny wydźwięk**
- Rusarminfo, 26.11.2024 r., rozmowa z Władimirem Bruterem, który twierdzi, że wizyta Dudy w Armenii to realizacja „imperialnych planów” Dudy, a Armenia w ramach planu „Polski od morza do morza” jest postrzegana przez niego jako „polskie kresy”.
<https://rusarminfo.ru/2024/11/26/polsha-ot-morya-do-armenii-duda-v-erevane-ishhet-imperiyu-video/>
- Yerevan Today, 26.11.2024, antyrosyjskie wystąpienie polskiego prezydenta, <https://yerevan.today/all/politics/147043/lehastani-naxagahy-hayastani-ambionn-ogtagortsec-hakarousakan-haytararoutyouanner-anelou-hamar>
- 168.am, 11.12.2024, <https://168.am/2024/12/11/2139221.html> – w czasie przygotowań do wizyty prezydenta Dudy w Armenii, władze Armenii dopuściły się nieprawidłowości finansowych

0. Polska jest przyjacielem Turcji (informacje na temat współpracy polsko-tureckiej niekoniecznie stanowią część jakiejś antypolskiej kampanii ale w części społeczeństwa mogą wywoływać negatywne emocje)

Armtimes, 31.01.2018, <https://www.armtimes.com/hy/article/130238> – „Społeczność ormiańska protestuje przeciwko planowi postawienia pomnika tureckiego żołnierza w Krakowie” – choć informacja podana jest w dość neutralny sposób to może tworzyć wrażenie, że Polska chce uczcić żołnierzy tureckich, którzy są odpowiedzialni za ludobójstwo Ormian, choć nie mają oni żadnych zasług dla Polski; jako źródło wskazane jest segodnia.ru

0. Przykłady innych informacji o negatywnym wydźwięku

168.am, 14.11.2023, <https://168.am/2023/11/14/1957306.html> - „Ambasador RP w Armenii: Ormianie powinni mieszkać na terytorium uznanym przez społeczność międzynarodową” – tytuł jest nadużyciem; z treści wynika, że polski ambasador P. Skwieciński stwierdził, że Polska nigdy nie uznawała Arcachu za terytorium Armenii; brak jednak mowy o tym, że nie powinni tam mieszkać Ormianie (kontekst: wypowiedź miała miejsce niedługo po zajęciu Arcachu przez Azerbejdżan i wypędzeniu jego mieszkańców)

- Sputnik, 23.22.2018, „W stolicy Polski Ormianie zmuszeni byli do ukrycia flagi Artsakh”, informacja o tym, że na targach turystycznych Azerowie wymusili usunięcie flagi Arcachu na jednym ze stanowisk;

<https://arm.sputniknews.ru/20181123/lehastanum-hayastani-nerkayacucchin-stipel-en-heracnel-arcakhi-droshy-15835618.html>;

7. Studium przypadku – analiza narracji wymierzonej w Polskę w oparciu o model DISARM

Framework DISARM RED - próba ujednolicenia sposobu opisu i wymiany informacji dotyczących działań w przestrzeni informacyjnej

Historia frameworku DISARM RED

DISARM RED (DISinformation Analysis & Risk Management RED) jest modelem analitycznym służącym opisowi ofensywnych działań w przestrzeni informacyjnej (infosferze). Jednym z głównych wyzwań towarzyszących ich analizie jest duża niejednorodność pojęciowa. Podmioty zajmujące się badaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom w tej domenie wykształciły swoje własne słowniki i semantykę służącą do opisywania tego typu aktywności. Wraz ze stale rosnącą od połowy lat 10-tych XXI wieku intensywnością działań informacyjnych o charakterze wielodomenowym, których

składnikiem są także operacje wpływu, pojawiła się potrzeba rzetelnej wymiany informacji między podmiotami zajmującymi się identyfikacją i zwalczaniem tego typu zagrożeń.

Na przełomie 2017 i 2018 roku, Sara-Jayne “SJ” Terp, wraz z grupą specjalistów zajmujących się cyberbezpieczeństwem, rozpoczęła prace nad adaptacją istniejących narzędzi opisujących zagrożenia stricte cyfrowe do rzeczywistości działań hybrydowych². Niedługo później powstał pierwowzór DISARM - framework AMITT (Adversarial Misinformation Influence Tactics & Techniques), który zaczął być wykorzystywany przez NATO, UE, WHO oraz ONZ. Obecna wersja DISARM RED jest efektem połączenia AMITT oraz stworzonego przez MITRE Corporation modelu SPICE - wzorowanego na klasycznym frameworku cybersecurity MITRE ATT&CK (służącemu do identyfikacji i opisu taktyk i technik używanych przy ofensywnych działaniach w cyberprzestrzeni)³.

DISARM to projekt w pełni otwartoźródłowy, prowadzony przez Fundację DISARM, kompatybilny z językiem STIX oraz platformą MISP, regularnie aktualizowany, aby coraz lepiej opisywać rzeczywistość i stawać się coraz bardziej kompatybilnym z innymi modelami, takimi jak np. Meta Kill Chain.

Podstawowa charakterystyka frameworku DISARM RED

Framework DISARM RED dzieli się na kilka części, ułożonych w określonej hierarchii, które opisują poszczególne etapy i narzędzia używane w operacjach wpływu. Model otwierają “fazy”, oznaczone tagami zaczynającymi się od litery “P”. Są do nich przyporządkowane taktyki (tagi zaczynające się od liter “TA”), w których skład wchodzi różnorodne techniki (tagi zaczynające się literą “T”).

Tagi “P” opisują 4 główne fazy działań informacyjnych - planowanie, przygotowanie, wykonanie i ewaluację. Wchodzące w ich skład taktyki “TA” wskazują cele wchodzące w skład poszczególnych faz, które osiągnąć są dzięki wykorzystaniu różnorodnych narzędzi,

---

² <https://github.com/DISARMFoundation/DISARMframeworks?tab=readme-ov-file#whos-responsible-for-disarm-and-a-little-history>

³ <https://www.disarm.foundation/brief-history-of-disarm>

czyli technik "T". Opis faz, technik i taktyk jest ogólnodostępny na stronie projektu.

Przykładowy wykorzystania frameworku DISARM RED

Framework DISARM RED jest narzędziem przydatnym w szczególności do wymiany informacji o incydentach. Pozwala on w łatwy i ujednolicony sposób opisywać zstaną rzeczywistość, nie pozostawiając przestrzeni na niedomówienia. Świetnie sprawdza się na pierwszym etapie rozpoznania, czyli identyfikacji działań w przestrzeni informacyjnej jak i w trakcie analizy atrybucji, gdzie służy jako narzędzie do opisywania charakterystycznych i powtarzalnych technik, które mogą być przydatne w identyfikacji autora operacji wpływu. Jego korzyścią jest wspomniana kompatybilność ze składnią STIX, która umożliwia zastosowanie go na platformach takich jak Open CTI.

Przykładowe wykorzystanie DISARM to np. sytuacja, w której analityk identyfikuje sieć nieautentycznych kont w serwisie społecznościowym, które rozpowszechniają ten sam mem, który ma legitymizować narrację, która wcześniej była obecna w innym medium, np. portalu internetowym. Dzięki frameworkowi można doprecyzować, nazwać i sklasyfikować wykorzystane techniki, przyporządkować je do taktyk a następnie przekazać swoje informacje do innego analityka, który może dalej wzbogacać produkt w ramach cyklu wywiadowczego.

Ograniczenia frameworku DISARM RED

Framework DISARM RED jest precyzyjnym i przydatnym narzędziem, jednak należy być świadomym jego ograniczeń. O ile sprawdza się w sytuacji opisywania i raportowania poszczególnych incydentów w przestrzeni informacyjnej, a także klasyfikacji dowodów cyfrowych zdobytych w trakcie śledztw OSINT, brakuje mu jednak elementów bardziej precyzyjnie opisujących efekty psychologiczne, które wywołała dana aktywność i jest zbyt odległy od modeli analiz stosowanych w ocenie operacji psychologicznych.

DISARM RED ogranicza opis oddziaływania psychologicznego do kilkunastu technik w fazie 1 - planowania. Framework opisuje je jako sposoby osiągnięcia danego celu na

poziomie taktycznym, kiedy w rzeczywistości wspomniane wyżej techniki są zarówno narzędziem, jak i celem samym w sobie - zawartym w dużo większym wachlarzu oddziaływania psychologicznego stosowanego przez podmioty będące stroną atakującą w operacjach wpływu.

Rosyjska operacja wpływu prowadzona w przestrzeni informacyjnej ARMENII: Kreowanie fałszywego obrazu Polski i Zachodu jako agresora dążącego do aneksji terytoriów Ukrainy.

Analiza rosyjskiej operacji wpływu prowadzonej w przestrzeni informacyjnej Ukrainy wg. frameworku DISARM RED v 1.6

Wstęp

Od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2014 roku Kreml konsekwentnie wykorzystuje dezinformację jako jedno z kluczowych narzędzi „legitymizacji” polityki agresji.

Rosyjska propaganda, szczególnie w kontekście wojny w Ukrainie, opiera się na przemyślanej strukturze narracyjnej, której celem jest manipulowanie odbiorcami poprzez mieszanie faktów z fikcją, emocjonalne odwołania oraz tworzenie fałszywego tła historycznego.

Analiza ujawnia bieżące techniki dezinformacyjne oraz mechanizmy narracyjne użytkowane w tej konkretnej infosferze. Jednym z najnowszych przykładów jest szeroko rozpowszechniana narracja o rzekomych planach Zachodu dotyczących podziału Ukrainy.

Rosyjski aparat propagandowy kontynuuje operację dezinformacyjną, której wiodące narracje opierają się na tezach o planach aneksji Zachodniej Ukrainy przez Polskę, Węgry i Rumunię.

Monitoring armeńskiej infosfery wykazał, że w tym państwie obecne są artefakty szerokiej, rosyjskiej operacji wpływu mającej zdyskredytować Polskę na arenie międzynarodowej,

pokazując ją jako kraj agresywny, o zapędach imperialnych. Fałszywe narracje mają wywołać u odbiorców przeświadczenie, że Polska szykuje się do aneksji bądź okupacji części terytoriów Ukrainy, które niegdyś wchodziły w skład terytorium II Rzeczypospolitej.

WYKORZYSTYWANE TAKTYKI I TECHNIKI WG. DISARM v1.6:

FAZA	TAKTYKA	TECHNIKA	OPIS
P01 - Plan	TA02 - Plan Objectives	T0066 - Degrade Adversary	Rosja wykorzystuje narracje, które przedstawiają Polskę w złym świetle, mają zniszczyć jej reputację i wiarygodność.
		T0079 - Divide	Polska przedstawiana jest jako kraj agresywny i neoimperialistyczny, a także działający na polecenie "złego, kolektywnego Zachodu".
		T0138 - Motivate to act	Próba wywołania negatywnych emocji w stosunku do Polski i Polaków.
		T0135 - Undermine	Próba wywołania wrażenia, że Polska ma ukryte zamiary w stosunku do Ukrainy i za jej plecami planuje aneksję części jej terytoriów.
P02 - Prepare	TA07 - Select Channels and Affordances	T0152.004 - Website Asset	<p>Strony internetowe o afiliacji rosyjskiej lub prorosyjskiej (RT, Sputnik).</p> <p>Szereg portali informacyjnych w Armenii, otwarcie prorosyjskich, sprzyjających Rosji lub nieświadomie powielających narracje zgodne z jej celami (Lurer, Hhpress, Azg, Topnews, Hayastan News, Iravunk), np: https://lurer.com/article/463251/am,</p>

			<p>https://hhpress.am/mijazqavin/2023/18776/, https://azq.am/news/%D5%AF%D5%A1%D6%80%D6%87%D5%B8%D6%80%D5%A8/%D5%B8%D6%82%D5%AF%D6%80%D5%A1%D5%AB%D5%B6%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%A2%D5%A1%D5%AA%D5%A1%D5%B6%D5%BE%D5%AB-%D5%B4%D5%A5%D5%AE-%D5%A2%D6%80%D5%AB%D5%BF%D5%A1%D5%B6%D5%AB%D5%A1%D5%B5%D5%AB-%D5%A3%D5%A5/, https://topnews.mediamall.am/?id=249123, https://hayastan.news/am/post/34528, https://www.iravunk.com/?p=246450&l=am, https://politik.am/am/lehastanum-cucadrel-en-ukrainayi-bazhanman-gartezy,</p>
		T0151.004 - Chat Platform	Komunikator Telegram
		T0151.001 - Social Media Platform	Portale społecznościowe, takie jak Facebook i Instagram
		T0151.008 - Microblogging Platform	Serwis X (dawniej Twitter)
TA14 - Develop Narratives	T0003 - Leverage Existing Narratives	Próba udowodnienia, że Polska chce zająć zachodnie terytoria Ukrainy z “błogosławieństwem” Zachodu.	
	T0022 - Leverage Conspiracy Theory Narratives	<p>Sugerowanie, że kraje NATO - Polska, Rumunia, Wielka Brytania, Niemcy - chcą podzielić Ukrainę między siebie.</p> <p>Kłamstwa, jakoby Polska miała realizować plan “Powrotu Mórz Wschodnich”, czyli włączenia byłych ziem II RP do III RP.</p>	

		T0068 - Respond to Breaking News Event or Active Crisis	W zależności od aktualnych wydarzeń politycznych, Rosja umieszcza fałszywe narracje w różnych komunikatach.
TA06 - Develop Content		T0023 - Distort Facts	Umieszczanie fałszywych artykułów na stronach WWW, które uderzają w wizerunek Rzeczypospolitej.
		T0085 - Develop Text-Based Content	Publikacja fałszywych map, przedstawiających podzieloną Ukrainę i "strefy wpływów" poszczególnych państw.
		T0086 - Develop Image-Based Content	Używanie fake'ów - przerobionych map, które miałyby być niejako puszczane w polskiej telewizji. Nawiązywanie do sytuacji z 2014 roku, kiedy Rosja sugerowała Polsce aneksję części Ukrainy i wykorzystywanie do tego archiwalnych materiałów telewizyjnych (mapy przedstawiającej rosyjską propozycję) do udowodnienia "prawdziwych planów Polski".
TA15 - Establish Assets		T0092 - Build Network	Kolportaż fałszywych narracji z wykorzystaniem wielu portali internetowych, które albo cytują się wzajemnie, albo udostępniają tę samą informację
TA16 - Establish Legitimacy		T0097.102 - Journalist Persona	Cytowanie oficjalnych, rosyjskich źródeł, takich jak wywiad zagraniczny SWR, co ma sugerować prawdziwość przekazywanych "informacji".
		T0097.108 - Expert Persona	Nawiązywanie do wypowiedzi ekspertów, polityków (w tym ukraińskich partii prorosyjskich, np. z Opozycyjnej Platformy - Za Życie), a także dziennikarzy.
		T0097.111 - Government Official Persona	

		T0097.202 News Outlet Persona	
P03 Execute	TA09 - Deliver Content	T0115 - Post Content	Kolportaż fałszywych narracji pod postacią artykułów na stronach WWW, grafik z podrabianymi mapami Europy, postów w sieciach społecznościowych.
	TA17 - Maximise Exposure	T0119 - Cross-Posting	Publikowanie takiego samego, bądź bardzo podobnego contentu w wielu różnych serwisach informacyjnych i na różnych platformach.

Podsumowanie

Bieżąca odsłona tej kampanii sugeruje, że Polska, Węgry, Rumunia oraz inne kraje zachodnie już „planują” podział Ukrainy na konkretne terytoria. Poprzez przypisanie rzekomych przygotowań do aneksji realizowanych przez NATO, propaganda próbuje zdyskredytować wsparcie Zachodu dla Ukrainy i wpisać te tezy w dezinformację o ofensywnych planach NATO.

Przekazy te są równolegle wykorzystywane do działań propagandowych, które przedstawiają Rosję w fałszywym świetle państwa broniącego się, a nie atakującego zbrojnie Ukrainę (strategia odwróconej logiki).

Rosja konsekwentnie wykorzystuje retorykę porównującą Ukrainę i Zachód do nazizmu. Tego rodzaju odwołania mają wywołać emocjonalną reakcję i „legitymizować” rosyjską dezinformację o agresji na Ukrainę jako operacji „denazyfikacji” lub szerzej – jako operacji obronnej przed Zachodem – sugerując, że działania Zachodu mają charakter prowokacyjny i ofensywny oraz prowadzą do konfliktu.

Zrozumienie tych mechanizmów pozwala nie tylko lepiej analizować propagandę, ale również skuteczniej się przed nią bronić.

8. Studium przypadku – osłabianie europejskich dążeń Armenii

Narracyjna wojna Rosji i Azerbejdżanu przeciwko europejskiej drodze Armenii

Przywódcy Rosji i Azerbejdżanu często promują ściśle powiązane, a czasem identyczne, narracje uderzające w starania Armenii na rzecz zbliżenia z Unią Europejską. Oba państwa mają wspólny interes w przeciwstawianiu się bliższym relacjom Armenii z Europą. Rosja dąży do uniemożliwienia Armenii zmniejszenia jej zależności od Moskwy, podczas gdy Azerbejdżan stara się zachować regionalną równowagę sił poprzez podważanie armeńskich inwestycji w obronę narodową i odporność. Oba kraje dążą do osiągnięcia tych celów poprzez skoordynowane działania w przestrzeni informacyjnej, wykorzystując podobne narracje, aby rzucić wyzwanie Armenii.

Rosyjskie i azerskie kampanie dezinformacyjne wymierzone w Misję Obserwacyjną Unii Europejskiej (EUMA) w Armenii

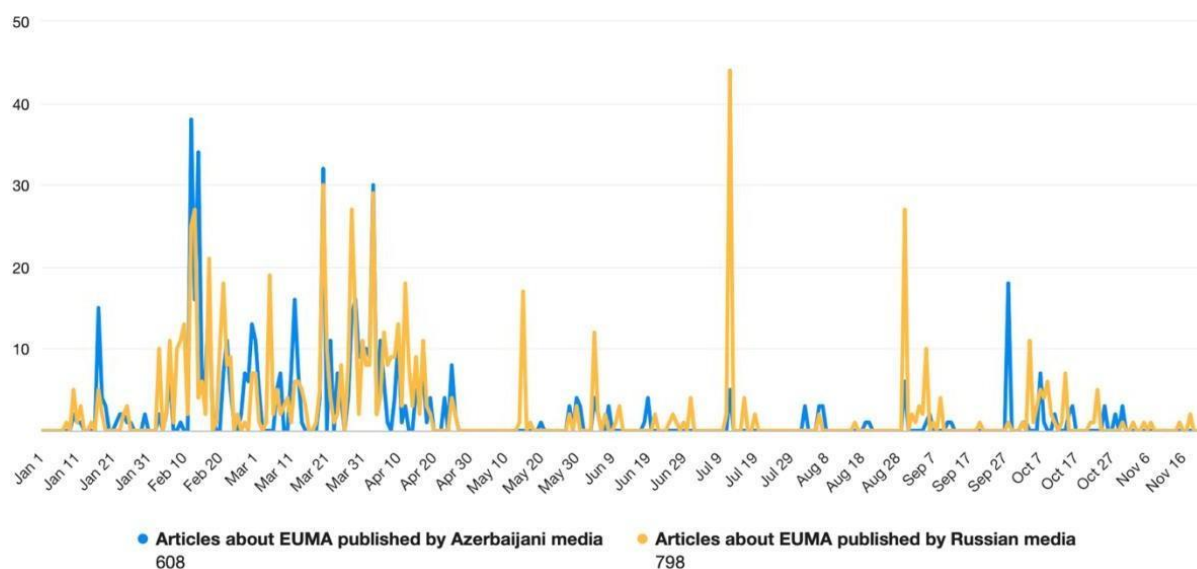
W 2023 r., na oficjalny wniosek rządu Armenii, Unia Europejska ustanowiła Misję Obserwacyjną UE (EUMA) po armeńskiej stronie granicy międzynarodowej z Azerbejdżanem. EUMA, której zadaniem jest monitorowanie i informowanie o rozwoju sytuacji w terenie, ma na celu zwiększenie bezpieczeństwa ludzi na obszarach dotkniętych konfliktem oraz budowanie zaufania między Armenią a Azerbejdżanem. EUMA jest jednak często celem kampanii dezinformacyjnych ze strony aparatu propagandy Rosji i Azerbejdżanu.

W marcu 2024 r. rosyjski minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow oskarżył EUMA o przekształcenie się w misję NATO ze względu na zaangażowanie personelu z Norwegii, Kanady i Stanów Zjednoczonych. Podobnie we wrześniu 2024 r. prezydent Azerbejdżanu Ilham Alijew stwierdził, że poprzez włączenie przedstawicieli Kanady EUMA przekształciła się w misję NATO.

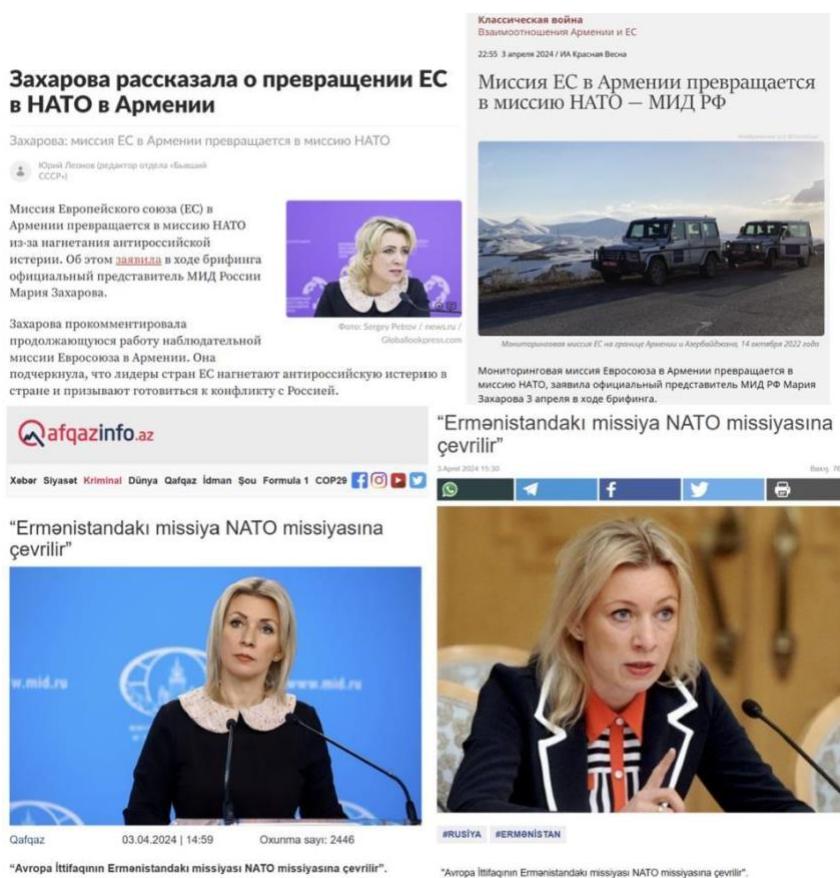
Nie był to pierwszy przypadek wyrównanych komunikatów przeciwko EUMA. W marcu 2023 r. rzeczniczka rosyjskiego MSZ Maria Zacharowa stwierdziła, że EUMA szpieguje Rosję, Iran i Azerbejdżan z Armenii, przyczyniając się do wzrostu "napięć" w regionie. Powtarzając to, prezydent Alijew oskarżył EUMA o angażowanie się w "lornetkową dyplomację". Ponadto pierwszy zastępca ministra obrony Azerbejdżanu, generał pułkownik Karim Valiyev, stwierdził, że EUMA pogarsza sytuację na Kaukazie Południowym.

Wykorzystanie narzędzia Meltwater do analizy wzmianek o EUMA w rosyjskich i azerbejdżańskich mediach pozwoliło na odkrycie, że oba te kraje aktywnie zajmowały się EUMA w lutym i marcu 2024 roku. Co ciekawe, media te opublikowały podobną liczbę artykułów na temat EUMA w określonych dniach, co sugeruje porównywalny poziom zainteresowania tym tematem. Artykuły te zawierały przede wszystkim narracje mające na celu zdyskredytowanie EUMA.

Wykres ilustruje liczbę artykułów opublikowanych przez rosyjskie i azerskie media odnoszących się do EUMA

Dwa przypadki, w których doniesienia azerbejdżańskich i rosyjskich mediów na temat EUMA osiągnęły podobne szczyty - 20 marca i 4 kwietnia 2023 r. - pokrywają się z wypowiedziami Zacharowej na temat EUMA. Ponadto, oświadczenie Zacharowej z 3 kwietnia, w którym stwierdziła, że staje się misją NATO, również miało miejsce przed trójstronnymi spotkaniami Armenii w Brukseli 5 kwietnia.

Zrzuty nagłówków promujących twierdzenie Zacharowej, że EUMA przekształca się w misję NATO. Górny rząd pokazuje przykłady z rosyjskich mediów, podczas gdy dolny rząd pokazuje relacje w mediach azerskich, dowodzi to korelacji rosyjskich i azerskich działań propagandowych.

Rosja i Azerbejdżan reagują na decyzję Francji o dostarczeniu broni Armenii

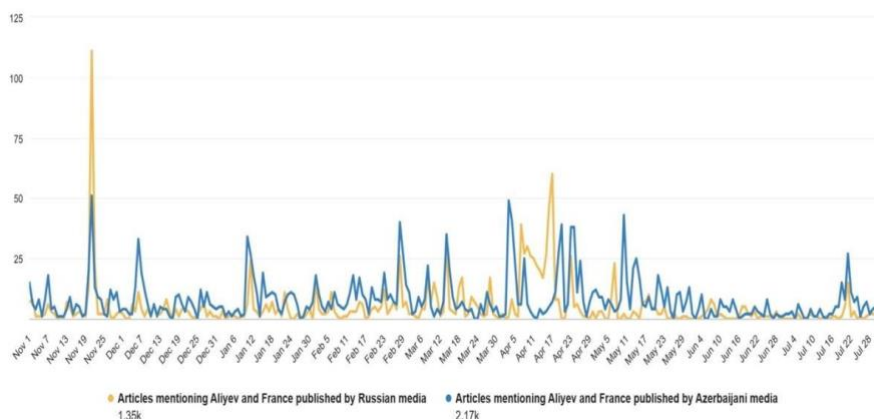
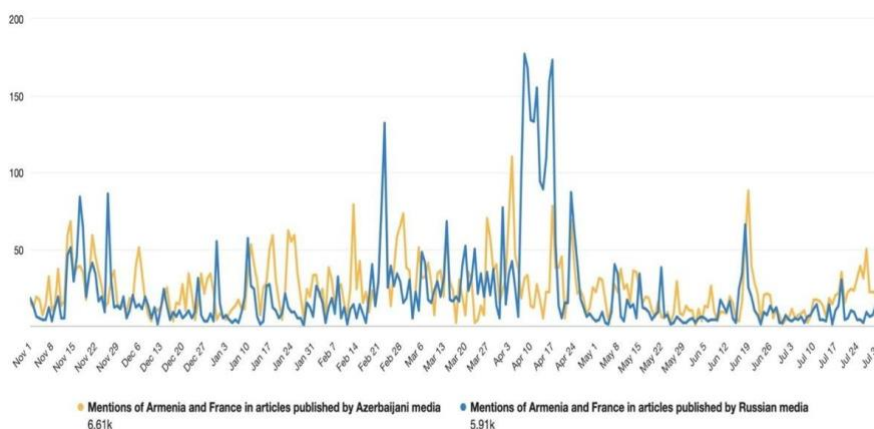
W ostatnich latach Francja stała się kluczowym partnerem Armenii, dostarczając zaawansowany sprzęt wojskowy w celu wzmocnienia jej obrony w obliczu wyzwań regionalnych. Decyzja Francji o dostarczeniu broni do Armenii szybko wywołała negatywne i ściśle powiązane reakcje ze strony Azerbejdżanu i Rosji. 21 listopada 2023 r. prezydent Azerbejdżanu Ilham Alijew stwierdził, że Francja "kładzie podwaliny pod nową wojnę regionalną", uzbrajając Armenię.

Azerbejdżan oskarżył Francję o destabilizację "nie tylko swoich byłych i obecnych kolonii, ale także naszego regionu, Południowego Kaukazu". Podobnie rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych oskarżyło Francję o sprowokowanie wznowienia konfliktu zbrojnego

w regionie. Rzeczniczka Maria Zakharova zasugerowała, że Francja, która poniosła porażkę w wysiłkach na rzecz utrzymania pokoju w Afryce, próbuje zrekompensować, podejmując się roli pokojowej na Kaukazie.

Zauważono, że kiedy 24 lutego 2024 r. Francja i Armenia podpisały umowy obronne, rosyjskie i azerbejdżańskie media opublikowały prawie taką samą liczbę artykułów na temat tego wydarzenia (odpowiednio 130 i 127). Liczba artykułów na ten temat wzrosła ponownie w czerwcu 2024 r., po ogłoszeniu zakupu przez Armenię haubic CAESAR z Francji.

Azerbejdżańskie media wyraźnie podkreślały wypowiedzi Marii Zacharowej, podczas gdy rosyjskie media szeroko informowały o uwagach Ilhama Alijewa w tej sprawie. Co ciekawe, kiedy prezydent Alijew w listopadzie 2023 r. oskarżył Francję o położenie podwalin pod nową wojnę, jego wypowiedź spotkała się z szerszym odzewem w rosyjskich mediach niż w azerskich. W wyniku analizy mediów w dniu 21 listopada 2023 r. zidentyfikowano 51 wzmianek o oświadczeniu Alijewa w azerbejdżańskich mediach, podczas gdy w rosyjskich

było ich 111.

Góra: wykres przedstawia liczbę artykułów opublikowanych przez rosyjskie i azerbejdżańskie media na temat francusko-armeńskiej współpracy obronnej. Dół: wykres przedstawia liczbę artykułów w rosyjskich i azerbejdżańskich mediach zawierających oskarżenia Alijewa pod adresem Francji.

Większość relacji odwołujących się do wypowiedzi Alijewa w azerbejdżańskich mediach skupiała się na jego oskarżeniach wobec Francji o praktykowanie neokolonializmu. Kontrolowane przez państwo azerbejdżańskie media w swoich relacjach podkreślały kolonialną przeszłość Francji, dostosowując się do szerszej narracji promowanej przez Alijewa, a także rosyjskie ministerstwo spraw zagranicznych. Retoryka ta ma na celu zdyskredytowanie Francji i jej partnerstwa z Armenią, przedstawiając Francję jako obłudną potęgę, która krytykuje innych, zaniebując jednocześnie własną historię wyzysku i kolonializmu. W prorządowych mediach pojawiły się nagłówki takie jak "Prezydent Azerbejdżanu: Większość krwawych zbrodni w historii kolonializmu ludzkości została popełniona przez Francję". To wzmacnia narrację mającą na celu podważenie wizerunku Francji w regionie i delegitymizację jej wsparcia dla Armenii.

REPORT
Azərbaycan Respublikası

Prezident: Fransa kolonializminin utancverici yeni metodları bu gün də davam etməkdədir

21 Noyabr 2023 10:30

21 Noyabr 2023 10:30

Azərbaycan Prezidenti: "Fransa kolonializminin utancverici yeni metodları bu gün də davam etməkdədir"

21 Noyabr 2023 10:30

XƏBƏR SİYASƏT

21 Noyabr 2023 10:30

Özrlər keçsə də, siyasət və təfəkkür dəyişmədiyi üçün Fransa kolonializminin utancverici yeni metodları bu gün də davam etməkdədir.

"Report" xəbər verir ki, bəzi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Dekolonizasiya: Qadınların gücləndirilməsi və inkişaf" mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarına müraciətində deyib:

Özrlər keçsə də, siyasət və təfəkkür dəyişmədiyi üçün Fransa kolonializminin utancverici yeni metodları bu gün də davam etməkdədir.

AZƏRTAC

RƏSMİ XRONİKA RƏSMİ SƏNƏDLƏR SİYASƏT İQTİSADİYYAT MƏDƏ

SIYASƏT

Azərbaycan Prezidenti: Bəşəriyyətin kolonializm tarixinin qanlı cinayətlərinin çoxu məhz Fransa tərəfindən törədilib

21.11.2023 [10:30] Çap et A* A:

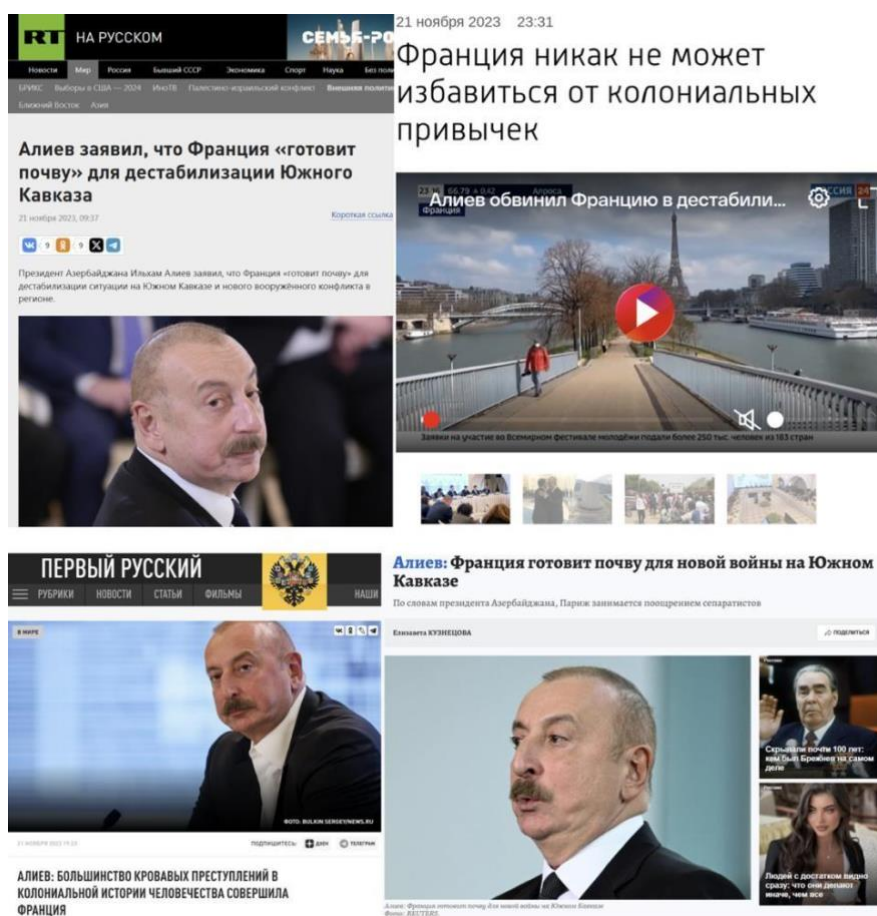
Bakı, 21 noyabr, AZƏRTAC

Bəşəriyyətin kolonializm tarixinin qanlı cinayətlərinin çoxu məhz Fransa tərəfindən törədilmişdir. Afrika, Cənub-Şərqi Asiya, Sakit Okean, Atlantik və Hind okeanları regionlarında, Latın Amerikasında onlarla ölkəni işğal edən, sərvətlərini talayan, xalqlarını uzun illər əsarətdə saxlayan Fransa həmin arazılarda hərbi və bəşəriyyət əleyhinə çoxsaylı cinayətlər törətmiş, fransız silahlı qüvvələri etnik və dini mənsubiyyətinə görə yüz minlərlə dinc sakinini soyqırımına maruz qoymuşdur.

AZƏRTAC xəbər verir ki, bu fikirlər Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin noyabrın 21-də Bakıda keçirilən "Dekolonizasiya: Qadınların gücləndirilməsi və inkişaf" mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarına müraciətində əksini tapıb.

Nagłówki w kontrolowanych przez rząd Azerbejdżanu i prorządowych mediach promujących przemówienie Alijewa z 21 listopada, wzmacniająco oskarżenia Alijewa poprzez podkreślenie kolonialnej historii Francji i wpisujące się w narrację podważającą współpracę wojskową między Francją a Armenią.

Natomiast główne rosyjskie media propagandowe kontrolowane przez Kreml, takie jak RT, Komsomolskaja Prawda, Vzglyad i Regnum, powtórzyły oświadczenie Alijewa i oskarżyły Francję o "wciągnięcie regionu w wojnę", skupiając się na narracji o destabilizacji regionu. Niemniej motyw kolonializmu również się tam pojawił. Spośród 111 artykułów opublikowanych 21 listopada, trzydzieści z nich wspomniało o "kolonializmie" lub "neokolonializmie" w swoich nagłówkach, wzmacniając azerbejdżańską narrację przeciwko Francji również wśród rosyjskich odbiorców.

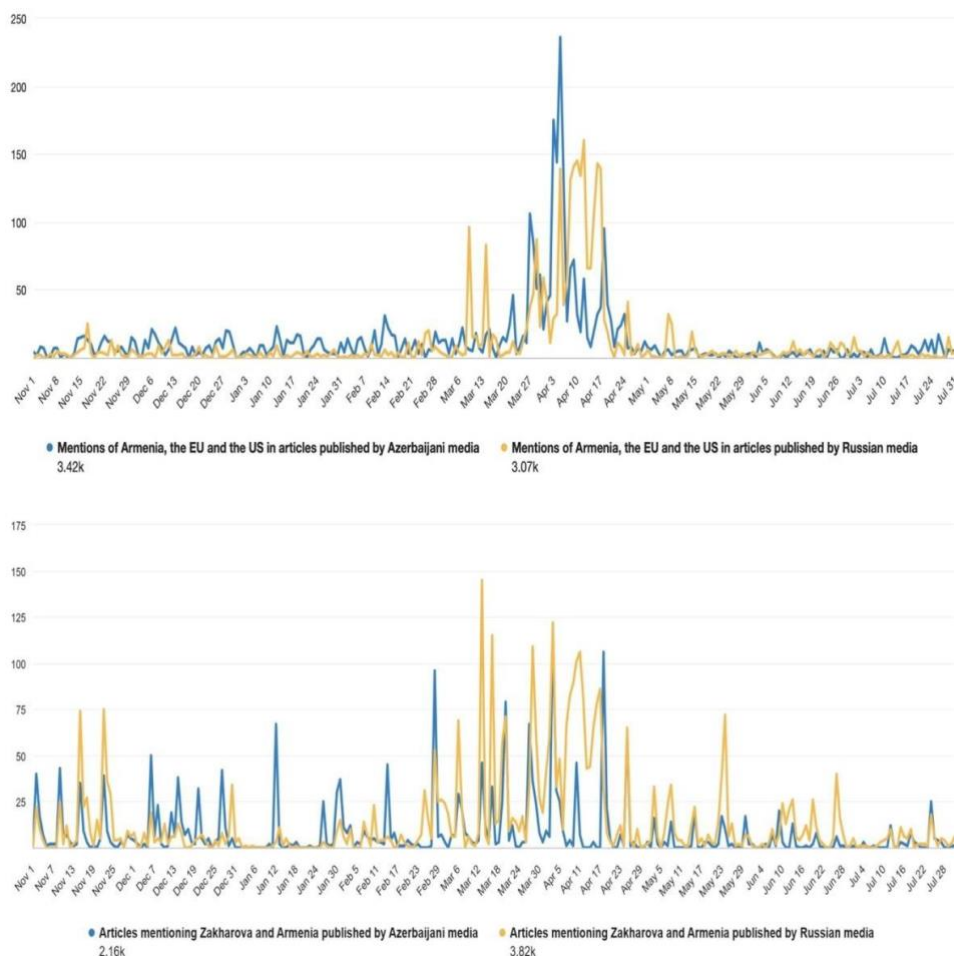
Przykłady kontrolowanych przez Kreml mediów, promujących oskarżenia Alijewa wobec Francji z naciskiem na nową wojnę i kolonializm.

Rosja i Azerbejdżan próbują delegitymizować trójstronne rozmowy Armenii z Europą i Stanami Zjednoczonymi

5 kwietnia 2024 r. w Brukseli w Belgii odbyło się trójstronne spotkanie z udziałem premiera Armenii Nikola Paszyniana, przewodniczącej Komisji Europejskiej Ursuli von der Leyen, wysokiego przedstawiciela UE Josepa Borrella i sekretarza stanu USA Antony'ego Blinkena. Podczas spotkania Unia Europejska przedstawiła plan na rzecz odporności i wzrostu o wartości 270 milionów euro, a Stany Zjednoczone ogłosiły pomoc finansową dla Armenii w wysokości 65 milionów dolarów.

Podobnie jak w poprzednich , przywódcy Rosji i Azerbejdżanu wyrazili uderzająco podobne twierdzenia na temat spotkania. Ilham Alijew stwierdził, że brukselskie spotkanie miało na celu podważenie współpracy regionalnej oraz "stworzenie linii podziału i izolację Azerbejdżanu". Podobnie Maria Zakharova skrytykowała uczestników i stwierdziła, że spotkanie było "przeciwko Rosji". Oskarżyła ich o próbę "narysowania nowych linii podziału na Kaukazie Południowym" i forsowanie polityki "izolowania Azerbejdżanu". Zakharova oskarżyła również Zachód o wykorzystywanie Armenii do podżegania do niestabilności w regionie zamiast promowania pokoju i powtórzyła, że Rosja popiera plan Azerbejdżanu dotyczący reintegracji Ormian w Karabachu.

Analiza przeprowadzona przez Meltwater wykazała, że w dniu trójstronnego spotkania azerbejdżańskie media opublikowały ponad 230 artykułów na temat tego wydarzenia, a rosyjskie media opublikowały ponad 130 artykułów i kontynuowały publikacje na ten temat w kolejnych dniach. Dalsza kwerenda wzmianek o wypowiedziach Zacharowej o Armenii doprowadziła do zidentyfikowania ponad 3800 takich wzmianek w rosyjskich serwisach informacyjnych i ponad 2100 wzmianek w mediach azerbejdżańskich. Punkt, w którym zasięg azerbejdżański przekroczył zasięg rosyjski miał miejsce 18 kwietnia, co zbiegło się w czasie z regularnym briefingiem prasowym Zacharowej.

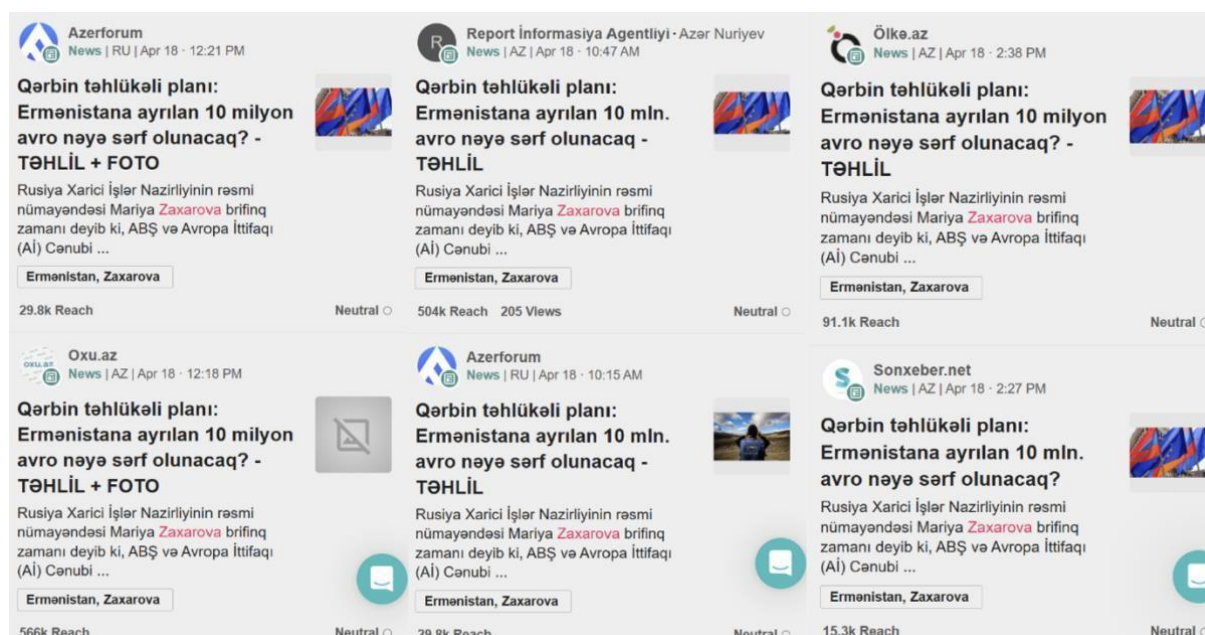

Górny wykres przedstawia liczbę artykułów opublikowanych przez rosyjskie i azerbejdżańskie media omawiających stosunki Armenii z Europą i Stanami Zjednoczonymi. Dolny wykres przedstawia artykuły w rosyjskich i azerbejdżańskich mediach wspominające o Marii Zacharowej i Armenii.

Co ciekawe, briefing Zacharowej z 18 kwietnia spotkał się z minimalnym odzewem w rosyjskich mediach, z zaledwie 32 wzmiankami zidentyfikowanymi przez Meltwater. Jednak ze względu na zgodność jej wypowiedzi z agendą Azerbejdżanu, briefing został omówiony 106 razy w mediach azerbejdżańskojęzycznych. Oprócz standardowego wzmocnienia cytatów Zacharowej, zidentyfikowaliśmy dziewięć zduplikowanych artykułów z nagłówkiem "Niebezpieczny plan Zachodu: na co zostanie przeznaczone 10 milionów euro przyznanych Armenii?" na pięciu azerbejdżańskich stronach internetowych. Kwota ta odnosiła się do wstępnego porozumienia między Armenią a UE w sprawie przyznania 10 milionów euro z Europejskiego Funduszu na rzecz Pokoju na wzmocnienie sił zbrojnych Armenii. Raporty podkreślały komentarze Zacharowej i przedstawiały wsparcie Unii Europejskiej jako próbę przekształcenia Armenii

w antyrosyjską platformę.

Przykłady artykułów wzmocniających wypowiedzi Zacharowej i twierdzących, że wsparcie Zachodu dla Armenii przyczynia się do nowych napięć w regionie.

Rosja i Azerbejdżan przekazują negatywne informacje na temat dialogu UE-Armenia w sprawie liberalizacji reżimu wizowego

We wrześniu 2024 r. Unia Europejska i Armenia rozpoczęły rozmowy w sprawie liberalizacji reżimu wizowego. Przewiduje się, że negocjacje potrwać kilka lat, podczas których Armenia będzie musiała przeprowadzić kompleksowe i liberalne reformy, aby spełnić standardy UE.

Po raz kolejny Rosja i Azerbejdżan rozpowszechniły podobne negatywne wiadomości na temat tego wydarzenia. Rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych stwierdziło, że reżim bezwizowy z Unią Europejską "doprowadziłby do znacznego odpływu młodych i aktywnych ekonomicznie ludzi do Europy i miałby negatywny wpływ na armeńską gospodarkę i bezpieczeństwo". Zaxarova stwierdziła, że Europa celowo opóźnia proces liberalizacji reżimu wizowego, czyniąc Ormian "zakładnikami regularnych intryg politycznych Europejczyków". Podobnie, oficjalna azerbejdżańska agencja informacyjna

Azertag stwierdziła, że bezwizowy wjazd do Europy pogorszy sytuację demograficzną Armenii i doprowadzi do "opróżnienia kraju". Pro-rządowi eksperci z Azerbejdżanu przedstawili podobne argumenty i prognozy.

9. Zalecenia / rekomendacje

a) Podsumowanie środowiska informacyjnego

Środowisko informacyjne w Armenii jest bardzo spolaryzowane wokół stosunku do Rosji i Zachodu, a także premiera Nikoła Paszyniana oraz jego głównego przeciwnika politycznego biskupa Bagrata Galstanyana. Media o orientacji prozachodniej i proeuropejskiej przeważnie starają się zachowywać standardy profesjonalizmu w przekazywanych treściach i operują neutralnym językiem. Nie są przy tym bezkrytyczne wobec władz, a niektóre krytykują Nikoła Paszyniana za ich zdaniem niedostatecznie prozachodnią politykę. Nie brak w nich też jednoznacznie negatywnych przedstawień Rosji jako państwa, które zdradziło Armenię w wojnie z Azerbejdżanem i zagraża jej bezpieczeństwu. Media prorosyjskie używają często bardzo agresywnego języka, w szczególności wobec premiera Nikoła Paszyniana, który oskarżany jest tam o zdradę, realizowanie interesów Sorosa (które jakoby są proazerbejdżańskie i protureckie) oraz oddawanie armeńskich ziem Azerbejdżanowi. Bardzo często idealizowana jest w nich natomiast postać Bagrata Galstanyana.

Czynnikiem bardzo mocno oddziałującym na środowisko informacyjne Armenii jest trauma związana z przegraną w 2020 r. wojną 44-dniową z Azerbejdżanem oraz utrata Arcachu, z którego uciec musiało 120 tys. jego ormiańskich mieszkańców. Powoduje to, że wielu Ormian nie jest w stanie zaakceptować prawdy o przyczynach klęski i odwołuje się do teorii spiskowych, w tym podsuwanych przez rosyjską propagandę, która w ten sposób stara się zagłuszyć kierowane pod jej adresem oskarżenia o niewypełnieniu zobowiązań sojusznicznych wobec Armenii. Fakt, że Armenia jest niewielkim krajem, a polityka w ostatnich latach miała ogromny wpływ nie tylko na życie ale również na emocje Ormian

(przede wszystkim gniew i poczucie krzywdy ale również strach), powoduje ich znaczną podatność na rozprzestrzenianie się teorii spiskowych. Innym czynnikiem wpływającym na emocjonalne postrzeganie rzeczywistości przez Ormian jest też sytuacja na Bliskim Wschodzie, co związane jest z liczną społecznością Ormian w Libanie i Syrii oraz strachem przed dżihadystami, połączonym z propagandowym obrazem Rosji jako rzekomej obrończyni chrześcijaństwa na Bliskim Wschodzie.

Na emocjonalny stosunek do polityki, a także sposób absorpcji informacji, wpływa również pamięć historyczna: duma z bogatej historii i kultury, trauma związana z ludobójstwem dokonany na Ormianach w 1915 r. przez Turcję i utratą wielu terenów wchodzących w skład historycznej Armenii, a także niejednoznaczność roli Rosji w historii Ormian i stosunku do okresu sowieckiego. Jeżeli chodzi o ten ostatni aspekt to coraz częściej podważana jest teza o rzekomo pozytywnej roli Rosji w historii Ormian, w tym w odniesieniu do walk z Azerbejdżanem o Arcach. Natomiast jeśli chodzi o pamięć dotyczącą czasów sowieckich i jej wpływ na absorpcję informacji to wśród znaczących czynników wymienić należy spory udział Ormian w walkach w armii radzieckiej w czasie II wojny światowej, pewne sentymenty dotyczące ZSRR wynikające z niezadowolenia z obecnej sytuacji ekonomicznej i idealizacji (na tym tle) sowieckiej przeszłości. Bardzo istotną postacią historyczną, do której odwołuje się często środowisko informacyjne Armenii jako wzoru patrioty, jest Garegin Nyzdeh. Co ciekawe, fakt, że walczył on z rosyjskimi bolszewikami i zginął w sowieckim więzieniu, a Rosja protestowała przeciwko postawieniu mu pomnika w Erywaniu (co nastąpiło jeszcze za Serża Sarkisjana) nie wpływa negatywnie na używanie go jako symbolu przez środowiska prorosyjskie w Armenii.

Na środowisko informacyjne wpływa też wolność słowa panująca w Armenii, co nie jest standardem w sąsiadujących z nią państwach. Problemem jest jednak finansowanie mediów. Duża część mediów prorosyjskich znajduje się de facto pod kontrolą oligarchów oraz biznesu powiązanego z Rosją i wspierającego byłych prezydentów Roberta Koczarjana i Serża Sarkisjana. Niektóre media są natomiast wspierane zarówno finansowo jak i merytorycznie (w zakresie standardów profesjonalizmu) przez instytucje europejskie i

amerykańskie. Niemniej wciąż znaczna część armeńskiego środowiska informacyjnego bazuje na bezrefleksyjnym podawaniu newsów ze źródeł rosyjskich, co wynika z łatwości dostępu do tych źródeł (słabości własnej sieci korespondentów), powszechnej znajomości języka rosyjskiego w Armenii oraz faktu, że wielu dziennikarzy armeńskich pracowało też w mediach rosyjskich. Media rosyjskie oddziałują też zresztą bezpośrednio na środowisko informacyjne Armenii będąc jednym z głównych źródeł antyzachodniej dezinformacji i manipulacji oddziałujących na sferę kognitywną. Ponadto liczna i bardzo dobrze zorganizowana diaspora w USA również dysponuje swoimi narzędziami medialnymi i wpływa na środowisko informacyjne Armenii, przy czym w diasporze w USA ogromną rolę odgrywa partia Dasznak (Armeńska Federacja Rewolucyjna), dysponująca licznymi instytucjami charytatywnymi i kulturalnymi, podczas gdy ta sama partia w Armenii jest trzonem opozycji skupionej wokół prorosyjskiego b. prezydenta Roberta Koczariana.

b) Analiza strategiczna - oddziaływanie sytuacji w regionie na cele strategiczne Polski

Postrzeganie Armenii w Polsce i Polski w Armenii jest pozytywne, a w interesie zarówno Polski jak i Armenii jest integracja tego państwa z UE. Prozachodni kurs Armenii jest jedyną drogą ku politycznej i ekonomicznej stabilizacji oraz wyjścia z destrukcyjnych dla Armenii wpływów rosyjskich, opartych na oligarchizacji życia publicznego, wszechobecnej korupcji i w rezultacie skrajnym osłabieniu państwa niezdolnego przeciwstawić się agresji ze strony Azerbejdżanu. Dla Polski każde osłabienie wpływów rosyjskich na Kaukazie Płd. jest wskazane, a wspieranie demokracji i europejskich wartości w kraju, którego historyczne związki cywilizacyjne z Europą są niekwestionowane stanowi nie tylko imperatyw moralny ale również fundament aksjologiczny Europy, w tym Polski, Brak wsparcia dla demokratycznej Armenii podważyłby wiarygodność całej europejskiej narracji w zakresie przywiązania Europy do takich wartości jak demokracja, wolność jednostki, wolność słowa i prawa człowieka. Doświadczenia z sąsiedniej Gruzji pokazują, że procesy demokratyzacji i wychodzenia z orbity rosyjskiej nie są nieodwracalne. Dlatego UE powinna wyciągnąć

wnioski z doświadczeń z Gruzji tak by nie powtórzyć ich w Armenii tj. w szczególności aktywnie wspierać proeuropejski kurs Armenii i wszelkie inicjatywy pozarządowe z tym związane, a także wzmacniać odporność Armenii na rosyjskie operacje FIMI w tym kraju.

Rola Polski we wspieraniu przez UE prozachodniego kursu Armenii powinna być kluczowa zarówno ze względu na to, że Polska jest ważnym państwem UE i zawsze była adwokatem polityki wschodniej zakładającej rozszerzanie UE o demokratyczne państwa b. ZSRR i ograniczania w ten sposób rosyjskiej strefy wpływów, jak i ze względu na historyczne uwarunkowania i znaczenie Ormian w historii Polski. Poza tym Polska, od lat borykająca się z zagrożeniami hybrydowymi ze strony Rosji, w tym w zakresie FIMI, ma odpowiedni know-how w zakresie przeciwdziałania tego typu działaniom i wzmacniania odporności. Niestety, w ostatnich latach relacje polsko-ormiańskie nie były utrzymywane na pożądanym poziomie intensywności. Wizyta prezydenta RP w Armenii w listopadzie 2024 była pierwszą od 2011 roku, mimo że w tym czasie miało miejsce wiele wizyt na najwyższym szczeblu do pozostałych dwóch republik południowokaukaskich. Na uwagę zasługuje przy tym fakt, że relacje o tej wizycie w mediach armeńskich, bez względu na ich orientację zachodnią czy rosyjską, były pozytywne lub przynajmniej neutralne. Pokazuje to spory potencjał Polski jako pomostu między Armenią a Europą. Konieczna jest zatem intensyfikacja kontaktów politycznych, w tym na najwyższym szczeblu.

Polska powinna również aktywnie wspierać negocjacje w sprawie normalizacji stosunków między Armenią a Turcją oraz Azerbejdżanem, przy zachowaniu integralności terytorialnej Armenii i poszanowaniu pełnej suwerenności na jej terytorium. Proces ten nie może jednak blokować modernizacji armeńskich sił zbrojnych, w czym Polska również powinna uczestniczyć, zwłaszcza że już kilka lat temu Armenia wykazywała zainteresowanie taką współpracą. Ponadto Polska powinna być adwokatem zniesienia wiz do UE dla obywateli Armenii oraz poszerzenia ofert wymiany naukowej i dydaktycznej, w tym w ramach Erasmus+.

c) Podsumowanie przekazu rosyjskiego w regionie

Rosyjska propaganda koncentruje się na podważaniu wiarygodności Zachodu i szerzeniu narracji obwiniającej premiera Nikoła Paszyniana za przegraną wojnę 44-dniową w 2020 r. oraz zajęcie Arcachu przez Azerbejdżan. W ten sposób Rosja realizuje dwa cele tj. po pierwsze chce odwrócić uwagę od faktu niewypełnienia przez nią zobowiązań wobec Armenii oraz ludności Arcachu, a po drugie zdyskredytować prozachodni kurs obecnego rządu Armenii i wyrzucić na nim presję do zmiany polityki w tym zakresie. Według tej narracji Rosja pozostaje jedynym wiarygodnym sojusznikiem Armenii, a ograniczanie współpracy, w tym wychodzenie z OUBZ, narzuca Armenię na niebezpieczeństwo inwazji azersko-tureckiej, w tym likwidacji ormiańskiej państwowości. Niewypełnienie zobowiązań przez Rosję i OUBZ przykrywane jest oskarżeniami pod adresem Nikoła Paszyniana i jego ekipy o zdradę i celowe oddawanie terytoriów armeńskich Azerbejdżanowi co ma jakoby wynikać z tego, że realizuje on polecenia Sorosa. Z kolei Zachód, według tej narracji, ma używać Armenii jako instrumentu w wojnie hybrydowej przeciwko Rosji, a jednocześnie ma pozostać bezczynny w przypadku inwazji azerskiej czy też azersko-tureckiej na Armenię. Polityka Zachodu na Kaukazie Płd. ma zwiększać zagrożenie wybuchu regionalnej wojny, która doprowadzi do likwidacji Armenii jeśli nie utrzyma ona sojuszu z Rosją. Z tą narracją koresponduje też narracja dotycząca wojny w Ukrainie ukazująca Zachód jako agresora i sugerująca jego dążenie do wywołania III wojny światowej. Ponadto Zachód ukazywany jest jako zdegenerowany, zwalczający religię chrześcijańską oraz promujący LGBT.

W celu zwalczania rosyjskich działań FIMI w Armenii konieczny jest stały monitoring armeńskiej infosfery, w tym zarówno armeńskojęzycznej jak i rosyjskojęzycznej, oraz szybkie reagowanie na wszelkie przypadki dezinformacji czy też kampanie kognitywne eksploatujące armeńskie traumy, pamięć historyczną oraz takie emocje jak gniew, poczucie krzywdy i strach. Przekaz kontrujący rosyjskie narracje powinien być transparentny i odwoływać się do wspólnych wartości cywilizacyjnych oraz miejsca Armenii w rodzinie demokratycznych państw europejskich. Konieczne jest też wzmocnienie platform fact-

checkingowych w Armenii poprzez rozwijanie stałej, roboczej współpracy między nimi i polskimi organizacjami zwalczającymi operacje wpływu. Podjęciu takich działań sprzyja fakt, że Armenia pozostaje obecnie demokratycznym państwem, a jego władze otwarte są na taką współpracę, co (jak pokazuje przykład Gruzji), może ulec zmianie jeśli te działania nie zostaną podjęte. Wzmacnianie demokracji w Armenii, jej uniezależnienia się od wpływów rosyjskich oraz odporności na operacje FIMI jest niewątpliwie korzystne dla tego państwa.

d) Wdrożenie

Wskazane są następujące działania, których podjęcie uzasadnione jest obserwacjami i wnioskami zawartymi w raporcie:

- Wyjazd ekspercki do Armenii, którego celem będzie zacieśnienie współpracy z partnerami lokalnymi oraz przygotowanie warunków dla stworzenia stałych ośrodków partnerskich kontynuujących monitoring środowiska informacyjnego, przeciwdziałających manipulacjom oraz zwiększających odporność na nie.
- Zorganizowanie międzynarodowej konferencji, podczas której będzie prezentowany niniejszy raport. W konferencji wezmą udział eksperci, przedstawiciele nauki, działacze pozarządowi oraz przedstawiciele administracji z Polski i Armenii oraz innych państw objętych niniejszym raportem.
- Opracowanie (wraz z partnerami lokalnymi) wytycznych implementacyjnych oraz dotyczących najlepszych praktyk;
- Opracowanie (wraz z partnerami lokalnymi) materiałów do zajęć ze studentami oraz przeprowadzenie tych zajęć;
- Stworzenie kanału komunikacji z lokalnymi uczestnikami (z którymi zostanie nawiązana współpraca w wyniku działań wdrożeniowych) w celu stworzenia wspólnego środowiska pracy i mentoringu;
- Opracowanie, wdrożenie i ewaluacja działań i narzędzi w zakresie edukacji obywatelskiej i medialnej na temat dezinformacji międzynarodowej oraz

niebezpiecznego wykorzystywania technik sztucznej inteligencji (narzędzia: materiały informacyjne, np. ulotki, kodeks dobrych praktyk, white paper jak powinno się podchodzić do wykorzystywania sztucznej inteligencji w mediach społecznościowych), dzięki którym lokalna społeczność będzie mogła np. formułować propozycje / oczekiwania dotyczące ustaw, prawodawstwa w zakresie przeciwdziałania dezinformacji;

- Uruchomienie projektu medialnego, który będzie promował dobre praktyki z dziedziny bezpieczeństwa środowiska informacyjnego oraz ostrzegał o najważniejszych kampaniach dezinformacyjnych i propagandowych zidentyfikowanych w Armenii;
- Opracowanie dalszych kroków utrzymujących aktywność po zakończeniu projektu grantowego, służących długofalowemu utrzymaniu efektów zadania.

e) Szkolenia

Wskazane są następujące działania, których podjęcie uzasadnione jest obserwacjami i wnioskami zawartymi w raporcie:

- Szkolenia prowadzone przez DFRLab, adresowane do absolwentów warsztatów (działanie programowe 1-4) oraz decydentów, ekspertów, dziennikarzy, influencerów i liderów opinii. Celem szkoleń jest budowania kompetencji i świadomości w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego, t.j. identyfikacja zagrożeń informacyjnych i dezinformacji, mitygacja kampanii wpływu i manipulacji, wzmacnianie odporności cyfrowej w kontekście szkodliwych narracji.
- Cykl szkoleń z bezpieczeństwa środowiska informacyjnego, w tym: szkolenie z modelu DISARM, detekcji operacji ingerencji zewnętrznej FIMI, fact checkingu, edukacji medialnej;
- Dzięki szkoleniom oczekuje się zwiększenie skuteczności wykrywania i neutralizowania dezinformacji oraz podniesienie jakości edukacji obywatelskiej w tym zakresie.

- Dzięki szkoleniom projekt podniesie kompetencje środowisk akademickich, badawczych oraz mediów w Armenii w zakresie identyfikacji i przeciwdziałania kampaniom dezinformacyjnym (w tym wykorzystującym techniki sztucznej inteligencji), a także odsłoni narracje dezinformacyjne obcych aktorów wymierzone w wizerunek Polski, Zachodu i wartości demokratycznych
- W rezultacie szkoleń nastąpi opracowanie, wdrożenie i ewaluacja narzędzi w zakresie edukacji obywatelskiej i medialnej na temat dezinformacji. Projekt dostarczy wysokiej jakości raporty i materiały zawierające zestawienie rekomendacji, które będą promować rzetelną wiedzę i najlepsze praktyki przeciwdziałania dezinformacji.
- Projekt przewiduje opracowanie strategii długofalowej, która zapewni trwałość osiągniętych rezultatów i dalszy rozwój inicjatyw przeciwdziałających dezinfo.

f) Działania informacyjne i edukacyjne

Wskazane są następujące działania, których podjęcie uzasadnione jest obserwacjami i wnioskami zawartymi w raporcie: aktywność informacyjna w mediach, uruchomienie projektu medialnego, cykl seminariów i warsztatów. Działania te mają na celu możliwie szerokie dotarcie z informacją o realizacji projektu, informowanie o jego założeniach, harmonogramie i planowanych efektach, a także dzielenie się doświadczeniem z innymi podmiotami w różnych krajach, zaangażowanymi w walkę z rosyjskimi operacjami wpływu. Beneficjentami tych działań będą odbiorcy oraz twórcy środowiska informacyjnego i komunikatów medialnych, w tym decydenci, eksperci, dziennikarze, influencerzy, liderzy opinii, środowiska akademickie i badawcze (instytuty naukowe, think tanki), NGOs. Chodzi przy tym zarówno o wskazane podmioty w Polsce jak i w państwach sojusznicznych, a także w tych, które są szczególnie narażone na rosyjskie operacje wpływu.

Projekt medialny będzie promował dobre praktyki z dziedziny bezpieczeństwa środowiska informacyjnego oraz ostrzegał o najważniejszych kampaniach dezinformacyjnych i propagandowych zidentyfikowanych w kraju docelowym. Jego rezultatem będzie też

wzmocnienie odporności społecznej na dezinformację oraz budowanie świadomości publicznej na temat wpływu kampanii dezinformacyjnych na różne regiony, w tym Irak. poszczególne regiony. Cykliczne raporty oraz kampanie informacyjne przyczynią się do zwiększenia wiedzy społeczeństwa (zarówno w Europie i Polsce jak i w Armenii i innych państwach narażonych na rosyjskie operacje wpływu) na temat wpływu dezinformacji na bezpieczeństwo i stabilność państwa i regionu.

Ponadto aktywność medialna w postaci wywiadów telewizyjnych, radiowych, a także do prasy, portali internetowych oraz w ramach podcastów, służyć będzie docieraniu do szeroko rozumianej opinii publicznej, zwiększaniu jej wiedzy i odporności, a także służyć będzie wzmocnianiu wartości demokratycznych w Armenii, rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego oraz dobrym stosunkom polsko-armeńskim.

g) Przeciwdziałanie polaryzacji społecznej

Polaryzacja społeczna w Armenii jest bardzo głęboka, a rosyjska dezinformacja jest czynnikiem stymulującym to zjawisko. Celem Rosji jest doprowadzenie do wybuchu społecznego przeciwko rządowi premiera Nikoła Paszyniana i w ten sposób przeprowadzenie niedemokratycznego przewrotu, obalenia demokracji w Armenii i ponownego włączenia jej w krąg wpływów rosyjskich. Ponieważ głównym czynnikiem wpływającym na polaryzację jest eksploatacja traumy Ormian związanej z kwestią Arcachu oraz podważanie wiarygodności Zachodu poprzez dezinformację, zatem oczekuje się, że działania kontruujące te działania przyczynią się do zmniejszenia polaryzacji oraz zapobieżenia negatywnemu scenariuszowi obalenia demokracji w Armenii. Sprzyjać temu będzie pozytywny wizerunek Polski w Armenii, który wpłynie na zaufanie dla działań podejmowanych przez polskie organizacje.

h) Dalsze badania

- Otwartoźródłowe badania i analizy, zagrożeń informacyjnych wymierzonych w Armenię.

- Okresowe działania z obszaru śledztw cyfrowych oraz regularny monitoring przestrzeni informacyjnej Armenii, mający na celu zapewnienie długoterminowego wglądu w sytuację w przestrzeni informacyjnej państw, a także reagowanie na potencjalne bieżące incydenty i ich analiza. Rezultat: Artykuły (case study), śledztwa cyfrowe oraz krótkookresowe monity, prezentujące wgląd w przestrzeń informacyjną państw objętych projektem i/lub zachodzących w nich incydentów informacyjnych.
- Prowadzenie dalszych badań empirycznych nad metodami oraz działaniami podejmowanymi przez Rosję i inne podmioty w zakresie dezinformacji, manipulacji i innych operacji wpływu uderzających w wizerunek Polski, Zachodu i wartości demokratyczne, w tym analiza treści przekazów w irackiej infosferze;
- Zwiększanie know-how armeńskich dziennikarzy w zakresie dobrych praktyk i odporności na manipulację podczas korzystania z zagranicznych źródeł informacyjnych.
- Rozwój narzędzi analitycznych opartych na sztucznej inteligencji, w tym w zakresie automatycznego wykrywania fałszywych treści, analizy wzorców rozpowszechniania oraz tworzenia algorytmów do analizy języka naturalnego w celu identyfikacji fake newsów na podstawie struktury języka, tonu i kontekstu.
- Rozwijanie współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania FIMI w Armenii poprzez ustanowienie partnerstw z innymi organizacjami pozarządowymi prowadzącymi podobną działalność.
- Wsparcie merytoryczne dla rozwoju platform fact-checkingowych w Armenii.
- Prowadzenie dalszych badań nad psychologią odbioru informacji, w tym mechanizmami wpływu na odbiorców oraz wpływem apriorycznych przekonań i uprzedzeń na podatność na dezinformację.

PROJEKT MUGA

PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM INFORMACYJNYM
W MOŁDAWII, UKRAINIE, GRUZJI I ARMENII

INFO OPS
POLSKA

www.infoops.pl | www.dfrlab.org

